

С. О. Лисенко
І. В. Сервецький
В. В. Ровний

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ



МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



МАУП

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
щодо забезпечення практичної роботи
слухачів курсу**

**“ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ”**

Київ
2025

УДК 355.4-027.512(072)

Л61

Автори та укладачі:

С. О. Лисенко, д-р юрид. наук, проф., дир. Інституту безпеки, зав. кафедри інформаційної безпеки Інституту безпеки.

І. В. Сервецький, д-р юрид. наук, проф., заст. зав. кафедри національної безпеки.

В. В. Ровний, канд. юрид. наук, заст. дир. Інституту безпеки, проф. кафедри національної безпеки Інституту безпеки.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 9 від 24.09.2025)

Лисенко С. О., Сервецький І. В., Ровний В. В.

Л61 Методичний посібник щодо забезпечення практичної роботи слухачів курсу “Організація проведення спеціальних операцій”. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 168 с.

ISBN 978-617-02-0436-3

Методичний посібник містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал для самостійного вивчення дисципліни, запитання для самоперевірки знань з дисципліни, теми рефератів, список рекомендованої літератури.

Для слухачів курсу “Організація проведення спеціальних операцій”, науково-педагогічних працівників, студентів, адвокатів, працівників правоохоронних органів та спеціальних служб.

УДК 355.4-027.512(072)

© С. О. Лисенко, І. В. Сервецький,
В. В. Ровний, 2025

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом, 2025

ISBN 978-617-02-0436-3

ВСТУП

Україна, почавши демократичні перетворення, зіткнулася зі значними негативними явищами на шляху побудови нових суспільно-політичних, економічних відносин, одним з яких є криміналізація суспільства. Це гостра проблема, що створює серйозну загрозу життю, здоров'ю, правам і свободам громадян, суспільству та національній безпеці держави.

Небезпеку для громадян та суспільства становлять злочинна діяльність організованих груп та злочинних організацій, що мають корумповані зв'язки з органами влади, управління, з правоохоронними органами, які зобов'язані захищати громадян від таких посягань.

На сьогодні найбільшою проблемою для України є військова агресія російської федерації, де ворог використовує всі наявні військово-промислового комплексу ресурси, максимально активізував роботу спеціальних служб та здійснює спеціальні агентурно-розвідувальні операції як на окупованих територіях, так і на всій території України.

Діяльність правоохоронних органів та спеціальних служб знаходяться в епіцентрі військових дій, що зобов'язує в цих умовах відшукувати нові форми і методи боротьби з ворогом.

Одним із заходів є наукове обґрунтування та подальше удосконалення теорії і практики підготовки та проведення спеціальних операцій. Діяльність підрозділів спеціальних операцій полягає в тому, щоб теоретично обґрунтувати та впровадити в практичну діяльність успішно підготовлені та реалізовані спеціальні операції як на території ворога, так і за її межами.

Завдання дослідження — довести, що спеціальні операції, які готуються та проводяться суб'єктами спеціальних операцій, потребують постійного теоретичного обґрунтування й успішного практичного застосування та під час активного спротиву ворогу.

Отже, головне завдання методичного посібника — спроба обґрунтувати та довести, що спеціальна операція є самостійним та ефективним оперативним тактичним заходом.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота слухачів є складовою навчального процесу, основним засобом опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Мета самостійної роботи слухачів курсу “Організація проведення спеціальних операцій” — сприяти засвоєнню у повному обсязі навчальної програми та формуванню професійних компетенцій у галузі національної безпеки.

Зміст самостійної роботи слухачів курсу “Організація проведення спеціальних операцій” визначається навчальною програмою цієї дисципліни, а також цими методичними матеріалами.

Завдання для самостійної роботи слухачів курсу “Організація проведення спеціальних операцій” передбачають формування у них необхідних знань завдяки пошуку необхідних інформаційних джерел, а через їх опанування — уміння аналітично оцінювати і виділяти основне із запропонованої інформації.

Самостійна робота може відбуватися у таких основних формах:

- опрацювання лекційного матеріалу шляхом обов'язкового вивчення запропонованих викладачем визначень і підготовки відповідей на запитання, які плануються на семінарське заняття;
- використання слухачами у самостійній підготовці монографій, наукових статей, матеріалів конференцій тощо;
- написання реферативних робіт та складання переліку питань, які, на думку слухачів, недостатньо висвітлені в літературі чи на попередній лекції, для чіткого їх засвоєння;
- з метою кращого засвоєння матеріалу самостійне конспектування важливих, з точки зору слухача, питань.

Слухачам пропонується написати реферат і скласти на його основі змістовну доповідь, яка буде заслухана на семінарському занятті. Мета доповіді полягає в засвоєнні слухачами основних аспектів розглянутої теми та формуванні запитань, які можуть виникати в процесі подальшої дискусії.

Вказівки до написання реферативних робіт:

- обсяг — 10–15 аркушів формату А4;
- у вступній частині обґрунтування актуальності теми, що розглядається;
- власні висновки і пропозиції;
- список використаних джерел.

З метою раціонального використання часу на семінарському занятті обговорюється не більше двох рефератів. Решта часу відводиться для усних опитувань.

Кращі реферати можуть бути рекомендовані до друку як наукові статті, тези доповідей для участі в науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах.

У процесі самостійної підготовки до практичних занять слухачі повинні опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст питань, що виносяться на заняття, опрацювати навчальну літературу, нормативно-правові акти.

Критерії оцінювання самостійної роботи слухачів:

- оцінка “відмінно” — слухач повно і всебічно розкриває питання теми, винесені на самостійне опрацювання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідної теми і може аргументовано її доводити;
- оцінка “добре” — загалом рівень знань слухачів відповідає викладеному вище, але мають місце деякі упущення при виконанні завдань, винесених на самостійне опрацювання, обґрунтування неточні, не підтверджуються достатніми доказами;
- оцінка “задовільно” — слухач розкрив питання, винесені на самостійне опрацювання, в загальних рисах, розуміє їх суть, намагається робити висновки, але при цьому пропускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно і не самостійно;
- оцінка “незадовільно” — слухач не в змозі дати відповідь на поставлене запитання або відповідь неправильна, не розуміє суті питання, не може зробити висновки.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
курсу
“ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ”

№ пор.	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття та зміст спеціальних операцій	4
2	Історичні етапи розвитку спеціальних операцій у світі	12
3	Планування та проведення спеціальних операцій	8
4	Організація та проведення спеціальних операцій	10
5	Організаційні засади та принципи проведення спеціальних операцій	12
6	Тактичні прийоми та механізми забезпечення спеціальних операцій	14
7	Операції в інформаційному, психологічному та кібернетичному просторах	14
8	Нормативно-правова та методологічна оцінка результатів проведення спеціальних операцій	14
9	Міжнародні та оперативно стратегічні засади проведення спеціальних операцій	12
Разом		100

ЗМІСТ

курсу

“ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ”

Тема 1. Поняття та зміст спеціальних операцій

- 1.1. Поняття та зміст спеціальних операцій.
- 1.2. Види та класифікація спеціальних операцій.
- 1.3. Характеристика спеціальних операцій.

Література [1; 2; 5; 8; 11–20; 28–30]

Тема 2. Історичні етапи розвитку спеціальних операцій у світі

- 2.1. Етапи розвитку та застосування спеціальних операцій.
- 2.2. Основні завдання та функції підрозділів спеціального призначення.
- 2.3. Принципи організації та проведення спеціальних операцій.

Література [1; 2; 5; 12–20; 28–30]

Тема 3. Планування та проведення спеціальних операцій

- 3.1. Розвідка як основа підготовки до спеціальних операцій.
- 3.2. Види розвідки, які залучаються до проведення спеціальних операцій.
- 3.3. Принципи розвідки під час підготовки до спеціальних операцій.
- 3.4. Основи управління в умовах спеціальних дій.
- 3.5. Планування спеціальної операції: етапи та алгоритми.
- 3.6. Оцінка обстановки та розвідданих під час підготовки операції.
- 3.7. Завершення спеціальних операцій, засідка, захоплення та затримання.

Література [1; 5; 8; 10; 12–20; 28–30]

Тема 4. Організація та проведення спеціальних операцій

- 4.1. Види спеціальних операцій (розвідувальна операція, диверсійна спеціальна операція, інформаційно-психологічна операція (ІПсО), антиснайперська операція тощо).
- 4.2. Додаткові види спеціальних операцій НАТО та ССО.
- 4.3. Специфіка проведення антипартизанських спеціальних операцій.
- 4.4. Специфіка проведення антитерористичних операцій.
- 4.5. Тактика дій підрозділів у населених пунктах.
- 4.6. Особливості ведення спеціальних операцій у гірській та лісовій місцевості.
- 4.7. Морські (річкові) спеціальні операції: особливості підготовки і виконання.
- 4.8. Організація протидії ДРГ.

Література [1; 5; 8; 10; 12–20; 28–30; 61; 62]

Тема 5. Організаційні засади та принципи проведення спеціальних операцій

- 5.1. Повітряна підтримка спеціальних операцій: завдання та координація.
- 5.2. Вогнева підготовка учасників спеціальних операцій.
- 5.3. Основи тактичної медицини в умовах бойових дій.
- 5.4. Забезпечення зв'язку під час проведення спеціальних операцій.
- 5.5. Психологічна підготовка особового складу, що бере участь у спеціальних операціях.

Література [1; 3–5; 8; 10; 12–20; 28–30]

Тема 6. Тактичні прийоми та механізми забезпечення спеціальних операцій

- 6.1. Дії особового складу, учасників спеціальних операцій, які потрапили в засідку або оточення.
- 6.2. Маскування, дотримання тиші і прихованого пересування під час проведення спеціальних операцій.

- 6.3. Загальні принципи виживання учасників спеціальних операцій.
- 6.4. Взаємодія з цивільним населенням під час проведення спеціальних операцій.
- 6.5. Дії учасників спеціальних операцій під час потрапляння в полон або захоплення заручників.
- 6.6. Тактика поведінки учасників спеціальних операцій під час допитів.

Література [1; 2; 5; 12–20; 28–30]

Тема 7. Операції в інформаційному, психологічному та кібернетичному просторах

- 7.1. Основи проведення інформаційно-психологічної операції.
- 7.2. Роль кіберпростору в забезпеченні СО.
- 7.3. Застосування безпілотних авіаційних комплексів під час проведення спеціальних операцій.
- 7.4. Зняття інформації з каналів зв'язку.

Література [1–3; 5–7; 10–20; 28–30]

Тема 8. Нормативно-правова та методологічна оцінка результатів проведення спеціальних операцій

- 8.1. Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права.
- 8.2. Аналіз та оцінка ефективності проведеної спеціальної операції.
- 8.3. Документування ходу операції та звітність.
- 8.4. Етика і мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення.
- 8.5. Юридичні аспекти застосування сили під час проведення спеціальних операцій.
- 8.6. Система підготовки та сертифікації дій особового складу.

Література [1–3; 5–7; 10–20; 28–30]

Тема 9. Міжнародні та оперативно-стратегічні засади проведення спеціальних операцій

- 9.1. Особливості інтеграції в міжнародній операції та місії.
- 9.2. Тактика проникнення у злочинне середовище.
- 9.3. Розшуковий експеримент та моделювання, що використовується під час проведення спеціальних операцій.

Література [1–3; 5–20; 28–30]

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПОВТОРЕННЯ МАТЕРІАЛУ ТА САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Поняття, сутність спеціальних операцій.
2. Види та класифікація спеціальних операцій.
3. Історичні етапи розвитку спеціальних операцій у світі.
4. Основні завдання та функції підрозділів спеціального призначення.
5. Принципи організації та проведення спеціальних операцій.
6. Розвідка як основа підготовки до спеціальних операцій.
7. Основи управління в умовах спеціальних дій.
8. Планування спеціальної операції: етапи та алгоритми.
9. Оцінювання обстановки та розвідданих під час підготовки операції.
10. Види спеціальних операцій (розвідка, диверсія, анти-снайперська тощо).
11. Специфіка антипартизанських та антитерористичних операцій.
12. Тактика дій підрозділів у населених пунктах.
13. Особливості ведення спеціальних операцій у гірській та лісовій місцевості.
14. Повітряна підтримка спеціальних операцій: завдання та координація.
15. Морські (річкові) спеціальні операції: особливості підготовки і виконання.
16. Вогнева підготовка учасників спеціальних операцій.
17. Основи тактичної медицини в умовах бойових дій.
18. Забезпечення зв'язку під час проведення спеціальної операції.
19. Дії при потраплянні в засідку або оточення.
20. Маскування, дотримання тиші і прихованого пересування.

21. Основи виживання в умовах ізоляції чи автономного існування.
22. Психологічна підготовка особового складу.
23. Взаємодія з цивільним населенням під час проведення СО.
24. Основи інформаційно-психологічних операцій.
25. Роль кіберпростору у забезпеченні спеціальних операцій.
26. Основи контрдиверсійної діяльності.
27. Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права.
28. Дії у випадку потрапляння в полон або захоплення заручників.
29. Аналіз та оцінка ефективності проведеної спеціальної операції.
30. Документування ходу операції та звітність.
31. Етика і мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення.
32. Застосування безпілотних авіаційних комплексів.
33. Юридичні аспекти застосування сили під час спеціальних дій.
34. Застосування засобів під час проведення спеціальних операцій.
35. Система підготовки та сертифікації особового складу.
36. Особливості інтеграції в багатонаціональні операції та місії.
37. Зняття інформації з каналів зв'язку.
38. Проведення спеціальних операцій з проникнення в злочинне середовище.
39. Розшуковий експеримент та моделювання у спеціальних операціях.
40. Завершення спеціальних операцій, засідка, захоплення, затримання.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

Тема 1. Поняття та зміст спеціальних операцій

1. Поняття та зміст спеціальних операцій.
2. Види та класифікація спеціальних операцій.
3. Класифікація спеціальних операцій.

Тема 2. Історичні етапи розвитку спеціальних операцій у світі

4. Генеза спеціальних операцій.

Тема 3. Планування та проведення спеціальних операцій

5. Завдання спеціальних підрозділів під час проведення спеціальних операцій.
6. Планування спеціальної операції: етапи та вимоги.

Тема 4. Організація та проведення спеціальних операцій

7. Розвідка як основа підготовки та проведення спеціальних операцій.
8. Оцінювання оперативної обстановки під час підготовки операції.
9. Види спеціальних операцій (розвідка, диверсія, анти-снайперська тощо).
10. Специфіка підготовки та проведення антипартизанських та антитерористичних операцій.

Тема 5. Організаційні засади та принципи проведення спеціальних операцій

11. Принципи організації та проведення спеціальних операцій.
12. Морські (річкові) спеціальні операції: особливості підготовки і проведення.

Тема 6. Тактичні прийоми та механізми забезпечення спеціальних операцій

13. Тактика дій спеціальних підрозділів у населених пунктах на окупованих територіях.

14. Тактика проведення спеціальних операцій у лісовій місцевості.

Тема 7. Операції в інформаційному, психологічному та кібернетичному просторах

15. Забезпечення зв'язку під час проведення спеціальної операції.
16. Маскування, дотримання тиші та конспіративне пересування учасників спеціальних операцій.
17. Психологічна підготовка підрозділів спеціального призначення.
18. Взаємодія з цивільним населенням під час проведення спеціальної операції.
19. Етика і мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення.
20. Застосування засобів під час проведення спеціальних операцій.
21. Зняття інформації з каналів зв'язку.

Тема 8. Нормативно-правова та методологічна оцінка результатів проведення спеціальних операцій

22. Юридичні аспекти застосування сили та спеціальних засобів під час проведення спеціальних операцій.
23. Аналіз та оцінка ефективності проведеної спеціальної операції.

Тема 9. Міжнародні та оперативно-стратегічні засади проведення спеціальних операцій

24. Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права.
25. Дії у випадку потрапляння в полон або захоплення заручників.
26. Проведення спеціальних операцій з проникнення в злочинне середовище.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Поняття та зміст спеціальних операцій

- 1.1. Поняття та зміст спеціальних операцій.
- 1.2. Види та класифікація спеціальних операцій.
- 1.3. Характеристика спеціальних операцій.

1.1. Поняття та зміст спеціальних операцій

У ХХІ столітті безпекове середовище зазнало кардинальних змін. Поряд із класичними воєнними конфліктами на передній план вийшли нетрадиційні методи протиборства, включаючи гібридну, інформаційну, кібервійну, спецоперації з ліквідації лідерів, дестабілізацію режимів, контроль за критичною інфраструктурою та “м’яке” силове втручання. У таких умовах **спеціальні операції (СО)** стали ключовим інструментом впливу на безпекову ситуацію як у воєнний, так і в мирний час.

Вивчення СО є фундаментом підготовки фахівців у сфері національної безпеки, військової справи, розвідки, контррозвідки, антитерору та спеціального призначення.

Спеціальні операції (СО) є невід’ємною складовою сучасних збройних конфліктів, гібридної війни, боротьби з тероризмом і забезпечення національної безпеки. Їхнє значення зростає у зв’язку з розвитком технологій, зміною характеру загроз і новими формами протистояння.

Теоретичною проблемою є обґрунтування необхідності понять спеціальних оперативно-розшукових операцій, суть яких полягає в тому, що завдяки діяльності оперативних підрозділів з’являється можливість протистояти організованій злочинності та корупції.

Щоб визначити, що таке спеціальна оперативно-розшукова операція, необхідно з’ясувати, що вона собою являє.

Наказом МВС України № 207 від 06.03.2003 року оперативно-розшукові заходи визначено як дії оперативних праців-

ників, заснованих на використанні негласних сил, засобів і методів у поєднанні з гласними засобами, що спрямовуються на вирішення оперативних завдань у боротьбі зі злочинністю.

Операція (віл лат. *operatio* — дія, діяння) — 1) ряд дій, заходів, пов'язаних з досягненням певної мети; 2) дія, що належить до кола функцій якогось підприємства, організації (Словник іншомовних слів. Київ, 1977. С. 482).

Операція — закінчена дія чи ряд дій, направлених на вирішення конкретної задачі, досягнення постановленої цілі. Сукупність ударів узгоджених по цілі, часу, місцю.

Операція є основною формою дій щодо реалізації оперативної функції, зміст якої передбачає можливість силового врегулювання соціальних відносин, що обумовлює процедуру її підготовки та проведення (Копан).

Спеціальний (лат. *specialis*) — 1) виключно для чогось призначений; 2) пов'язаний з окремою, відособленою галуззю суспільного життя, властивий тій чи іншій спеціальності (Словник іншомовних слів. Київ, 1977. С. 629).

Спеціальна операція — це комплекс оперативно-розшукових і інших заходів, бойових дій, здійснюваних ОВС спільно із взаємодіючими силами за єдиним задумом і під єдиним керівництвом з метою вирішення завдань припинення правопорушень (Песецький А. І.)

Виникає необхідність пояснити, що таке спеціальний. Спеціаліст — той, який займався якою-небудь частиною науки (Даль В. Толковий словарь. Москва, 1991. С. 290).

Спеціальна операція ОВС — це комплекс погоджених єдиним планом та пов'язаних між собою єдиним задумом, цілями і часом оперативно-розшукових, режимних, бойових та інших передбачених законодавством України заходів, що проводяться ОВС у взаємодії з іншими органами чи самостійно за наявності надзвичайної ситуації та особливих умов як найшвидшої нормалізації обстановки, захисту законних прав та інтересів громадян, суспільних відносин від протиправних посягань (Калашніков).

Отже, **спеціальні операції** — це комплекс спеціально спланованих, підготовлених і реалізованих дій військових, правоохоронних або інших органів, що виконуються у мирний чи воєнний час для досягнення цілей, які не можуть бути досягнуті звичайними силами і засобами.

Спеціальна операція — це цілеспрямована, ретельно спланована та реалізована дія (або комплекс дій), що здійснюється спеціальними силами або іншими суб'єктами на основі секретності, раптовості, високої професійної підготовки і використання специфічних тактичних підходів з метою досягнення стратегічного або оперативного ефекту в умовах обмеженого ресурсу.

Згідно із Законом України “Про оборону України” та положеннями про Сили спеціальних операцій ЗСУ:

“Спеціальні операції — це комплекс заходів воєнного, спеціального, інформаційного, психологічного, технічного та гуманітарного характеру, що здійснюються силами спеціального призначення у мирний або воєнний час в інтересах забезпечення безпеки держави”.

Вони передбачають використання:

- спеціально підготовлених підрозділів (сил спеціальних операцій, ССО);
- нетрадиційної тактики, засобів і методів;
- високого рівня секретності, раптовості й точності.

Основні риси СО:

- високий ступінь ризику;
- обмежений часовий та просторовий масштаб;
- глибока підготовка та планування;
- часто — дія на ворожій території;
- важлива роль людського фактора.

Контрольні запитання

1. Поняття спеціальні операції.
2. Складові спеціальної операції.

3. Види спеціальної операції.
4. Завдання спеціальної операції.

1.2. Види та класифікація спеціальних операцій

Спеціальні операції класифікують за різними ознаками. Розглянемо їх.

За рівнем впливу (масштабом):

- **стратегічні СО** — впливають на державну політику, військовий потенціал, глобальну безпеку (наприклад, усунення стратегічного лідера, параліч системи ППО противника);
- **оперативні СО** — змінюють баланс сил у конкретному регіоні (захоплення командного пункту, виведення з ладу логістики);
- **тактичні СО** — локальні, короточасні (ліквідація ворожої ДРГ, захоплення будівлі, прикриття інших операцій).

Більше того, **А. І. Пясецький** дає класифікацію таких спеціальних операцій, які здійснюють оперативні підрозділи карного розшуку “Викуп”, підрозділи боротьби з економічною злочинністю “Темп”, спецпідрозділи БОЗ Заручник 26 наказ 1997 року.

У Наказі МВС України № 499 від 23.07.1996 року передбачено оперативно-профілактичні операції.

Так, Наказ МВС України № 230 від 04.04.1998 року передбачає:

- призначення і суть **спеціального комплексу** сил, засобів, методів, що використовуються для його проведення.

Наказ МВС України № 207 від 06.03.2003 року визначає оперативно-розшукові заходи як дії оперативних працівників сил, засобів, методів та заходів ОРД щодо об'єктів (криміногенних осіб) відносно осіб, які об'єктивно підозрюються у підготовці до вчинення злочину, а також тих, хто вчинив і ретельно приховує свою участь у злочинній діяльності з метою

виявлення, документування та вирішення інших оперативно-тактичних завдань у боротьбі зі злочинністю.

Саакян М. Б.

Оперативно-розшукова операція (ОРО) — вид складної форми оперативно-розшукового діяння, вищий організаційний елемент ОРД, система погоджених та взаємопов'язаних за метою, часом, місцем ОРЗ та оперативно-розшукових дій, які проводяться за загальним планом, з єдиного центру та спрямовані на досягнення мети і вирішення завдань ОРД, передбачених законодавством.

Сервецький І. В.

У 2002 році науковець дає визначення поняття **оперативно-тактичної операції** (Сервецький І. В., Шапочка С. В. Теоретичні проблеми класифікації оперативно-розшукових заходів / Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. С. 113).

Спеціальні тактичні операції — слід розуміти як сукупність бойових дій і заходів оперативно-розшукового характеру, спрямованого на затримання і ліквідацію злочинців і застосування спеціально для вирішення цієї задачі задіяних сил (Гриб В. Г. Оперативно-розшукова діяльність: учебник. 2-е изд., доп. и перераб. / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова. Москва: ИНФРА-М, 2004. XIV. С. 766 (848)).

Таким чином, можна зробити висновок, що за своїм змістом та намірами вчені роблять посилені спроби вдосконалити термінологію оперативно-розшукового права, пропонуючи різні точки зору та підходи до вирішення складних завдань у боротьбі зі злочинністю.

Сервецький І. В. пропонує наступну назву спеціальної оперативно-розшукової операції.

Спеціальна оперативно-розшукова операція (СОРО) — це комплексне здійснення адміністративних, кримінально-правових, організаційно-тактичних, оперативно-технічних та управлінських дій, об'єднаних єдиним задумом та планом, узгоджених між собою за часом, місцем та цілями проведення

оперативно-розшукових та інших передбачених законодавством України заходів, заснованих на використанні гласних та негласних сил, засобів і методів, спрямованих для попередження та розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, а також вирішення складних оперативно-тактичних завдань у боротьбі зі злочинністю.

За формою реалізації:

- **штурмові:** ударні рейди, захоплення, звільнення заручників;
- **розвідувальні:** глибинна розвідка, технічне спостереження;
- **диверсійні:** підривні дії, саботаж;
- **інформаційно-психологічні:** дезінформація, вплив на населення;
- **евакуаційні:** виведення особового складу, VIP-осіб, мирного населення;
- **атакувальні** (удари, рейди, ліквідації);
- **оборонні** (контрдиверсійні, контртерористичні);
- **інформаційно-психологічні** (дезінформація, операції впливу).

За часом проведення:

- **у мирний час** (контррозвідка, ліквідація терористичних осередків);
- **у передвоєнний період** (операції впливу, деморалізація);
- **у період бойових дій** (диверсії, рейди, евакуація);
- **у постконфліктний період** (стабілізаційні заходи, виявлення залишків ворожих структур).

За суб'єктами проведення:

- **Збройні сили (ССО)** — у межах військових операцій;
- **СБУ, ДПСУ, МВС** — контррозвідка, протидія тероризму, охорона держкордону, розшукові операції;
- **ГУР МОУ, СЗРУ** — стратегічна розвідка, спецоперації за кордоном.

За географією:

- **внутрішні** (територія України);
- **зовнішні** (операції за межами країни, зазвичай — під грифом таємності).

За правовим режимом:

- **у мирний час** — обмеження дій (згідно із законами);
- **у період надзвичайного стану/війни** — розширення повноважень, дія в умовах бойових дій.

За характером цілей:

- **стратегічні** (впливають на хід війни, політичні наслідки);
- **оперативні** (забезпечують перевагу на театрі бойових дій);
- **тактичні** (місцеві завдання з безпосереднім впливом на тактичну ситуацію).

Іноземний досвід проведення Спеціальних операцій має певну та давню історію.

Операція “Ентеббе” (1976, Ізраїль) — звільнення заручників в Уганді: приклад ідеального штурму з мінімальними втратами.

Операція “Спис Нептуна” (2011, США) — ліквідація Усами бен Ладена: глибоке проникнення в тил, дії на території іншої держави.

Операція SAS в Іраку (2003–2011) — пошук і ліквідація терористичних ватажків, інформаційні кампанії.

Український досвід проведення Спеціальних операцій почався досить недавно:

- **Операції ССО та СБУ в зоні АТО/ООС** — ліквідація ворожих ДРГ, знешкодження технічних засобів спостереження.

- **Виведення мирних громадян з Маріуполя та Азовсталі (2022)** — складна логістика, координація з міжнародними організаціями, забезпечення безпеки евакуації.

- **Ліквідація колаборантів у тимчасово окупованих територіях** — дії під прикриттям, точкове усунення загроз.

Контрольні запитання

1. Поняття тактичної операції.
2. Направленість тактичної операції.
3. Поняття оперативно-розшукової операції.
4. Які ознаки відрізняють спеціальну операцію від звичайної бойової операції?
5. Які суб'єкти можуть проводити спеціальні операції в Україні?

1.3. Характеристика спеціальних операцій

Спеціальні операції можна схарактеризувати таким чином:

- **Асиметричність впливу** — здатність досягати стратегічної мети мінімальними ресурсами, діючи на вразливу точку противника.
- **Точковість** — дія спрямована на обмежений, але критичний об'єкт: інфраструктура, особа, засоби зв'язку, командні пункти.
- **Маскування і секретність** — ретельне приховування намірів, маршрутів і учасників операції.
- **Часова обмеженість** — дія в короткий термін, найчастіше — кілька годин або днів.
- **Високий ризик і рішучість** — умови, що вимагають граничної підготовки та професіоналізму.

Основні цілі спеціальних операцій:

- досягнення стратегічної переваги без відкритого масштабного збройного конфлікту;
- нейтралізація загроз, які не можуть бути усунені звичайними засобами;
- розвідка, ліквідація, вплив на ключові об'єкти чи осіб;
- інформаційно-психологічний тиск (операції впливу, дезінформація, підрив довіри до влади противника).

Типові завдання:

- знищення чи захоплення ворожих лідерів;

- евакуація або звільнення заручників;
- проведення диверсій на тилових об'єктах;
- закладка технічних пристроїв стеження;
- контртерористичні заходи;
- операції з військовими радниками за кордоном.

Сутність спеціальних операцій полягає у досягненні асиметричної переваги над противником за рахунок:

- стратегічної раптовості;
- точкового застосування сили;
- впливу на критично важливі об'єкти та ланки управління;
- використання слабких місць супротивника.

СО є інструментом:

- політичного впливу (демонстрація сили, дестабілізація);
- стратегічного стримування (ліквідація загроз, знищення потенціалу ворога);
- інформаційно-психологічної боротьби (деморалізація, введення в оману).

Спеціальні операції є високотехнологічним, ризикованим і потужним інструментом реалізації державної політики у сфері безпеки та оборони. Їх ефективність залежить від рівня підготовки особового складу, взаємодії між структурами, достовірності розвідданих і підтримки на вищому рівні.

Спеціальні операції — це не просто бойові дії, а інструмент стратегічного рівня, що вимагає високої компетентності, взаємодії різних структур, готовності до нетрадиційних викликів. Їхнє вивчення є ключовим для підготовки офіцерів, аналітиків, співробітників спецслужб і тих, хто працює у сфері національної безпеки.

Контрольні запитання

1. Завдання та цілі спеціальної операції.
2. Основні складові спеціальної операції.

Тема 2. Історичні етапи розвитку спеціальних операцій у світі

- 2.1. Етапи розвитку та застосування спеціальних операцій.
- 2.2. Основні завдання та функції підрозділів спеціального призначення.
- 2.3. Принципи організації та проведення спеціальних операцій.

2.1. Етапи розвитку та застосування спеціальних операцій

Спеціальні операції (СО) не є винаходом сучасності. Вони мають глибоке історичне коріння, починаючи з античних часів і до сьогодні проходять еволюцію — від окремих актів саботажу до стратегічних операцій, які визначають хід воєн і навіть долі держав.

Ця лекція охоплює ключові віхи історичного розвитку СО у світі, простежуючи зміну їх характеру, форм, тактики й технологічного забезпечення.

Античність

• Китай. VI ст. до н. е.

У трактаті Сунь-цзи “Мистецтво війни” вже сформульовано ідеї про використання шпигунів, диверсантів, дезінформацію, агентів впливу — елементи, які сьогодні є класикою СО.

“Краще перемагати ворога без бою”.

• Греція і Рим

Спартанці, а згодом римляни активно застосовували скаутів, агентів, нічні рейди на табори ворога, підпал складів, викрадення ворожих командирів. Наприклад, **Катон Старший** використовував шпигунство і підкуп як засіб боротьби з Карфагеном.

Середньовіччя

- **Асасини** (XI–XIII ст., Близький Схід) — сектантсько-політична структура, яка застосовувала точкові усунення політичних лідерів. Це була форма політично мотивованого терору — зразок ранніх СО.

- **Магдебурзька розвідка** (XV ст.) — одна з перших міських організованих служб, що здійснювала приховане спостереження та диверсійні заходи в умовах феодалних війн.

XVII–XIX століття

- У період **Тридцятилітньої війни** (1618–1648) активно використовувалася агентурна розвідка. Французький кардинал Рішельє створив потужну інформаційну мережу — першу в Європі централізовану структуру спецоперацій.
- **Наполеонівські війни** — широке використання офіцерів-розвідників, інформаторів, підрозділів прикриття. Наполеон вважав: *“Один шпигун вартий десяти тисяч солдатів”*.

Американська громадянська війна (1861–1865)

- Створення **Секретної служби США** — займалася контррозвідкою, саботажем ворожої логістики та інформаційними операціями.
- **Аллен Пінкертон** — перший керівник служби розвідки Півночі, засновник практики агентурного проникнення в тил ворога.

Перша світова війна (1914–1918)

- Використання **диверсійних загонів**, підводних човнів для саботажу, хімічної зброї.
- Початок **інформаційних кампаній**, підкупу преси, пропаганди.
- Відомий приклад: операції німецької розвідки із дестабілізації Російської імперії через Леніна та більшовиків.

Друга світова війна (1939–1945) (“золотий вік” розвитку СО)

- **Велика Британія**: створення **SOE (Special Operations Executive)** — агентурно-диверсійна структура, яка діяла по всій Європі.
- **США**: формування **OSS (Office of Strategic Services)** — попередник ЦРУ. OSS відповідала за операції за лінією фронту, саботаж, вербування, підтримку партизан.

- **СРСР:** НКВС і військова розвідка (ГРУ) — здійснювали масові диверсії, ліквідації колаборантів, підриви залізниць (операції партизанів у Білорусі, Україні, Польщі).
- **Німеччина:** Абвер, СС, Einsatzgruppen — проведення операцій з ліквідації опору, зачистки територій, терору.
Відомі операції:
 - “Антропайд” (1942) — вбивство Р. Гейдріха в Празі (SOE + чехословацький уряд у вигнанні).
 - “Гастінгс” — підтримка французького Руху опору.
 - “Фортитюд” — кампанія дезінформації перед висадкою в Нормандії.

Період холодної війни (1947–1991) Інституціоналізація СО

- **ЦРУ (1947, США)** — основний орган, що відповідав за спецоперації у світі: перевороты, ліквідації, шпигунство, підлив режимів (Іран 1953, Чилі 1973).
- **КДБ СРСР** — агентурні мережі, операції в Афганістані, країнах Африки, підтримка комуністичних рухів.

Гібридні форми СО

- **Операції без офіційного втручання** — “зелені чоловічки”, радники, приватні структури.
- **Використання РМС (Private Military Companies)** — підкуп політичних лідерів.
- **Війна у В’єтнамі** — тактика партизанської війни, боротьба Сил спеціального призначення США з в’єтконгом.

Після закінчення холодної війни

- Операції НАТО в Балканах (Боснія, Косово).
- Поява нових форм: кібершпигунство, інформаційні атаки, локалізовані контртерористичні операції.

“Війна з тероризмом” (після 11 вересня 2001)

- США: масові операції ЦРУ та ССО в Іраку, Афганістані, Пакистані, Ємені.
- Вбивство Усами бен Ладена (2011) — зразок міжвідомчої СО з високим ризиком.
- **Drone warfare** — використання БПЛА як інструменту ліквідації.

- Операції Mossad (Ізраїль) — ліквідація іранських вчених, агентурні операції в арабських країнах.

Гібридні війни

- **РФ у Криму (2014)** — СО з ознаками інформаційної, агентурної, диверсійної, психологічної дії.
- **Війна в Сирії** — численні операції ССО РФ, США, Туреччини, Ірану.
- **Повномасштабна війна РФ проти України (2022–...)** — СО обох сторін із широким використанням БПЛА, засобів РЕБ, технічного стеження, підрозділів спеціального призначення.

Спеціальні операції, пройшовши тривалий шлях від індивідуального шпигунства до багатофакторних транснаціональних операцій, стали центральним елементом сучасної воєнної та політичної стратегії. Вони пристосовуються до нових умов, загроз і технологій.

Історія СО — це історія людського інтелекту, ризику, адаптації та боротьби за домінування без відкритого бою.

Контрольні запитання

1. Назвіть ключові приклади спеціальних операцій в епоху Середньовіччя та Античності.
2. Які організації були створені в період Другої світової війни для здійснення СО?
3. У чому особливості СО в умовах холодної війни?
4. Які форми СО були використані у війні в Сирії та Україні?
5. Чим відрізняються СО ХХ століття від сучасних?

2.2. Основні завдання та функції підрозділів спеціального призначення

Підрозділи спеціального призначення (ПСП) відіграють ключову роль у системі безпеки держави. Вони створені для

виконання найскладніших, нестандартних завдань, що потребують високого рівня підготовки, професіоналізму, автономності й швидкості реагування. Їхня діяльність охоплює широкий спектр функцій — від глибокої розвідки та диверсій до інформаційно-психологічного впливу та протидії тероризму тощо.

Спеціальна діяльність спрямована на уявлення про **місце, призначення, завдання та функціональну структуру** підрозділів спеціального призначення.

Підрозділи спеціального призначення (ПСП) — це формування (військові, правоохоронні, розвідувальні або інші), які виконують специфічні бойові, розвідувальні, контрдиверсійні, антитерористичні, інформаційні або психологічні завдання в особливих умовах (у тому числі за межами України).

В Україні ПСП формуються у складі:

- **Збройних Сил України** — Сили спеціальних операцій (ССО);
- **Служби безпеки України** — Центр спеціальних операцій “А” (ЦСО “А”);
- **Національної гвардії України, ДПСУ, ГУР МОУ, МВС, СЗРУ** — окремі підрозділи.

Розвідувальна діяльність:

- здобуття стратегічної, оперативної та тактичної інформації про противника;
- проведення глибокої (тилової) розвідки;
- установка технічних засобів спостереження;
- спостереження за переміщенням, складом, логістикою ворожих сил.

Диверсійна діяльність:

- підривні дії (мости, склади, інфраструктура);
- виведення з ладу систем зв’язку, управління та ППО;
- організація техногенних уражень з мінімальним залученням сил.

Прямі бойові дії:

- збройні рейди в тилу ворога;

- захоплення стратегічних об'єктів (аеродроми, ГЕС, вузли зв'язку);
- підтримка партизанських формувань;
- високомобільні дії за межами основного театру операцій.

Контрдиверсійна діяльність:

- виявлення та знешкодження ДРГ противника;
- ліквідація закладених вибухових пристроїв;
- захист критичної інфраструктури та особливо важливих об'єктів.

Антитерористичні операції:

- звільнення заручників, захоплених будівель;
- нейтралізація терористичних груп;
- знищення або захоплення організаторів терористичних актів.

Інформаційно-психологічні операції (ІПСО):

- дезінформація противника;
- поширення деморалізуючих повідомлень серед ворожого війська;
- підриг довіри до ворожого командування;
- психологічний тиск на цивільне населення в тилу ворога.

Евакуаційні та пошуково-рятувальні операції:

- виведення особового складу із зони бойових дій;
- евакуація VIP-осіб з ворожого середовища;
- пошук збитих екіпажів, зниклих безвісти.

Функції підрозділів спеціального призначення

Оперативно-бойова функція:

- безпосередня участь у воєнних діях;
- підтримка операцій регулярних військ;
- проведення рейдових або точкових збройних акцій.

Спеціально-розвідувальна функція:

- діяльність на стратегічну перспективу;
- інтеграція з аналітичними та технічними каналами збору інформації;
- виявлення слабких місць у системі противника.

Спеціально-технічна функція:

- застосування інноваційних засобів контролю, спостереження, наведення;
- використання систем РЕБ, БПЛА, роботизованих систем.

Координаційно-прикриттєва функція:

- маскування дій інших сил;
- дезінформаційна підготовка;
- створення інформаційного або бойового прикриття.

Психологічна функція:

- вплив на особовий склад противника та цивільне населення;
- створення атмосфери страху, невпевненості, зневіри;
- підтримка морального духу своїх сил.

Приклади виконання завдань

Захоплення об'єктів

- У 2014 році підрозділи ССО РФ без розпізнавальних знаків захопили стратегічні об'єкти в Криму — аеропорти, РЛС, штаби.

Контрдиверсійні дії СБУ

- У 2022–2023 роках СБУ здійснила понад 30 ліквідацій ДРГ у Київській, Харківській та Дніпропетровській областях.

Психологічна операція

- Розповсюдження аудіо/відео з полоненими російськими солдатами задля впливу на моральний стан супротивника.

Спеціальні рейди

- Підрозділи ГУР МОУ проводили точкові удари по тилових складах БК противника в Херсонській області з використанням БПЛА.

ПСП мають відповідати наступним критеріям та вимогам:

- *автономність дій* — спроможність діяти без підтримки тривалий час;

- *високий рівень фізичної та психологічної витривалості;*
- *комплексна підготовка* — бойова, тактична, інженерна, мовна, аналітична;
- *технічне забезпечення* — сучасне спорядження, БПЛА, засоби зв'язку.

Підрозділи спеціального призначення — це елітний компонент державної безпеки, спроможний діяти в найбільш небезпечних і нестабільних умовах. Їхня гнучкість, підготовленість і технічна оснащеність дають змогу вирішувати завдання, недоступні для звичайних військових формувань. У сучасній війні та в умовах гібридних загроз їх значення лише зростає.

Контрольні запитання

1. Які завдання виконують ПСП у тилу ворога?
2. У чому полягає відмінність між бойовою і контрдиверсійною функцією?
3. Наведіть приклади антитерористичних операцій, проведених ПСП.
4. Як підрозділи спеціального призначення використовуються у гібридній війні?
5. Які головні вимоги до особового складу ПСП?

2.3. Принципи організації та проведення спеціальних операцій

У цій лекції розкриваються основні принципи, закономірності, організаційні особливості та методологічні засади проведення СО з урахуванням сучасних вимог, бойового досвіду та стандартів НАТО.

Організація та проведення спеціальних операцій (СО) ґрунтується на системі фундаментальних принципів, що визначають **ефективність, безпеку, результативність та політичну прийнятність** таких дій. Вони виступають теоретичною та

практичною основою планування, підготовки та реалізації СО в умовах обмеженого часу, ресурсів і високого ризику.

Принципи спеціальних операцій — це узагальнені, об'єктивні правила та вимоги, які визначають логіку, послідовність і ефективність діяльності сил спеціального призначення на всіх етапах операцій: від планування до згортання сил.

Принципи є результатом:

- історичного досвіду ведення СО;
- воєнної доктрини;
- наукового обґрунтування теорії операцій;
- аналізу типових помилок і успішних практик.

Роль принципів:

- спрямовують командирів у процесі прийняття рішень;
- уніфікують дії всіх учасників;
- формують цілісну систему управління;
- мінімізують ризики невдачі та втрат.

Розглянемо принципи проведення СО, які можна скласифікувати за наступними напрямками.

Загальні воєнні принципи (діють для всіх типів операцій):

- *цілеспрямованість* — кожна операція має чітко визначену стратегічну, оперативну або тактичну мету;
- *масування зусиль* — концентрація найбільш ефективних засобів у ключовій точці;
- *маневр* — швидке й гнучке переміщення ресурсів задля досягнення переваги;
- *ініціатива* — дія на випередження противника, нав'язування власної волі;
- *сюрприз (раптовість)* — неочікуваність дій є ключовим чинником успіху;
- *безперервність* — операція має бути логічно й функціонально завершеною;
- *економія сил і засобів* — досягнення мети з мінімальними ресурсами.

Специфічні принципи спеціальних операцій (актуальні саме для СО):

1. *Секретність:*
 - збереження повної таємниці намірів, маршрутів, складу, часу і способів дій;
 - вимога дотримання інформаційної дисципліни всіма учасниками.
2. *Точність і цільовизначення:*
 - високий рівень деталізації цілі (особа, об'єкт, подія);
 - виключення “побічної шкоди” (особливо в мирний час).
3. *Обмеженість часу:*
 - СО мають обмежену тривалість — від кількох хвилин до кількох днів. Зволікання критично знижує ймовірність успіху.
4. *Автономність:*
 - здатність діяти без підтримки основних сил;
 - високий рівень логістичної, бойової й технічної незалежності.
5. *Мобільність і гнучкість:*
 - швидке переміщення, маневрування, адаптація до непередбачуваних умов.
6. *Високий рівень професіоналізму:*
 - СО виконуються лише добре підготовленим особовим складом (навички вогневої, розвідувальної, інженерної справи, медичного забезпечення тощо).
7. *Інтегрованість (міжвідомча взаємодія):*
 - СО часто потребують координації між ССО, СБУ, ГУР, ЦРУ, іноземними партнерами.

Етапи організації спеціальних операцій. Організація СО проходить у кілька послідовних етапів, кожен з яких підпорядковується загальним і спеціальним принципам.

Прийняття рішення:

- оцінювання ситуації, формування задуму;
- формування штабу СО;
- узгодження з політичним керівництвом, міжвідомча координація.

Планування

Створюється **Оперативний план спеціальної операції (ОПСО)**, який включає:

- завдання;
- склад і підпорядкування сил;
- розвіддані;
- маршрут і засоби доставки;
- фази операції;
- логістичне забезпечення;
- способи евакуації;
- інформаційне прикриття.

Підготовка:

- розвідка цілі;
- тренування груп у режимі, наближеному до реального;
- вивчення маршруту, симуляції;
- забезпечення зброї, техніки, зв'язку, прикриття.

Безпосереднє проведення операції:

- виконання операції відповідно до плану, з урахуванням адаптації в режимі реального часу;
- максимальна автономія групи;
- контроль ключових фаз: проникнення, дії на об'єкті, вихід.

Згортання, евакуація, аналіз:

- безпечне виведення;
- аналіз ефективності, втрат, ризиків;
- відновлення боєздатності.

Теоретичні засади організації Спеціальних операцій

***Теорія обмежених воєн* (theory of limited war):**

- СО — інструмент впливу в умовах, коли використання регулярної армії є недоцільним чи надмірно ризикованим;
- підкріплюється тезою К. фон Клаузевіца:

“Війна — продовження політики іншими засобами”.

Принцип “асиметричної переваги”:

- СО дозволяє досягти диспропорційного впливу на супротивника з меншими витратами;

- успішна СО паралізує або дезорганізує велику силу.

Інформаційно-психологічна концепція:

- принципи СО враховують вплив на мораль, психологічний стан ворога, громадську думку;
- маніпуляція сприйняттям може бути важливішою за фізичне знищення об'єкта.

Приклади реалізації принципів на практиці

Приклад	Країна	Реалізовані принципи
Операція “Ентеббе” (1976)	Ізраїль	Секретність, точність, автономність, професіоналізм
СО в Криму (2014)	РФ	Маскування, раптовість, дезінформація, ініціатива
Ліквідація бен Ладена (2011)	США	Мобільність, інтегрованість, точність, політична узгодженість
Виведення захисників з Азовсталі (2022)	Україна	Евакуаційна логістика, багаторівневе планування, міжвідомча координація

Принципи організації та проведення спеціальних операцій — це **комплексний науково-практичний фундамент**, що забезпечує ефективність дій у надзвичайно складних умовах. Їхнє дотримання — не формальність, а **умова виживання** та досягнення результату. Сучасні СО — це синтез воєнного мистецтва, технології, розвідки, психології та політики.

Контрольні запитання

1. У чому різниця між загальновоєнними та специфічними принципами СО?
2. Які ключові етапи планування спеціальної операції?
3. Як реалізується принцип секретності на практиці?
4. Чим автономність відрізняється від гнучкості?
5. Назвіть приклади операцій, де було успішно реалізовано кілька принципів СО.

Тема 3. Планування та проведення спеціальних операцій

3.1. Розвідка як основа підготовки до спеціальних операцій.

3.2. Види розвідки, які залучаються до проведення спеціальних операцій.

3.3. Принципи розвідки під час підготовки до спеціальних операцій.

3.4. Основи управління в умовах спеціальних дій.

3.5. Планування спеціальної операції: етапи та алгоритми.

3.6. Оцінка обстановки та розвідданих під час підготовки операції.

3.7. Завершення спеціальних операцій, засідка, захоплення та затримання.

3.1. Розвідка як основа підготовки до спеціальних операцій

Ця лекція розглядає поняття, завдання, види, принципи організації та роль розвідки у контексті підготовки до спеціальних операцій.

Розвідка — це центральний елемент системи підготовки спеціальних операцій, від якого залежить точність, ефективність, швидкість та безпека дій підрозділів спеціального призначення. Без достовірної, повної й оперативної розвідувальної інформації навіть найбільш уміло спланована операція може завершитись провалом.

Поняття та значення розвідки в Спеціальних операціях

Розвідка — це організований процес здобуття, обробки, аналізу та доведення до споживача інформації про противника, обстановку, місцевість, політичні обставини, ризики й інші фактори, що впливають на підготовку та проведення операції.

Функціональне призначення розвідки в СО:

- виявити об'єкти впливу (цілі);
- з'ясувати вразливі місця противника;

- забезпечити реалістичне планування;
- знизити ризики несподіваних дій ворога;
- сприяти адаптації плану операції до динамічної ситуації.

Формула успішної СО = точна розвідка + якісне планування + професійне виконання.

Завдання розвідки

Збір інформації про ціль:

- точні координати;
- фізичні характеристики (архітектура, охорона, маршрути);
- зв'язки з іншими об'єктами;
- наявність цивільного населення.

Оцінка противника:

- чисельність, озброєння, тактика, рівень підготовки;
- наявність резервів і логістичних можливостей;
- морально-психологічний стан.

Дослідження місцевості:

- географічні умови;
- шляхи підходу та відходу;
- точки евакуації, зони висадки/виходу;
- метеорологічні фактори.

Оцінка ризиків:

- наявність систем ППО, засобів РЕБ;
- можливість швидкого реагування противника;
- ймовірність витоку інформації.

Виявлення потенційної протидії:

- дія контррозвідки;
- мобільні сили реагування;
- локальні угруповання ворога чи проксі-сили.

Контрольні запитання

1. Роль розвідки при проведенні спеціальної операції.
2. Яке призначення відіграє розвідка в СО.

3.2. Види розвідки, які залучаються до проведення спеціальних операцій

Агентурна розвідка (Human Intelligence – HUMINT):

- використання вербованих агентів, інформаторів, місцевого населення;
- застосування підрозділів під прикриттям;
- інтерв'ювання, вербування, спостереження.

Розвідка спеціального призначення (SR – Special Reconnaissance):

- глибока розвідка силами ССО, СЗР або ГУР;
- проникнення в тил ворога;
- закладання засобів технічного моніторингу;
- створення прихованих позицій спостереження.

Технічна розвідка (Technical Intelligence – TECHINT):

- встановлення параметрів техніки, зброї противника;
- оцінка радіоелектронної активності;
- ідентифікація нових загрозливих технологій.

Сигнальна розвідка (SIGINT):

- перехоплення радіо, телефонних, інтернет-повідомлень;
- злам цифрових каналів управління (командні мережі, GPS, БПЛА);
- пеленгування джерел сигналу.

Геопросторова розвідка (GEOINT):

- супутникова зйомка;
- використання аерофотознімків;
- побудова 3D-моделей об'єктів.

Розвідка на основі відкритих джерел (OSINT):

- моніторинг соцмереж, новин, супутникових зображень з відкритих джерел;
- аналіз поведінки ворожих підрозділів через відкриті пости, фото, відео.

Контрольні запитання

1. Сутність агентурної розвідки.
2. Поняття та призначення технічної розвідки.

3. Роль та місце штучного інтелекту у розвідувальній діяльності.

3.3. Принципи розвідки під час підготовки до спеціальних операцій

1. Комплексність.

- Поєднання кількох джерел інформації дає найбільш повну картину.

2. Оперативність.

- Інформація повинна надходити в актуальному вигляді — у реальному або близькому до реального часу.

3. Безперервність.

- Розвідка має тривати на всіх етапах: планування, підготовки, реалізації, згортання операції.

4. Достовірність і верифікація.

- Дані мають перевірятись з кількох незалежних джерел.

5. Цілевизначення.

- Розвідка має відповідати чітким завданням операції, а не бути “загальною” чи надлишковою.

6. Прихованість.

- Отримання розвідінформації не повинно розкривати намірів чи присутності сил СО.

Використання розвідки у плануванні та реалізації Спеціальних операцій

Фаза операції	Роль розвідки
1	2
Планування	Визначення цілей, ризиків, ресурсів
Підготовка	Моделювання місцевості, тренування під конкретну ситуацію
Виконання	Уточнення в режимі реального часу (через спостерігачів, БПЛА, перехоплення)

1	2
Евакуація	Контроль можливих точок переслідування або вогневого ураження
Оцінка	Збір інформації про ефект операції, реакцію ворога

Приклади

Операція “Спис Нептуна” (2011, США)

- Виявлення місця перебування Усами бен Ладена через агентурну мережу та спостереження з БПЛА.
- Побудова точної 3D-моделі укриття.
- Імітаційні тренування в макеті цілі.

Операції ССО України у 2022–2023 рр.

- Виявлення складів БК противника через SIGINT + HUMINT.
- Координування ударів артилерії на основі GEOINT та аеророзвідки.
- Залучення OSINT для встановлення маршрутів логістики РФ.

Розвідка є незамінним складником спеціальних операцій. Вона формує основу для прийняття рішень, знижує ризики, дозволяє досягати асиметричної переваги навіть над сильнішим супротивником. Успішність СО безпосередньо залежить від якості, швидкості й достовірності розвідданих.

Сучасна війна — це війна розвідок і технологій. І перемогу здобуває той, хто знає більше, знає раніше і діє точніше.

Контрольні запитання

1. Яка роль розвідки у плануванні спеціальних операцій?
2. Назвіть і коротко схарактеризуйте основні види розвідки.
3. Які принципи повинна забезпечити розвідка в СО?
4. Чим відрізняється GEOINT від SIGINT?
5. Наведіть приклади успішного використання розвідки у СО.

3.4. Основи управління в умовах спеціальних дій

Управління в умовах спеціальних дій — це організована, цілеспрямована діяльність командування та штабу, спрямована на планування, координацію, керівництво та контроль над силами спеціального призначення (ССО, ЦСО, ГУР тощо) з метою досягнення поставленої мети в обстановці підвищеного ризику, невизначеності й інформаційного навантаження.

На відміну від класичного командування в загальновійськових операціях, управління СО вимагає максимальної гнучкості, швидкості, конфіденційності, автономності рішень та інтеграції з міжвідомчими структурами.

Ця лекція розкриває:

- поняття та принципи управління в спеціальних діях;
- структуру органів управління;
- особливості командування в реальному часі;
- роль технологій та психологічних чинників.

Управління в спеціальних операціях — це комплекс організаційних, інформаційних, аналітичних, командних і психологічних дій, спрямованих на:

- прийняття ефективних рішень;
- планування і організацію дій;
- підтримання взаємозв'язку і координації;
- контроль виконання бойових завдань;
- оперативне реагування на зміну обстановки.

Ключовий орієнтир: ефективне управління = максимальна цілеспрямованість + мінімізація помилок у критичних умовах.

Рівні управління:

1. **Стратегічний** — Генеральний штаб, РНБО, ГУР МОУ, СЗРУ.
2. **Оперативний** — командування ССО, об'єднане міжвідомче угруповання.
3. **Тактичний** — командири груп спеціального призначення (відділення, група, підрозділ).

Органи управління:

- **Командний пункт операції (КПО)** — головний центр прийняття рішень.
- **Штаб операції** — аналітика, координація, логістика, зв'язок.
- **Оперативна група управління на місці (ОГУ)** — ланка контролю в зоні дії.
- **Мережі зв'язку та інформаційного забезпечення** (радіо, захищений супутниковий канал, цифрові мережі).

Елементи організаційної моделі управління:

- Командир операції.
- Офіцер розвідки.
- Офіцер з планування.
- Офіцер з логістики.
- Офіцер з інформаційно-психологічних операцій (ІПсО).
- Офіцер з безпеки/контррозвідки.

Принципи управління спеціальними операціями:

1. Єдність командування.

- Уся операція координується єдиним командиром з централізованою відповідальністю.

2. Гнучкість.

- Можливість адаптувати рішення до змін обстановки без втрати контролю.

3. Безперервність управління.

- Забезпечення стійкого зв'язку, спостереження та контролю протягом усіх фаз операції.

4. Скорочення командного циклу.

- Максимально швидке проходження інформації: отримання → обробка → рішення → команда → виконання → зворотний зв'язок.

5. Маскування управління.

- Захист органів управління від виявлення й вогневого ураження.
- Використання децентралізованих структур і шифрованих каналів.

6. Інтегрованість.

- Залучення до управління сил з інших відомств (СБУ, МВС, ДПСУ, міжнародні партнери).

Управління під час планування:

- аналіз розвідданих;
- постановка завдань;
- підготовка плану операції;
- розподіл сил і засобів;
- затвердження варіантів дій.

Управління під час підготовки:

- контроль логістики;
- розробка маршрутів, схем зв'язку;
- організація тренувань і моделювання ситуацій;
- розгортання пунктів управління.

Управління під час проведення операції:

- командування в режимі реального часу;
- адаптація до змін обстановки;
- взаємодія з силами прикриття;
- інформування вищого командування;
- підтримання морального стану.

Управління під час евакуації та згортання:

- перевірка втрат, виведення груп;
- інформаційне оцінювання наслідків;
- документування результатів;
- підготовка звіту.

Роль командирів тактичної ланки:

- носії ініціативи на місцях;
- самостійність рішень за відсутності зв'язку;
- адаптивна поведінка.

Психологічні чинники:

- управління стресом і страхом;
- створення атмосфери довіри;
- підтримка моральної єдності.

Технологічні засоби управління:

- БПЛА, супутниковий зв'язок, криптозасоби;

- автоматизовані системи управління боєм (АСУ);
- системи позиціонування, відстеження особового складу.

Приклади ефективного управління під час Спеціальних операцій

Операція	Особливості управління
“Ентеббе” (1976, Ізраїль)	Централізоване командування, чітка комунікація, симуляція на основі розвідки
Операції ССО України на півдні (2022–2023)	Децентралізоване управління малими групами через автономні канали зв’язку
Звільнення заручників (ЦСО “А”, 2015)	Розмежування управління силовою, психологічною та медичною складовою

Управління спеціальними діями — це динамічна, багаторівнева система, де поєднуються елементи класичного бойового командування, кризового менеджменту, розвідувальної координації й інформаційної безпеки. Успіх спеціальної операції безпосередньо залежить від: точності рішень, згуртованості штабу, оперативності зв’язку, гнучкості командирів і психологічної стійкості системи управління в цілому.

Контрольні запитання

1. Які основні принципи управління СО?
2. Як побудована структура управління на різних рівнях?
3. У чому полягає особливість командування в умовах відсутності зв’язку?
4. Які технології використовуються для підтримання управління в СО?
5. Наведіть приклади, коли ефективне управління визначило успіх операції.

3.5. Планування спеціальної операції: етапи та алгоритми

Спеціальна операція (СО) — це складна, багатофазова дія, яка вимагає не лише професійного виконання, а й ретельно розробленого плану. Планування є фундаментальним етапом, що забезпечує структурованість, координацію, ефективне використання ресурсів і мінімізацію ризиків.

На відміну від загальновійськових операцій, СО мають обмежені ресурси, вузькоспеціалізовані цілі та високий рівень ризику. Тому процес планування є критичною умовою їх успішного проведення.

Планування спеціальної операції — це систематичний процес підготовки дій, який передбачає:

- аналіз обстановки;
- формування задуму;
- визначення цілей, засобів, маршрутів;
- розробку варіантів дій;
- логістику, забезпечення зв'язку;
- координацію між підрозділами;
- заходи з безпеки та евакуації.

Головне правило: СО планується до дрібниць — випадковостей бути не повинно.

Основні вимоги до створення плану Спеціальних операцій

- **Реалістичність** — план базується на достовірних даних і можливостях сил.
- **Гнучкість** — має включати резервні варіанти дій (Plan B, C...).
- **Секретність** — обмежений доступ до інформації.
- **Стислий командний цикл** — швидкий перехід від задуму до реалізації.
- **Повнота** — охоплює всі фази: від підготовки до виходу з району дій.

Етапи планування Спеціальної операції

Оцінка обстановки:

- розвідка (усі види);
- аналіз противника, місцевості, об'єкта;
- оцінка власних сил і засобів;
- аналіз політичних, соціальних, культурних чинників (у т. ч. в зоні операції);
- визначення можливих загроз і бар'єрів.

Постановка завдання:

- уточнення цілей (стратегічних, оперативних, тактичних);
- чітке визначення об'єкта впливу: ХТО, ЩО, ДЕ, КОЛИ, ЯК;
- встановлення обмежень (час, ресурси, географія, правила застосування сили).

Формування задуму операції:

- вибір головного способу дії;
- формулювання оперативної ідеї (навіщо, яким чином);
- побудова послідовності фаз: проникнення – дія – вихід;
- визначення варіантів маневру;
- створення резервного плану.

Розробка оперативного плану (СО). Структура плану СО

включає:

- загальний задум;
- організацію управління;
- структуру сил;
- маршрути входу/виходу;
- заходи забезпечення (зв'язок, РЕБ, техніка);
- заходи прикриття й маскуванню;
- логістику (боєприпаси, пальне, вода, харчування);
- медичне забезпечення;
- способи евакуації;
- заходи з утримання/зачистки території після виконання;
- інформаційно-психологічний супровід.

Аналіз варіантів та прийняття рішення:

- моделювання різних сценаріїв (сценарний аналіз);

- порівняння варіантів за критеріями: ризик, ефективність, швидкість;
- затвердження плану командуванням/політичним керівництвом (якщо потрібно);
- розробка наказу на проведення СО.

Інструктаж та тренування:

- розподіл завдань між підрозділами;
- проведення спільного брифінгу;
- вивчення маршруту, об'єкта, особливостей;
- навчання в умовах, максимально наближених до реальності;
- відпрацювання нештатних ситуацій.

Алгоритм планування Спеціальної операції (НАТО/ССО). Типова послідовність згідно зі стандартами NATO SOF Mission Planning Cycle (MSPC):

1. Initiation — отримання завдання/запит.
2. Intelligence Preparation — аналітична підготовка.
3. Mission Analysis — оцінка завдання.
4. Course of Action Development (COA) — розробка способів виконання.
5. COA Comparison and Selection — вибір найкращого.
6. Concept of Operations (CONOPS) — детальна побудова задуму.
7. Mission Planning (OPORD) — оформлення наказу/директиви.
8. Rehearsals/Confirmation Briefs — інструктаж і тренування.
9. Execution — виконання.
10. AAR (After Action Review) — аналіз результатів.

У деяких випадках, особливо при високому темпі дій, повний цикл стискається до кількох годин, але етапність зберігається.

Адаптивне планування:

- створення кількох варіантів дій;
- попередня підготовка до “непередбачуваного сценарію”;
- визначення “триггерів” для зміни плану.

Децентралізоване управління:

- забезпечення самостійності командирів на місці;
- надання повноважень приймати критичні рішення під час зміни обстановки.

Використання сучасних технологій:

- геоінформаційне планування (GEOINT, цифрові 3D-карти);
- віртуальне моделювання (VR, симулятори);
- інтегровані системи планування з елементами AI (наприклад, DELTA у США).

Операція зі знищення складу боєприпасів (умовна), як приклад планування Спеціальної операції:

- Ціль: знищити об'єкт постачання артилерії в тилу ворога.
- Сили: 2 групи ССО по 6 бійців.
- Розвідка: GEOINT + HUMINT + аерофото.
- Маршрут проникнення: БПЛА-скидання + нічний марш.
- Дія: закладка вибухівки, відхід за іншим маршрутом.
- Маскування: імітація пожежі від короткого замикання.
- Резервний варіант: скасування операції у разі активності ДРГ.

Планування — це найважливіша фаза спеціальної операції, що визначає її успіх. Жодна спецоперація не повинна проводитись без структурованого, адаптивного, багаторівневого плану, який враховує всі змінні: супротивника, місцевість, ресурси, психологію, міжнародну реакцію. Успішна СО — це не випадковість, це наслідок точного плану.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні етапи планування СО.
2. Що входить до оперативного плану спеціальної операції (ОПСО)?
3. У чому суть концепції СОА та як вона використовується?
4. Як планується СО в умовах ризику та швидкоплинності ситуації?
5. Які технології допомагають у плануванні СО?

3.6. Оцінка обстановки та розвідданих під час підготовки операції

Жодна спеціальна операція не може бути успішною без глибокого розуміння обстановки та ґрунтовного аналізу розвідувальної інформації. Ці два процеси формують основу оперативного задуму, дозволяють уникати стратегічних помилок, адекватно оцінювати ризики й забезпечувати реалістичність планування.

Оцінка обстановки — це не лише військова процедура, а й комплексна, міждисциплінарна діяльність, що включає аналіз політичного, соціального, економічного, культурного, фізичного та інформаційного середовища.

Оцінка обстановки — це процес системного аналізу всіх факторів, які можуть прямо чи опосередковано вплинути на хід і результат спеціальної операції, з метою ухвалення обґрунтованих рішень у процесі її підготовки.

Це ключова складова:

- оперативного мислення командира;
- фаз планування (особливо — оцінки варіантів дій);
- контролю ризиків;
- прогнозування реакцій супротивника та інших гравців.

Ціль — знизити невизначеність і надати основу для ухвалення точного рішення.

Складові обстановки, які аналізуються перед початком планування Спеціальної операції.

Військово-оперативна обстановка:

- розміщення військ противника;
- боєздатність, тактика, можливості маневру;
- наявність засобів ППО, РЕБ, артилерії;
- активність ДРГ та резервних підрозділів.

Фізико-географічна обстановка:

- особливості рельєфу, клімату, ландшафту;
- наявність природних перешкод (ріки, лісові масиви, гори);

- погода, метеорологічні умови в районі дії;
- видимість, акустика, нічна освітленість.

Соціально-політичне середовище:

- рівень підтримки або ворожості місцевого населення;
- присутність цивільних структур, гуманітарних місій;
- реакція міжнародної спільноти;
- політичні наслідки провалу/успіху операції.

Інформаційно-психологічна обстановка:

- настрої ворожих сил (мораль, деморалізація, дисципліна);
- можливості противника з розповсюдження пропаганди;
- готовність до реагування на дії ССО;
- попередня активність ІПсО з нашого боку або з боку противника.

Техногенне середовище:

- розташування потенційно небезпечних об'єктів (склади, ЦОД, електростанції, газопроводи);
- інженерні споруди, тунелі, укриття;
- маршрути постачання, логістичні вузли.

Процес аналізу обстановки складається з наступних кроків.

Збір даних:

- отримання розвідданих (HUMINT, SIGINT, GEOINT, OSINT);
- надходження оперативної інформації від союзників або технічних засобів;
- аналіз звітів із минулих операцій у цьому районі.

Узагальнення й систематизація:

- групування інформації за критеріями: географія, сили ворога, ціль, охорона, загрози, цивільне населення;
- створення інформаційного дос'є на ціль;
- мапування загроз.

Побудова моделі обстановки:

- формування оперативної картини;
- складання варіантів сценаріїв розвитку подій (найбільш імовірний, найгірший, найсприятливіший).

Висновки для командування:

- обґрунтовані пропозиції щодо доцільності, часу, маршруту, способу дії;
- оцінка співвідношення шансів і ризиків;
- виявлення критичних вразливих місць у противника;
- виділення так званих “вузлів впливу” — точок, де спецоперація матиме максимальний ефект.

Розвідувальні дані (intelligence) — це не просто інформація, а *перевірена, оцінена й оброблена* інформація, яка має прогностичну та прикладну цінність для ухвалення рішень.

Критерії якості розвідувальних даних:

- достовірність (перевірені з кількох джерел);
- повнота (відповідають на всі ключові запити планування);
- своєчасність (відповідають реальному стану речей);
- доступність (доведені до виконавців у потрібному обсязі).

Аналіз через систему “Питання – Відповідь”

Питання	Приклад відповіді
Хто є противником?	72 омсбр ЗС РФ, 2 батальйони, 1 резерв
Де ціль?	Склад БК у Приміському районі, координати 46.537...
Як охороняється?	2 пости, відеоспостереження, мінні загородження
Які ризики?	Активність ДРГ, потенційна наявність цивільних
Який найкращий час дії?	З 01:00 до 03:00, за мінімального патрулювання

Оцінка “інформаційних білих плям”:

- виявлення критично важливої інформації, яка не отримана або неповна;
- призначення додаткових розвідзаходів.

Методики та інструменти оцінки обстановки для планування Спеціальних операцій.

SWOT-аналіз:

- Strengths (сильні сторони).
- Weaknesses (слабкі сторони).
- Opportunities (можливості).
- Threats (загрози).

CARVER-модель (оцінка цілей для СО):

- Criticality (критичність).
- Accessibility (доступність).
- Recuperability (відновлюваність).
- Vulnerability (вразливість).
- Effect (ефект ураження).
- Recognizability (ідентифікованість цілі).

INTEL-CYCLE (розвідувальний цикл):

1. Постановка завдання розвідці.
2. Збір інформації.
3. Обробка й аналіз.
4. Передача розвідувальної інформації командуванню.
5. Зворотний зв'язок (оновлення/корекція завдань).

Практичний приклад

Завдання: знищення мобільного командного пункту противника в зоні бойових дій.

Реальні розвіддані:

- GEOINT показав розміщення КШМ у лісосмузі біля покинутого об'єкта.
- HUMINT повідомив про регулярне чергування трьох осіб, 1 БТР.
- SIGINT підтвердив інтенсивність радіообміну.
- OSINT (відео з TikTok місцевих) підтвердив присутність військових.
- SWOT-аналіз виявив критичну вразливість у нічний час.
- CARVER-модель надала найвищу оцінку цій цілі.

Рішення: удар групою ССО з використанням БПЛА-коригування та фугасу, евакуація — за сигналом із дрону спостереження.

Оцінка обстановки та розвідувальних даних — це аналітичне ядро всієї системи спеціальних операцій. Без неї — немає обґрунтованих рішень, немає переваги, немає результату.

Тільки завдяки системному, глибокому і критичному підходу до аналізу ситуації командир СО:

- уникає пасток;
- розраховує час і ресурси;
- знаходить вразливе місце супротивника;
- і гарантує мінімізацію втрат.

Контрольні запитання

1. Що включає в себе поняття “обстановка” при підготовці СО?
2. Назвіть ключові джерела отримання розвідувальної інформації.
3. Які етапи проходить аналіз розвідданих?
4. Що таке CARVER-модель і для чого вона застосовується?
5. Як оцінюють ризики у разі відсутності повних розвідданих?

3.7. Завершення спеціальних операцій, засідка, захоплення та затримання

Завершальний етап спеціальної операції є найбільш критичним і відповідальним, оскільки саме на цьому етапі реалізується практичне досягнення поставлених цілей — захоплення об’єкта, вилучення доказів, нейтралізація загроз. Особливою формою завершення операцій є **проведення засідок, захоплень і затримань**, які потребують високої точності, координації, законності та швидкості.

Планування завершальної фази

Розвідка та уточнення даних:

- постійне оновлення інформації про об'єкт операції (переміщення, режим, охорона);
- збір географічних, логістичних та комунікаційних даних;
- перевірка даних за допомогою технічної розвідки (відеоспостереження, БПЛА, аудіоконтроль).

Вибір часу та місця:

- мінімізація ризиків для цивільного населення;
- урахування фізичних обмежень простору (під'їзди, розміщення сил);
- вибір моменту найменшої бойової готовності об'єкта.

Розподіл ролей:

- штурмова група;
- група підтримки та прикриття;
- група перехоплення/перекриття шляхів втечі;
- група фіксації доказів і збору інформації.

Суть засідки

Засідка — це заздалегідь підготовлене раптовий напад на противника у визначеному місці, зазвичай на маршруті його пересування або у звичній точці появи.

Ключові елементи засідки:

- маскування позицій (природне середовище, технічні засоби);
- синхронізація часу відкриття дії;
- встановлення мінімальних відстаней до цілі та коридорів обстрілу;
- резерв на випадок прориву.

Типи засідок:

- лінійна (вздовж маршруту);
- V-подібна (в оточенні);
- центрована (на визначену точку);
- фальшива засідка (для відволікання уваги).

Мета захоплення та затримання:

- захоплення об'єкта живим для подальшого допиту або слідства;
- запобігання втечі, знищенню доказів або контратаці;
- гарантування юридичної чистоти дій (наявність санкції, фіксація).

Тактика затримання:

- раптовість: дія за умов максимальної неочікуваності;
- перевантаження: застосування сили, яка унеможливорює опір;
- ізоляція: поділ цілі з охороною або поплічниками;
- миттєва нейтралізація (електрошок, шумові гранати, знешкодження рук).

Засоби затримання та захоплення:

- спеціальні засоби затримання (наручники, пластикові кайдани);
- пристрої примусової зупинки транспорту;
- технічні засоби зв'язку й фіксації (нагрудні камери, GPS-треки);
- медична група на резерві.

Документування і фіксація дій при захопленні та затриманні:

- відеофіксація з кількох камер;
- фіксація часу, обстановки, застосованих заходів;
- протокол затримання з підписами свідків та понятих (за можливості);
- реєстрація вилучених речей, засобів зв'язку, документів.

Юридичні аспекти:

- обов'язкова наявність санкцій або негайна їх верифікація;
- забезпечення прав затриманого (відсутність надмірної сили);
- узгодженість з прокуратурою, дотримання норм КПК;
- післяопераційна звітність (рапорт, акт, відеозаписи).

Сценарій: затримання ватажка озброєного злочинного угруповання:

- Група спостереження підтверджує маршрут пересування.
- Засідка встановлюється на вузькій дорозі з одностороннім об'їздом.
- Застосовується блокування шляху, димові гранати, гучномовне повідомлення.
- Об'єкт ізольовано, нейтралізовано, надано медичну допомогу у випадку спротиву.

Завершальна фаза спеціальної операції — не менш складна за підготовчу. Засідка, захоплення і затримання потребують досконалого розрахунку, максимальної координації, ефективної дії в обмежений час і простір. Правильне документування і юридичне оформлення дій гарантують не лише їх правомірність, а й подальшу легітимність результатів для судового слідства.

Контрольні запитання

1. Які етапи планування затримання?
2. Які основні типи засідок використовуються в СО?
3. Яка роль документації у завершенні СО?
4. Що таке “перевантаження” у тактиці затримання?
5. Як забезпечується юридична легітимність дій?

Тема 4. Організація та проведення спеціальних операцій

- 4.1. Види спеціальних операцій (розвідувальна операція, диверсійна спеціальна операція, інформаційно-психологічна операція (ІПсО), анτισнайперська операція тощо).
- 4.2. Додаткові види спеціальних операцій НАТО та ССО.
- 4.3. Специфіка проведення антипартизанських операцій.
- 4.4. Специфіка проведення антитерористичних операцій.
- 4.5. Тактика дій підрозділів у населених пунктах.
- 4.6. Особливості ведення спеціальних операцій у гірській та лісовій місцевості.
- 4.7. Морські (річкові) спеціальні операції: особливості підготовки і виконання.
- 4.8. Організація протидії ДРТ.

4.1. Види спеціальних операцій (розвідувальна операція, диверсійна спеціальна операція, інформаційно-психологічна операція (ІПсО), анτισнайперська операція тощо)

Спеціальні операції (СО) охоплюють широкий спектр дій, які значно відрізняються за метою, тактикою, масштабами та методами виконання. Залежно від завдань, рівня впливу та характеру середовища, в якому проводяться, СО поділяються на кілька основних видів. Розуміння класифікації спеціальних операцій є критично важливим для:

- визначення підходів до планування;
- розподілу ресурсів;
- підготовки особового складу;
- міжвідомчої координації.

У цій лекції буде розглянуто ключові типи спеціальних операцій, їх ознаки, призначення, особливості проведення, типові етапи та приклади реалізації.

Спеціальна операція — це організована цілеспрямована дія сил спеціального призначення, що проводиться з високим рів-

нем секретності, точності, ризику і автономності, з метою досягнення стратегічного, оперативного або тактичного ефекту.

Загалом СО поділяються:

- за призначенням;
- за суб'єктом виконання;
- за формою дії;
- за специфікою цілі.

Спеціальні операції можна поділити на кілька основних видів. Розглянемо їх.

Розвідувальна операція

Мета: здобуття розвідувальної інформації щодо сил, засобів, планів противника, а також особливостей місцевості, інфраструктури, поведінки населення.

Ознаки:

- стелс-режим виконання;
- мінімальне бойове зіткнення (або його уникнення);
- глибоке проникнення в тил противника.

Форми:

- спостереження;
- проникнення в зону дії ворога;
- встановлення технічних засобів контролю (сенсори, мікрофони, камери);
- використання безпілотних засобів спостереження.

Приклад: проведення повітряної розвідки району розташування ППО для визначення вікна безпечного проходу авіації.

Диверсійна спеціальна операція

Мета: знищення критично важливих об'єктів ворога (склади, мости, комунікації); порушення логістики та деморалізація.

Ознаки:

- високий рівень ризику;
- тактична раптовість;
- пряме бойове втручання або застосування вибухових пристроїв.

Форми:

- вибухові підриви;
- пожежі, отруєння, саботаж;
- кібервтручання (у сучасних умовах).

Приклад: підрив залізничної гілки, яка забезпечує доставку боєприпасів у зону бойових дій.

Інформаційно-психологічна операція (ІПсО)

Мета: вплив на сприйняття, поведінку, моральний дух противника або населення; дезінформація, маніпуляція свідомістю; підрив довіри до керівництва чи військ.

Ознаки:

- нематеріальний вплив;
- довготривалий або точковий ефект;
- виконання в тісній зв'язці з медіа, ІТ, культурною сферою.

Інструменти:

- злив компрометуючої інформації;
- проведення психологічних операцій через соцмережі;
- дезінформаційні кампанії;
- радіо- й телевізійні втручання;
- створення фейкових джерел інформації.

Приклад: поширення через контрольовані канали інформації про втрати ворога, паніку в тилу, внутрішні конфлікти в командуванні.

Антиснайперська спеціальна операція

Мета: виявлення, нейтралізація або знищення снайперів противника; забезпечення безпеки стратегічно важливих об'єктів або осіб.

Ознаки:

- проведення в межах бойових дій або в умовах міської за- будови;
- висока точність дій;
- залучення спеціальних підрозділів із протиснайперською підготовкою.

Методи:

- встановлення пасток;
- використання антидронів і сенсорів;
- контрспостереження;
- залучення розвідувальних безпілотників;
- провокаційні дії для виявлення позицій снайпера.

Приклад: проведення операції в районі урбанізованої за-
будови для знешкодження групи снайперів, що тримають під
контролем вулицю евакуації.

Антитерористична операція (АТО)

Мета: звільнення заручників; знешкодження терористич-
них груп; запобігання терактам.

Ознаки:

- високий ризик для цивільного населення;
- скоординованість силових та інформаційних заходів;
- переважно в міському середовищі.

Форми:

- штурм;
- виведення через переговори;
- прихована ліквідація.

Приклад: штурм багатоповерхівки, де забарикадувалася
група бойовиків з вибухівкою та заручниками.

Евакуаційна спеціальна операція

Мета: виведення своїх сил, союзників або цивільних з ра-
йону бойових дій, оточення, або території, що контролюється
ворогом.

Ознаки:

- висока складність логістики;
- координація з міжнародними/гуманітарними структура-
ми;
- використання маскування, відволікаючих дій.

Приклад: евакуація українських бійців з “Азовсталі” під
міжнародним контролем.

Контрдиверсійна спеціальна операція

Мета: виявлення, знешкодження або знищення ворожих диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ); забезпечення безпеки стратегічних об'єктів.

Ознаки:

- висока мобільність;
- дії за сигналами від розвідки, технічного спостереження;
- залучення спеціалізованих груп швидкого реагування.

Приклад: проведення рейду в лісовому масиві після виявлення активності ДРГ з використанням тепловізорів, БПЛА та кінологічних груп.

Контрольні запитання

1. Призначення спеціальних операцій.
2. Поняття розвідувальної операції.
3. Сутність інформаційної операції.

4.2. Додаткові види спеціальних операцій НАТО та ССО

- Спеціальні дії з вогневого наведення (JTAC — Joint Terminal Attack Controller).
- Пошуково-рятувальні операції (CSAR).
- Операції з ліквідації лідерів (targeted killing).
- Операції спеціального впливу (операції впливу на політичну ситуацію, підтримка повстанських рухів).
- Спеціальні операції в кібернетичному просторі (penetration & disruption of C4ISR систем противника).

Усі види спеціальних операцій різняться за своєю природою, але всі мають спільне ядро:

- ретельне планування;
- розвідка;
- точкове застосування сили;
- високий ступінь автономності.

Розуміння специфіки кожного виду дозволяє обрати правильну стратегію; підготувати відповідний особовий склад; сформуванати адекватне оперативне середовище.

Порівняльна характеристика основних видів спеціальних операцій

Вид операції	Основна мета	Ймовірність бойового контакту	Середовище	Особливість
Розвідувальна	Збір даних	Низька	В тилу ворога	Уникнення контакту
Диверсійна	Ураження	Висока	Об'єкти противника	Маскування
ІПсО	Психологічний вплив	Відсутня	Медіапростір, населення	Інформаційна зброя
Антиснайперська	Знешкодження загрози	Середня	Місто, ліс	Точковість
Антитерористична	Захист цивільних	Висока	Урбанізована зона	Командна робота
Евакуаційна	Рятування	Середня	Зона ризику	Швидкість
Контр-ДРГ	Виявлення і нейтралізація	Висока	Периферія, тил	Залежність від розвідки

Контрольні запитання

1. Назвіть основні види спеціальних операцій.
2. Чим розвідка відрізняється від диверсії?
3. Які ознаки ІПсО?
4. У чому полягає мета антиснайперської операції?
5. Які операції проводяться для евакуації?

4.3. Специфіка проведення антипартизанських спеціальних операцій

У ХХ–ХХІ століттях на тлі асиметричних конфліктів, гібридної війни та міжнародного тероризму **антипартизанські** (counterinsurgency, COIN) і **антитерористичні** (counterterrorism, CT) операції стали одними з основних напрямів діяльності сил спеціального призначення. Їхня специфіка полягає в тому, що противник:

- не завжди є регулярною силою;
- широко використовує населення як прикриття;
- здійснює дії приховано та точково;
- володіє високою психологічною, медійною і культурною маневреністю.

Такі операції потребують унікального поєднання бойових, розвідувальних, аналітичних, психологічних і гуманітарних дій.

Ця лекція присвячена характеристиці, класифікації, принципам і тактичним особливостям проведення антипартизанських та антитерористичних спеціальних операцій.

Антипартизанська (контрповстанська) операція (COIN) — це сукупність заходів військового, правоохоронного, інформаційного та гуманітарного характеру, спрямованих на виявлення, ізоляцію, нейтралізацію або ліквідацію збройних повстанських груп, що діють у середовищі цивільного населення.

Антитерористична операція (CT) — це спеціальна операція силових структур, мета якої — виявити, запобігти, знешкодити або ліквідувати терористичну загрозу, звільнити заручників, забезпечити безпеку населення.

Обидва види операцій мають багатовекторний характер: вони одночасно є військовими, розвідувальними, інформаційними, соціальними, дипломатичними та гуманітарними.

Загальні відомості про особливості та відмінності операцій COIN і СТ

Характеристика	Антипартизанська операція (COIN)	Антитерористична операція (СТ)
Противник	Повстанські/партизанські формування, зазвичай політично мотивовані	Терористичні групи, часто радикальні, фанатичні
Тактика ворога	Засідки, напади, мобільність, опора на населення	Захоплення заручників, вибухи, теракти, медійні акції
Середовище	Сільська місцевість, гори, джунглі, урбанізована зона	В основному міста, цивільна інфраструктура
Часовий горизонт	Довготривалі операції (місяці, роки)	Швидкі, точкові операції (години, дні)
Підхід	Комплексний: безпека + соціальний вплив	Силовий і інформаційний удар

Специфіка проведення антипартизанських операцій

Ознаки:

- противник розчинений у місцевому населенні;
- немає чіткої лінії фронту;
- високий ступінь мобільності ворога;
- ворожі структури часто мають підтримку або терпимість цивільних;
- перевага у знанні місцевості та логістиці.

Цілі:

- виявлення й знищення партизанських осередків;
- ізоляція груп від підтримки населення;
- демонстрація сили з мінімальним репресивним ефектом;
- інформаційний тиск;
- зменшення зони впливу повстанців.

Тактичні заходи:

- зонування територій на “безпечні”, “небезпечні”, “під контролем ворога”;
- операції оточення і зачистки;

- пастки і фальшиві маршрути;
- диверсійно-розвідувальна діяльність для викриття ланцюгів постачання;
- робота з агентурою серед населення;
- впровадження інфільтраційних груп у повстанські структури.

Психологічний аспект:

- вплив на населення важливіший за фізичне знищення противника;
- необхідність балансу між безпекою і свободою;
- використання програм “вибачення і здачі зброї”.

Приклад: операції США в Афганістані (2002–2010), COIN-стратегії в Іраку (2006–2008), боротьба України з ворожими ДРГ на деокупованих територіях у 2022–2024 рр.

Контрольні запитання

1. Сутність антипартизанських операцій.
2. Характеристики антипартизанських операцій.
3. Тактичні особливості проведення антипартизанських операцій.

4.4. Специфіка проведення антитерористичних операцій

Ознаки:

- терористичний акт має високий резонанс і медійність;
- часто є заручники;
- дії супроводжуються максимальною напругою в обмеженому часі;
- потрібна висока точність і мінімізація жертв серед цивільних.

Типи антитерористичних операцій:

1. Штурмова (захоплення терористів і звільнення заручників).

2. Секретна ліквідація лідера.
3. Виявлення і знешкодження вибухівки (EOD).
4. Знешкодження терористичної мережі (через агентуру, перехоплення).

Етапи АТО:

1. Виявлення загрози (розвідка, сигнал, публічне повідомлення).
2. Локалізація (блокування, переговори, спостереження).
3. Штурм або нейтралізація (за командою).
4. Евакуація та стабілізація ситуації.
5. Розслідування, аналіз, комунікація з суспільством.

Психологічна складова:

- Терористи прагнуть максимального ефекту через страх;
- Потрібно нейтралізувати вплив через контрнарратив, публічну демонстрацію сили, відкритість інформації після подій;
- Важливо працювати з родичами, ЗМІ, лідерами думок.

Приклад: операція СБУ в Харкові (2023), штурм квартири з озброєною групою, яка готувала теракт на стратегічному об'єкті. Операція ізраїльського підрозділу “Ямам” зі звільнення заручників у супермаркеті (2015).

Порівняння тактики і результатів операцій COIN і СТ

Параметр	Антипартизанська операція	Антитерористична операція
Тривалість	Місяці або роки	Години або дні
Умови	Військові дії, контроль територій	Цивільне середовище, криза
Мета	Усунення стійкої загрози	Негайне припинення нападу
Засоби	ССО, нацгвардія, ЗСУ, аналітики	СБУ, ЦСО “А”, спецназ
Ризики	Репутаційні втрати, радикалізація	Жертви серед заручників, зрив

Типові помилки при COIN:

- Застосування надмірної сили — призводить до радикалізації населення.
- Ігнорування інформаційної складової.
- Недостатня аналітика поведінкових чинників у регіоні.

Типові помилки при СТ:

- Затягування з рішенням на штурм.
- Погана координація між силовими структурами.
- Відсутність сценарного планування.
- Витік інформації — втрата раптовості.

Антипартизанські та антитерористичні операції — це найбільш складні з тактичної, психологічної та інформаційної точок зору види спеціальних дій. Їх специфіка вимагає:

- максимальної координації між службами;
- глибокого розуміння контексту (соціального, політичного, медійного);
- прозорості, чіткої логіки дій;
- готовності діяти рішуче, але виважено.

Сили спеціального призначення, які здатні ефективно діяти в COIN та СТ середовищі — це елітна стратегічна зброя держави.

Контрольні запитання

1. У чому відмінність антипартизанської і антитерористичної операції?
2. Які основні ознаки повстанського середовища?
3. Які етапи характерні для антитерористичної операції?
4. Як впливає населення на COIN-операцію?
5. Які типові помилки роблять сили під час АТО?

4.5. Тактика дій підрозділів у населених пунктах

Ведення бойових дій у населених пунктах — одна з найскладніших тактичних ситуацій для підрозділів спеціального призначення. Це зумовлено щільною забудовою, наявністю

цивільного населення, розвиненою інфраструктурою та обмеженим полем огляду й маневру. Тактика дій у таких умовах вимагає високого рівня взаємодії, обізнаності в рельєфі, точності та обережності, а також адаптації до кожного об'єкта.

Складність бойового середовища:

- велика кількість укриттів (будинки, підвали, дахи);
- висока ймовірність засідок та мінування;
- наявність громадянських осіб, які можуть бути як жертвами, так і прикриттям для противника;
- обмеженість огляду, складність зв'язку через бетонні або підземні конструкції.

Принципи ведення міського бою:

- контроль секторів: кожна група прикриває певний напрям;
- штурм “кімната за кімнатою”: системна зачистка приміщень;
- вогонь на коротких дистанціях: часто до 20 м, необхідна висока точність;
- інформаційне домінування: використання дронів, камер, мережевого картографування;
- адаптивна ініціатива: командири груп мають автономність у прийнятті рішень.

Основні фази зачистки та штурму:

- підхід до об'єкта під прикриттям бронетехніки або стін;
- зайняття позицій прикриття на дахах, у суміжних будівлях;
- штурм входу (з використанням вибухових пристроїв або таранів);
- зачистка: кімната за кімнатою, поверх за поверхом;
- фіксація та контроль: створення тимчасових опорних пунктів.

Основні ролі під час штурму та зачистки:

- штурмова група (вхід, нейтралізація);
- група прикриття (фланги, тил);
- інженерна група (виявлення мін, підрив замків);

- медична група;
- зв'язкова група (синхронізація з центром управління).

Технічне забезпечення штурму та зачистки:

- оптичні та тепловізійні прилади;
- системи нічного бачення;
- спеціальна легка зброя для бою в приміщеннях (короткі стволи, дробовики);
- дрони-розвідники та роборозвідники;
- вибухові пристрої керованої дії (для виламування дверей).

Переміщення вулицями міста:

- перехід тільки під прикриттям стін, колон, техніки;
- перетинання перехресть із димовим прикриттям;
- постійне флангове забезпечення.

Переміщення всередині будівель:

- використання внутрішніх проходів, підвалів, дахів;
- уникнення відкритих сходових маршів;
- відкривання дверей з використанням спеціальних дзеркал та датчиків руху.

Взаємодія з цивільним населенням міст:

- евакуація або укриття цивільного населення перед штурмом;
- визначення зон недопуску та гуманітарних коридорів;
- інформування через динаміки, листівки, канали зв'язку.

Командування та управління:

- використання мобільного командного пункту з ретрансляцією сигналу;
- постійне оновлення карти бою в реальному часі (Geospatial Intelligence);
- застосування гнучких рішень залежно від обстановки;
- делегування ініціативи командирам малих груп.

Приклад: сценарій звільнення району, утримуваного диверсійно-розвідувальною групою:

- ▶ БПЛА фіксує активність на другому поверсі будинку.
- ▶ Одна група штурмує будівлю з тилу через підвал, інша — імітує атаку з головного входу.

- ▶ Внутрішня зачистка з використанням світло-шумових гранат.
- ▶ Після зачистки — закріплення позицій, контроль дахів, медичне обстеження цивільних.

Тактика дій підрозділів спеціального призначення у населених пунктах базується на **комплексному підході**, що включає точність, швидкість, прикриття, інформаційну перевагу та суворе дотримання гуманітарних стандартів. Така тактика вимагає високого рівня підготовки, злагодженості дій, адаптивності та технічної підтримки.

Контрольні запитання

1. Які особливості ведення бою в міських умовах?
2. Які етапи передбачає штурм будівлі?
3. Які методи переміщення застосовуються в місті?
4. Яка структура групи при штурмі приміщень?
5. Як забезпечується взаємодія з цивільним населенням під час СО?

4.6. Особливості ведення спеціальних операцій у гірській та лісовій місцевості

Гірська та лісова місцевість створює унікальні умови для проведення спеціальних операцій, які суттєво відрізняються від дій у рівнинній чи міській обстановці. Вони характеризуються **складністю рельєфу, обмеженістю зв'язку, важкодоступністю маршрутів та підвищеними ризиками маскування супротивника**. Підрозділи ССО повинні мати спеціальну підготовку, спорядження й тактику для ефективної дії в таких умовах.

Тактичні особливості спеціальних операцій для гірської місцевості:

- рельєф диктує напрямок пересування та позиціонування сил;

- засідки та контрзасідки часто визначають успіх операції;
- висота — ключова перевага (панорамний огляд, домінування);
- кліматичні умови (туман, вітер, різкі зміни погоди) ускладнюють дії.

Типи операцій в гірській місцевості:

- встановлення контролю над перевалами, ущелинами;
- пошуково-розвідувальні рейди по гребенях і схилах;
- проведення евакуацій альпійськими маршрутами;
- засідки в місцях можливих переправ і стежок.

Спорядження для операцій в гірській місцевості:

- легка зброя з укороченим стволом, пристрої для кріплення на ремені;
- багатошарове термо-захисне екіпірування;
- альпіністське спорядження (карабіни, мотузки, льодоруби);
- GPS-навігатори з топографічними картами.

Проблеми:

- високогірна хвороба, зневоднення, перевантаження;
- нестача укриттів, висока видимість на сніжних поверхнях;
- ускладнена евакуація поранених, затримка в комунікаціях.

Тактичні особливості спеціальних операцій в лісовій місцевості:

- висока щільність деревини сприяє маскуванню і близькому контакту;
- слабка видимість обмежує дальність вогню та огляд;
- наявність стежок і просік визначає маршрути патрулювання;
- підвищений ризик мінування та засідок з обох боків.

Дії в лісі:

- рух із постійною зміною напрямку (антизасідкові заходи);
- постійне використання точок спостереження на деревах;

- засідки поблизу лісових розв'язок, водних джерел;
- організація баз відпочинку та спостереження в глибині лісу.

Технічне забезпечення для лісової місцевості:

- тепловізори, які допомагають бачити крізь зарості;
- радіозасоби з ретрансляторами для зв'язку в зоні дерево-стану;
- безшумна стрілецька зброя;
- дрони з тепловим баченням.

Проблеми:

- орієнтація без орієнтирів — використання карт, GPS;
- ускладнена евакуація техніки або важкопоранених;
- зниження ефективності дії на відстані через ліс.

Спільні тактичні принципи

Принцип	Зміст
Маскування	Злиття з фоном, використання природних укриттів
Малими групами	Маневреність, автономність, безшумність
Ешелонування	Перша група спостерігає, друга – реагує
Мінімум звуку	Рух тільки по командах, жорсткий контроль шуму
Примус до контакту	Витіснення противника в зону вогню або засідки

Командування і управління:

- командир групи — автономна тактична одиниця;
- постійний супровід бойовим медиком;
- організація мобільного резерву для екстреної підтримки;
- резервні маршрути відходу — ключовий елемент виживання.

Приклад: сценарій виявлення і знешкодження ДРГ у гірсько-лісистій місцевості:

- ▶ Через аналіз маршрутів встановлено місце ночівлі групи.
- ▶ Перша група блокує стежку в ущелині.
- ▶ Друга — організовує засідку в зоні лісу поблизу джерела.

- Після фіксації переміщення — дія за сигналом, із подальшим переслідуванням у напрямку евакуації.

Операції в гірській та лісовій місцевості потребують високого рівня фізичної витривалості, навичок орієнтування, здатності діяти в ізоляції. Вони реалізуються за допомогою малих мобільних груп із глибокою розвідкою, що використовують природне середовище для досягнення ефекту раптовості, точкової дії та прихованої евакуації.

Контрольні запитання

1. Які тактичні особливості дій у гірській місцевості?
2. Які засоби забезпечують зв'язок у лісі?
3. Які типові труднощі у лісових операціях?
4. Як здійснюється евакуація поранених у горах?
5. Які принципи маскування застосовуються у природних умовах?

4.7. Морські (річкові) спеціальні операції: особливості підготовки і виконання

Морські та річкові спеціальні операції (МРСО) — це високоспеціалізовані дії, що проводяться у водному середовищі або на прибережних територіях. Вони охоплюють широкий спектр завдань — від диверсійних і розвідувальних місій до захоплення портів, суден, переправ або прибережних об'єктів. Унікальність середовища дії накладає значні вимоги до підготовки особового складу, технічного забезпечення та планування.

Види морських та річкових спеціальних операцій

Вид операції	Короткий опис
1	2
Десантування	Непомітне висадження на берег, у тил ворога
Підводне проникнення	Застосування бойових плавців і апаратів для прихованого доступу до об'єктів

1	2
Розвідка	Виявлення активності, маршрутів пересування, об'єктів в інтересах ГШ
Диверсія	Знищення портової інфраструктури, суден, переправ
Захоплення	Атакувальне вилучення судна або об'єкта на воді

Фізична і психологічна підготовка:

- тривале перебування у воді, плавання з вантажем;
- підводне орієнтування й навігація вночі;
- психологічна стійкість до ізоляції, тиску, клаустрофобії;
- підготовка до холодової води та раптового контакту з ворогом.

Спеціальна тактична підготовка:

- висадка з підводних човнів, катерів, гвинтокрилих платформ;
- організація підводного підходу до цілі (мінімальний шум);
- створення точок збору й евакуації на узбережжі;
- дії під час відкриття вогню ворогом або виявлення.

Технічне оснащення:

- гідрокостюми (захист від переохолодження, камуфляж);
- засоби підводного пересування (DPV – diver propulsion vehicle);
- апарати безбульбашкового дихання (Rebreathers);
- вибухівка для водного середовища;
- морські БПЛА/БПА (наприклад, автономні підводні дрони).

Тактика виконання морських спеціальних операцій

Етапи проведення:

1. Підхід: здійснюється під водою, на катері або вертольотом.
2. Висадка: безшумне проникнення в зону висадки, створення плацдарму.

3. Дія: реалізація поставленого завдання (захоплення, мінування, спостереження).
4. Відхід: евакуація до точки збору — катер, підводний човен, зона евакуації.

Вимоги до виконання:

- максимальна скритність (мінімум шуму, відбиття);
- синхронізація з іншими підрозділами (наземна група, авіація);
- дублювання маршрутів і точок збору у випадку провалу;
- протидія виявленню (електронне мовчання, розосередження).

Взаємодія:

- координація з ВМС, береговою охороною, авіацією;
- узгодження плану з інженерною, розвідувальною та евакуаційною групами;
- постійне оновлення метеоданих та гідрологічної ситуації.

Особливості річкових спеціальних операцій

Тактичні умови:

- тісні канали руху, обмежений огляд;
- ризик мінування або пасток на дні ріки;
- контроль мостів, переправ, гаваней;
- швидкі дії на обмежених ділянках.

Використання флотилій:

- катери спеціального призначення (наприклад, типу “Island”, “Centaur”);
- плавзасоби для вогневої підтримки та евакуації;
- понтонно-мінні групи для створення або знищення переправ.

Приклад: сценарій знищення плавзасобу противника у портовій гавані:

- ▶ Висадка бойових плавців із підводного носія за 2 км від цілі.
- ▶ Підхід із використанням DPV та засобів нічного бачення.
- ▶ Мінування гвинта і кормової частини судна.

- ▶ Відхід під водою на точку евакуації, зустріч з катером групи прикриття.

Морські й річкові спеціальні операції — це дії в умовах максимальної складності, обмеженості часу та простору, що вимагають від виконавців високого професіоналізму, витривалості та точності. Їх успіх залежить від скрупульозної підготовки, оснащення, скритності та координації з усіма видами військ.

Контрольні запитання

1. Які основні види морських спеціальних операцій?
2. Що входить до технічного оснащення бойового плавця?
3. Які етапи має типова МРСО?
4. У чому особливість річкових операцій?
5. Як забезпечується координація між морськими і наземними підрозділами?

4.8. Організація протидії ДРГ

У сучасних умовах гібридної війни контрдиверсійна діяльність стає критично важливою складовою системи національної та оперативної безпеки. Диверсії противника можуть спрямовуватися як на фізичне знищення критичних об'єктів, так і на психологічну дестабілізацію населення, зниження бойового духу або паралізацію тилу.

Підрозділи спеціального призначення виконують важливу роль у виявленні, нейтралізації та попередженні ворожих диверсійних груп (ДРГ).

Контрдиверсійна діяльність — це сукупність організаційних, оперативно-розшукових, технічних і тактичних заходів, спрямованих на:

- виявлення та попередження диверсійних загроз;
- виявлення, фіксацію та нейтралізацію ДРГ;
- захист об'єктів, сил та інфраструктури;
- забезпечення стійкості управління у разі диверсій.

Контрдиверсійна діяльність ведеться **на постійній основі**, незалежно від фази бойових дій.

Характерні ознаки діяльності ДРГ:

- незвична активність на тилових маршрутах;
- поява невідомих осіб без документів або з підробленими документами;
- виявлення технічних засобів (маячків, ретрансляторів);
- перехоплення підозрілих переговорів у радіоефірі;
- фіксація незвичних електронних сигналів або мобільної активності.

Основні завдання контрдиверсійної діяльності:

1. Збір та обробка розвідувальної інформації:
 - аналіз маршрутів імовірного проникнення ДРГ;
 - ідентифікація місць можливого закладання вибухівки, обладнання.
2. Патрулювання та виставлення заслонів:
 - контроль доріг, мостів, лісових масивів, під'їздів до важливих об'єктів.
3. Охорона об'єктів інфраструктури:
 - військові склади, енергетичні об'єкти, вузли зв'язку, ППО.
4. Контроль за переміщенням транспорту і населення:
 - блокпости, вибіркові перевірки, супровід підозрілих осіб.
5. Проведення контррозвідувальних заходів:
 - робота з агентурною мережею;
 - використання технічних засобів спостереження;
 - прослуховування, відеофіксація, аналіз цифрових слідів.

Сили і засоби контрдиверсійної діяльності

Категорія	Суб'єкти	Завдання
1	2	3
Оперативні	ССО, військова контррозвідка, СБУ	Виявлення, нейтралізація ДРГ, опитування, затримання

1	2	3
Тактичні	Військові патрулі, Нацгвардія	Контроль місцевості, огляд транспорту, блокпости
Технічні	Підрозділи РЕБ, БПЛА, системи відеонагляду	Перехоплення сигнала- лів, розвідка місце- вості, фіксація руху
Інформаційні	OSINT, агентурна роз- відка, місцеве населення	Аналіз повідомлень, фіксація підозрілих дій

Організація протидії ДРГ

Зонування території:

- поділ на зовнішній периметр (передовий захист), внутрішню охоронювану зону, режимний об'єкт;
- побудова системи інженерного захисту (міни, загородження).

Розгортання патрульної мережі:

- секторний контроль із залученням мобільних груп;
- чергування із залученням службових собак, БПЛА.

Впровадження агентурної мережі та робота з місцевими:

- встановлення контактів у селах, містах поблизу об'єкта;
- мотивація населення до повідомлень про підозрілу активність.

Використання технічних засобів:

- радіотехнічні засоби виявлення передачі координат;
- камери з фіксацією руху, тепловізори;
- ретранслятори для моніторингу сигналів у нічний час.

Тактика роботи з підозрюваними:

- встановлення контролю над ситуацією;
- ізоляція району;
- виклик підкріплення та груп розмінування (за потреби);
- проведення ідентифікації та документування.

Дії мають бути чіткими, без емоцій, з урахуванням потенційної замінованості території або підготовки самопідриву противника.

Київщина, 2022: виявлення ДРГ через інформацію від місцевих жителів, знищення групи після блокування лісосмуги.

Миколаївщина, 2023: нейтралізація ворожої групи коригувальників після перехоплення координат передачі позицій.

Краматорськ, 2022: робота БПЛА на ідентифікацію ДРГ поблизу залізничного вузла.

Контрдиверсійна діяльність — це безперервна оборонна операція в тилу, що вимагає координації, гнучкості, рішучості та технологічної переваги. Успішна робота в цьому напрямку дозволяє зберегти:

- безпеку особового складу;
- стабільність тилу;
- бойову ефективність всієї операції.

Контрольні запитання

1. Що таке контрдиверсійна діяльність і які її цілі?
2. Які ознаки можуть вказувати на діяльність ДРГ?
3. Які сили і засоби залучаються до протидії диверсантам?
4. Які технічні засоби доцільно застосовувати в тилу?
5. Як має діяти патруль при виявленні підозрілих осіб?

Тема 5. Організаційні засади та принципи проведення спеціальних операцій

- 5.1. Повітряна підтримка спеціальних операцій: завдання та координація.
- 5.2. Вогнева підготовка учасників спеціальних операцій.
- 5.3. Основи тактичної медицини в умовах бойових дій.
- 5.4. Забезпечення зв'язку під час проведення спеціальних операцій.
- 5.5. Психологічна підготовка особового складу, що беруть участь у спеціальних операціях.

5.1. Повітряна підтримка спеціальних операцій: завдання та координація

Повітряна підтримка — один із ключових компонентів успішного проведення спеціальних операцій. Вона забезпечує мобільність, вогневу міць, розвідку, евакуацію та інформаційне домінування над противником. Ефективне застосування авіаційних засобів вимагає високого рівня координації між наземними підрозділами та авіаційними елементами.

Види повітряної підтримки

Транспортна авіація:

- десантування груп спеціального призначення в тилу противника;
- швидке перекидання резервів та спорядження в зону операції;
- евакуація поранених або особливо важливих осіб (CASEVAC, MEDEVAC).

Вогнева авіапідтримка (Close Air Support — CAS):

- підтримка штурмовими гелікоптерами або штурмовиками (типу Су-25);
- знищення укріплених позицій, бронетехніки, скупчення сил противника;
- нанесення точкових ударів по об'єктах за координатами, наданими із землі.

Повітряна розвідка:

- застосування безпілотних літальних апаратів (БПЛА);
- використання літаків та вертольотів з оптико-електронними датчиками;
- забезпечення даних для прийняття рішень у реальному часі.

РЕБ та кібернетична підтримка з повітря:

- глушіння каналів зв'язку та GPS;
- моніторинг радіообміну противника;
- виявлення командних пунктів та засобів ППО.

Завдання повітряних засобів у Спеціальних операціях

Завдання	Засоби
Десантування	Гелікоптери (Mi-8, УН-60), транспортні літаки (С-130)
Вогнева підтримка	Штурмовики (Су-25), ударні вертольоти (АН-64, Mi-24)
Розвідка	БПЛА (Bayraktar, PD-2), літаки-розвідники
Медична евакуація	Санітарні вертольоти, легкі транспортні літаки
РЕБ	Літаки EW типу RC-135, дрони-ретранслятори

Роль авіаційного навідника (JTAC):

- забезпечення наведення вогню авіації на ціль;
- уточнення координат та ситуації на місцевості;
- передача запиту на CAS у стандартизованому форматі.

Процедури взаємодії:

- попереднє планування дій між авіаційними та наземними підрозділами;
- використання заздалегідь погоджених сигналів, частот і кодів;
- встановлення зон безпеки (NO-FIRE/SAFE ZONE).

Канали зв'язку:

- використання зашифрованих каналів зв'язку (SATCOM, радіостанції);

- наявність дублюючих засобів (наприклад, сигнальні ракети, панелі);
- підтримка безперервного зв'язку між штурмовою групою та пілотом.

Повітряна підтримка у місті:

- складність навігації через забудову;
- ризики обстрілу з ПТРК, ПЗРК;
- обмеженість посадкових майданчиків.

Повітряна підтримка у горах:

- складна аеронавігація (вітрові потоки, турбулентність);
- висока щільність хмар, обмежена видимість;
- складнощі з евакуацією та логістикою.

Повітряна підтримка в лісах:

- низька ефективність CAS через крону дерев;
- перевага БПЛА з тепловізорами;
- важкість встановлення цілей з повітря.

Загрози для повітряної підтримки:

- засоби ППО (ПЗРК, ЗРК, ПТРК);
- засідки з ПТРК по маршрутах гелікоптерів;
- ворожі БПЛА з функцією перехоплення;
- електронні засоби боротьби з навігацією.

Приклад: сценарій евакуації групи після розвідувального рейду:

- ▶ Після завершення рейду група виводиться до узгодженої точки евакуації.
- ▶ Надано координати для посадки гелікоптера (LZ).
- ▶ Перед евакуацією запрошено CAS для прикриття виходу.
- ▶ Операція проходить у нічний час із використанням інфрачервоних панелей для маркування майданчика.

Повітряна підтримка — мультифункціональний засіб, що забезпечує мобільність, інформаційне забезпечення та вогневу перевагу підрозділам спеціального призначення. Її ефективність прямо залежить від точної координації, стандартизованих процедур і постійної взаємодії наземних та повітряних елементів.

Контрольні запитання

1. Які основні види повітряної підтримки?
2. Яку роль відіграє JTAC?
3. Які особливості авіапідтримки у міських умовах?
4. Які загрози існують для повітряних засобів?
5. Як забезпечується координація між ССО та авіацією?

5.2. Вогнева підготовка учасників спеціальних операцій

Вогнева підготовка є одним із найважливіших напрямів бойової готовності учасників спеціальних операцій. Вона включає не лише навички володіння різними типами стрілецької зброї, але й здатність діяти в умовах стресу, обмеженої видимості, в тісному просторі та в тісній взаємодії з іншими. Успіх операцій часто залежить від точності першого пострілу, швидкості реакції та вміння зберігати контроль над вогнем у змінному середовищі.

Мета вогневої підготовки особового складу:

- забезпечити високий рівень влучності та надійності дій зі зброєю в бойових умовах;
- сформувати автоматизовані навички стрільби в різних позиціях і на різних дистанціях;
- навчити вогневій взаємодії в групі під час операції.

Завдання підготовки:

- освоєння принципів стрільби в русі, з укриттів, під кутом;
- тренування стрільби по мішенях, що рухаються або з'являються раптово;
- відпрацювання перезарядки, усунення затримок, змін позицій;
- взаємодія з напарником (fire-and-move, cover-and-move);
- стрільба в умовах обмеженої видимості (ночі, диму).

Технічна складова вогневої підготовки:

- оволодіння характеристиками та особливостями зброї;
- регулярне обслуговування, чистка, розбирання-збирання зброї;
- використання різних типів боєприпасів (бойових, холостих, травматичних, лазерних імітаторів).

Тактична складова:

- відпрацювання сценаріїв зачистки приміщень;
- стрільба з нестандартних положень (лежачи, навприсядки, з коліна, через барикаду);
- вогнева підтримка товаришів під час штурму;
- імітація бою в умовах близького контакту.

Психологічна складова:

- тренування в умовах звукових, візуальних, температурних подразників;
- розвиток стійкості до впливу стресу й втоми;
- робота під тиском часу (time-constrained drills).

Типи занять з вогневої підготовки

Тип стрільби	Опис
Початкова стрільба	Формування базових навичок прицілювання, утримання зброї
Технічна стрільба	Зміна магазинів, усунення затримок, безпечне поводження зі зброєю
Тактична стрільба	Стрільба в русі, з укриттів, у групі, в приміщеннях
Інтерактивна стрільба	Застосування симуляторів, лазерних систем (MILES)
Нічна стрільба	Стрільба з ПНБ, із застосуванням інфрачервоних прицілів

Особливості вогневої підготовки сил спеціальних операцій:

- індивідуальна адаптація програми для кожного бійця;
- інтеграція вогневої підготовки з іншими типами тренувань (рукопашний бій, штурм, розвідка);

- постійне удосконалення в умовах, близьких до реальних (вибухи, дим, тиск);
- застосування живих сценаріїв у форматі force-on-force;
- оцінювання результатів на основі часу, точності, взаємодії.

Оснащення та обладнання:

- стрілецька зброя: пістолети, автомати, дробовики, карабіни;
- оптика: приціли, ПНБ, лазерні указки;
- імітаційне обладнання: лазерні тренажери, мішені, полігони;
- тактичне екіпірування: бронежилети, каски, наколінники, рукавички.

Приклад: сценарій відпрацювання штурму кімнати:

- ▶ Вихід на ціль з коридору.
- ▶ Розкриття дверей: граната-шок, вхід штурмового елемента.
- ▶ Стрільба по умовних цілях у приміщенні з відстані 3–7 м.
- ▶ Контроль кута, вогнева взаємодія з напарником.
- ▶ Перевірка зброї, перезарядка, підготовка до виходу з будівлі.

Вогнева підготовка — основа виживання, ефективності та впевненості учасника спеціальних операцій. Її систематичність, реалістичність та інтеграція в комплекс бойової підготовки гарантує перевагу над противником. Особливу роль відіграє моделювання реальних загроз і стрільба у стресових умовах.

Контрольні запитання

1. Які компоненти включає вогнева підготовка?
2. Що таке тактична стрільба?
3. У чому відмінність підготовки в ССО від загальнової?
4. Яке обладнання застосовується на заняттях?
5. Які основні вимоги до стрільця під час спецоперацій?

5.3. Основи тактичної медицини в умовах бойових дій

Тактична медицина — критично важливий елемент підготовки особового складу підрозділів спеціального призначення. У бойових умовах саме швидка, грамотна та адаптована до обстановки допомога дозволяє зберегти життя та боєздатність учасників операцій. Стандарти ТССС (Tactical Combat Casualty Care) є основою сучасної бойової медицини для сил спеціальних операцій.

Етап	Назва	Характеристика
1	Care Under Fire (CUF)	Допомога під вогнем. Зосередженість на вогневій перевазі та зупинці критичної кровотечі
2	Tactical Field Care (TFC)	Допомога в зоні відносної безпеки. Первинний огляд, стабілізація
3	Tactical Evacuation Care (TACEVAC)	Допомога під час евакуації до лікувального закладу

Принципи тактичної медицини:

- пріоритет — збереження життя та мінімізація втрат;
- швидкість і ефективність надання допомоги під вогнем;
- використання індивідуального медичного комплексу (ИФАК);
- адаптація під тактичну обстановку — не завжди можливо надати повну допомогу одразу;
- само- і взаємодопомога як основа виживання в малих групах.

Огляд і діагностика за алгоритмом MARCH

Літера	Компонент	Дії
1	2	3
М	Massive Hemorrhage	Виявити й зупинити критичну кровотечу (турнікет, гемостатик)
А	Airway	Перевірка прохідності дихальних шляхів (назофарингеальна трубка)

1	2	3
R	Respiration	Пошук та герметизація відкритих грудних поранень
C	Circulation	Перевірка наявності пульсу, зупинка внутрішньої кровотечі
H	Hypothermia/ Head injury	Захист від переохолодження, оцінка ЧМТ

Накладання турнікетів:

- швидке виявлення джерела кровотечі;
- правильне положення турнікета — вище рани, але не на суглобі;
- контроль тиску та відсутність пульсу нижче точки накладання.

Імобілізація:

- фіксація кінцівок при переломах;
- захист шиї при травмах хребта;
- підготовка до транспортування.

Оснащення та комплекти для тактичної медицини

Засіб	Призначення
Турнікет CAT, SOFTT	Зупинка артеріальної кровотечі
Бандажі (Israeli, OLAES)	Компресія, захист рани
Гемостатичні засоби	Зупинка капілярної кровотечі в ранах
Chest seals (Halo, Nufin)	Герметизація грудних поранень
Назофарингеальні трубки	Підтримка дихальних шляхів
Ізраїльська термоковдра	Захист від гіпотермії
Маркери, рукавички, ножиці	Допоміжні засоби

Взаємодія та евакуація:

- організація тактичної евакуації — CASEVAC, MEDEVAC;
- призначення медичного оператора в групі;
- визначення маршрутів евакуації та точок збору;
- взаємодія з аеромобільними медичними засобами;
- дублювання засобів зв'язку для запиту допомоги.

Особливості в умовах проведення спеціальних операцій:

- обмеженість ресурсів у тилу противника;
- високий рівень автономності бойової групи;
- інтенсивне навчання кожного бійця навичкам само- і взаємодопомоги;
- інтеграція медичної підготовки в кожен етап операції;
- сценарне тренування з імітацією бойових умов.

Основи тактичної медицини в умовах спеціальних операцій — це не лише медичні знання, а й військова навичка виживання. Від ефективності та рішучості першого реагування залежить доля пораненого, успішність групи та результат всієї операції. Постійна практика, підготовка кожного воїна та наявність критичного спорядження — запорука збереження життя на полі бою.

Контрольні запитання

1. Назвіть етапи надання допомоги за ТССС.
2. Які дії передбачає алгоритм MARCH?
3. Яке спорядження має входити до ІФАК?
4. Як організовується евакуація поранених?
5. Які особливості медичної допомоги у підрозділах ССО?

5.4. Забезпечення зв'язку під час проведення спеціальних операцій

Зв'язок у спеціальних операціях — це критичний інструмент управління, що дозволяє координувати дії, передавати розвіддані, викликати підтримку та евакуацію, забезпечувати оперативне реагування на зміну обстановки. Наявність стабільного, захищеного, мобільного зв'язку — основа успішного виконання бойового завдання.

Вимоги для засобів зв'язку:

- стійкість до перешкод та подавлення (електронна боротьба);

- захист від перехоплення (шифрування, *hop frequency*);
- мобільність (компактність, легкість, робота на ходу);
- маскування (відсутність демаскувальних ознак);
- надійність у складних умовах (температура, волога, пил);
- сумісність з іншими структурами (суміжні підрозділи, міжнародні сили).

Вид зв'язку	Призначення	Засоби
Радіозв'язок (VHF/UHF)	Тактичний зв'язок на місцевості	PK-ЗУМ, Motorola, Harris PRC-152
Супутниковий зв'язок	Зв'язок на великі відстані	Iridium, BGAN, Starlink Tactical
Польовий дротовий	Резервний або прихований канал	ПТП, польові телефони TA-57
Цифровий зв'язок	Обмін даними, координатами, зображенням	TCI, криптосистеми
Інфрачервоний/оптичний	Безшумний зв'язок на короткій дистанції	Лазерні передавачі, сигнали

Структура зв'язку під час операцій:

- внутрішній: зв'язок у бойовій групі (оперативні канали);
- міжгруповий: координація між підрозділами, командирами;
- зовнішній: з вищим штабом, підтримкою, розвідкою.

Порядок побудови зв'язку під час проведення спеціальних операцій:

- призначення офіцера зв'язку в підрозділі;
- виділення частот, позивних, кодів для кожного рівня взаємодії;
- наявність резервних частот і каналів зв'язку;
- визначення чекпойнтів радіообміну (час, подія, маршрути).

Засоби маскування каналів зв'язку:

- застосування шифрування, кодової мови, скорочень;
- обмеження тривалості передач (до 5–10 сек);

- ротація каналів, hop-функції;
- вимкнення GPS на випадок перехоплення.

Забезпечення зв'язку в русі:

- встановлення гарнітур у шоломи;
- використання рюкзачних або носимих станцій;
- прокладання каналів через ретранслятори (мобільні або дрони).

Зв'язок у складних умовах:

- міська забудова: багатошаровість, затінення, необхідність ретрансляції;
- гори: зонування, потреба в багатоетапному зв'язку;
- підземні приміщення: використання дротового або ультракороткохвильового зв'язку.

Взаємодія з іншими підрозділами:

- погодження уніфікованих частот та позивних;
- спільне використання криптозахисту;
- інтеграція у мережу командування через тактичні термінали (АТАК, ТАССІС).

Оснащення для зв'язку

Засіб	Призначення
Harris PRC-152	Шифрований тактичний радіозв'язок
Motorola DP4400	Командний зв'язок на місцевості
Starlink Kit	Супутникова передача даних
ПНР-100	Навушники/гарнітури з шумопоглинанням
Мобільний ретранслятор	Посилення сигналу у важкодоступних районах
Програмне забезпечення (АТАК)	Координація груп у реальному часі

Приклад: сценарій проведення рейду в зоні гірського масиву:

- ▶ Командир групи має PRC-152 з підключеною гарнітурою.
- ▶ Ретранслятор на дроні підтримує зв'язок між вершинами гір.

- ▶ Встановлено інтервали передач кожні 15 хвилин.
- ▶ В разі втрати основного зв'язку використовується дротовий канал резервного зв'язку.
- ▶ Рух групи координується через АТАК з нанесенням позицій на електронну карту.

Без ефективного зв'язку підрозділи ССО втрачають координацію, контроль та адаптивність. Забезпечення зв'язку — це не лише технічне питання, а ключовий елемент бойового управління, що потребує планування, дублювання, конспірації та безпеки.

Контрольні запитання

1. Які основні вимоги до засобів зв'язку?
2. Назвіть типи зв'язку, що застосовуються в ССО.
3. Як організовується структура зв'язку в операції?
4. Які методи захисту зв'язку використовуються?
5. Як забезпечити зв'язок у гірській чи міській місцевості?

5.5. Психологічна підготовка особового складу, що бере участь у спеціальних операціях

Спеціальні операції характеризуються підвищеним рівнем ризику, стресу, невизначеності та інформаційного навантаження. Особовий склад, задіяний у таких операціях, діє у надзвичайно складних умовах:

- під загрозою смерті або полону;
- в ізоляції від основних сил;
- у режимі високої відповідальності за результат.

У таких обставинах успіх операції значною мірою залежить не лише від фізичної, технічної чи тактичної підготовки, а й від психологічної стійкості особового складу. Ця лекція присвячена визначенню змісту, форм і принципів психологічної підготовки учасників спеціальних операцій.

Психологічна підготовка — це цілеспрямований процес формування в особового складу психологічної готовності до виконання завдань в екстремальних умовах, зниження впливу стрес-факторів, підтримання моральної стабільності та розвитку ментальної витривалості.

Мета:

- забезпечити психічну стійкість під час дії в умовах загрози життю;
- сформувати навички самоконтролю, стресостійкості та командної взаємодії;
- навчити керувати емоціями та діяти свідомо у надзвичайних ситуаціях;
- зменшити ризик бойової психологічної травми (PTSD);
- підтримувати моральний дух і мотивацію.

Психологічні навантаження на особовий склад під час проведення Спеціальних операцій. Особливості бойового стресу в умовах СО:

Фактор	Характеристика
Невизначеність	Відсутність чіткої картини обстановки, неможливість спрогнозувати розвиток подій
Ризик для життя	Постійна загроза смерті, поранення, полону
Ізоляція	Відірваність від тилу, відсутність швидкої підтримки
Обмеженість часу	Дії у вкрай стислий проміжок часу, потреба швидко приймати рішення
Емоційне навантаження	Переживання за побратимів, побачене насильство, конфлікт між моральними цінностями і бойовими діями

Такі навантаження можуть призвести до втрати боєздатності, емоційного зриву, помилок у прийнятті рішень, зниження мотивації.

Психічна витривалість:

- тренування у вправах, що імітують бойовий стрес;

- розвиток здатності діяти в умовах дефіциту сну, харчування, інформації;
- поступове збільшення рівня стресу під час підготовки.

Контроль емоцій:

- вивчення технік самозаспокоєння;
- практика управління страхом, агресією, панікою;
- тренування “бойового дихання”, зниження серцевого ритму.

Психологія командної взаємодії:

- формування довіри в групі;
- відпрацювання рішень у критичних ситуаціях;
- тренінги відповідальності та колективного мислення.

Морально-психологічна підготовка:

- розуміння значення місії;
- підтримка почуття приналежності до важливої справи;
- робота над особистою стійкістю до впливу пропаганди, деморалізуючих факторів.

Підготовка до полону або ізоляції:

- психологічні вправи на витривалість у самотності;
- моделювання ситуацій допиту, принижень, обмежень;
- тренінги з виживання в умовах захоплення.

Методи та засоби психологічної підготовки суб'єктів, які беруть участь у проведенні Спеціальних операцій. Розглянемо їх.

Спеціальні психологічні тренінги:

- тренінг виживання в умовах стресу (SERE);
- військові психологічні симуляції (VR/AR);
- сценарні ігри (role-playing).

Техніки саморегуляції:

- методика самонавіювання (аутогенне тренування);
- візуалізація (уявне відтворення дій);
- психофізіологічні вправи (бойове дихання, біологічний зворотний зв'язок).

Групова психологічна підготовка:

- спільні заняття під тиском;

- командні стрес-тести;
- психологічні ігри на довіру та взаємопідтримку.

Індивідуальні бесіди з військовим психологом:

- оцінка психічної готовності;
- виявлення потенційно вразливих осіб;
- профілактика нервових зривів.

До підрозділів спеціального призначення не допускаються особи:

- з підвищеним рівнем тривожності;
- з порушенням адаптації до ізоляції;
- з нестійкими емоційними реакціями;
- з ознаками психосоматичних порушень.

Засоби діагностики:

- опитувальники (ММРІ, САН, “Шкала тривоги”);
- психофізіологічне тестування (реакція на стрес);
- стрес-тестові ситуації (шум, темрява, обмеження руху).

Для підтримки **психологічного стану** під час Спеціальних операцій має бути:

- постійний контакт із керівником;
- позитивна мотивація через підтримку цілі;
- забезпечення ритуалів перед і після операції;
- уникнення перевантаження завданнями;
- створення відчуття контролю.

Після виконання СО — етап відновлення:

- дебрифінг: розбір дій без критики, аналіз ситуацій;
- психологічне очищення: дозволити вільне висловлення емоцій;
- реабілітація: за потреби — індивідуальна психологічна допомога;
- робота з родинами: пояснення змін у поведінці, підтримка адаптації.

Приклад 1: група ССО у нічній диверсійній операції:

- ▶ Були використані попередні тренування на брак сну.
- ▶ Стрес-тести з розподілом завдань і сенсорними перевантаженнями.

- ▶ Після операції — груповий дебрифінг, відновлювальні заходи.

Приклад 2: операція ЦСО “А” зі звільнення заручників:

- ▶ Перед штурмом проводився тренінг із моделювання реакцій заручників.
- ▶ Психолог координував дії групи на етапі входу.
- ▶ Після операції — психопрофілактична бесіда з учасниками.

Психологічна підготовка — це не додатковий елемент, а ключовий компонент бойової готовності спецпідрозділу. Саме вона дозволяє:

- зберігати адекватність мислення у стресі;
- підвищити рівень виживання й ефективності;
- мінімізувати моральні втрати;
- забезпечити професійну стабільність особового складу на всіх етапах операції.

У сучасній війні психологія — це зброя. І вона має бути налаштована не гірше за автомат.

Контрольні запитання

1. Що таке психологічна готовність до спеціальної операції?
2. Які основні методи психологічної підготовки використовуються в підрозділах ССО?
3. У чому полягає роль групової взаємодії для психологічної стійкості?
4. Як діагностується придатність бійця до участі в СО?
5. Які заходи входять у післяопераційну реабілітацію?

Тема 6. Тактичні прийоми та механізми забезпечення спеціальних операцій

- 6.1. Дії особового складу, учасників спеціальних операцій, які потрапили в засідку або оточення.
- 6.2. Маскування, дотримання тиші і прихованого пересування під час проведення спеціальних операцій.
- 6.3. Загальні принципи виживання учасників спеціальних операцій.
- 6.4. Взаємодія з цивільним населенням під час проведення спеціальних операцій.
- 6.5. Дії учасників спеціальних операцій під час потрапляння в полон або захоплення заручників.
- 6.6. Тактика поведінки учасників спеціальних операцій під час допитів.

6.1. Дії особового складу, учасників спеціальних операцій, які потрапили в засідку або оточення

Успішне виконання спеціальної операції нерозривно пов'язане з умінням особового складу діяти в екстремальних умовах, зокрема — при потрапленні в **засідку або оточення**. Ці ситуації належать до найнебезпечніших і найстресовіших бойових контактів, які потребують негайного реагування, збереження боєздатності та організованого виходу з-під загрози.

Класифікація засідок та оточень

За характером:

- пряма засідка — вогонь відкривається в напрямку руху групи;
- флангова засідка — обстріл із боків маршруту руху;
- L-подібна засідка — комбінація фронтального та флангового вогню;
- кільцева засідка — обстріл з усіх напрямків (переходить в оточення).

За глибиною:

- тактичне оточення — короткочасне ізолювання групи на обмеженій території;
- оперативне оточення — тривале блокування без виходу або підкріплення.

Принципи дій у разі засідки:

1. Миттєве прийняття рішення (до 3–5 секунд).
2. Вогнева відповідь і придушення ворога.
3. Зміна позиції, розосередження — вогонь і маневр.
4. Ротація боєприпасів, контроль поранених.
5. Організований вихід — прорив, обходження, виклик підтримки.

Алгоритм реакції на засідку (швидка модель)

Крок	Дія
1	Крик “ЗАСІДКА!”, виявлення напрямку вогню
2	Вогонь у напрямку загрози (рефлекторно)
3	Зміна позиції (ліва/права сторона маршруту, укриття)
4	Координація з командиром групи, запит підтримки
5	Прорив або відхід під прикриттям

Важливі правила:

- Не залишатися на місці, навіть під щільним вогнем.
- Уникати паніки, діяти відповідно до навчених алгоритмів.
- Прикриття руху — одна група стримує, інша — виходить.
- Використання димових гранат для прикриття маневру.

Тактика дій у разі оточення

Оцінка ситуації:

- визначення джерел вогню, напрямків можливого прориву;
- розподіл боєприпасів, перевірка стану поранених;
- встановлення зв'язку зі штабом або сусідніми підрозділами.

Варіанти можливих дій:

- прорив — зосередження вогню в одному напрямку з подальшим штурмовим виходом;
- оборона — організація кругової оборони з можливістю подальшої евакуації;
- виклик підкріплення — авіація, артилерія, інші групи підтримки;
- введення в оману — використання хибного прориву або димових завіс.

Психологічні аспекти:

- збереження керованості групою;
- підтримка бойового духу через команди, порядок, взаємодію;
- прийняття жорстких, але необхідних рішень в інтересах більшості.

Оснащення і техніка

Засіб	Призначення
Радіостанції	Передача сигналів SOS, запит підтримки
Димові гранати	Маскування виходу, відволікання уваги
САПЕРНІ ЛОПАТКИ	Створення укриттів під вогнем
Дистанційні міни	Стримування переслідування
Тепловізори/ПНБ	Виявлення ворога в умовах поганої видимості

Ситуація: бойова група підрозділу ССО потрапляє у флангову засідку під час рейду в лісовій зоні.

- ▶ Командир дає сигнал “ЗАСІДКА ЛІВОРУЧ!”.
- ▶ Передові бійці відкривають вогонь у напрямку загрози.
- ▶ Паралельно — маневр на правий фланг з метою обхідного прориву.
- ▶ Використано димові засоби, встановлено дистанційну міну на відхідному напрямку.
- ▶ Група виходить із зони ураження через підготовлену точку евакуації.

Засідка або оточення — випробування злагодженості, волі, рішучості та професіоналізму підрозділу. Успіх залежить від швидкості реагування, ефективності дій кожного бійця та наявності попередньо відпрацьованих алгоритмів. Кожна група спеціального призначення повинна регулярно тренувати такі сценарії з використанням бойового імітаційного обладнання.

Контрольні запитання

1. Які типи засідок існують?
2. Який алгоритм дій під час засідки?
3. Назвіть основні варіанти дій при оточенні.
4. Які засоби допомагають вийти з-під обстрілу?
5. Як зберігається керованість групою під час оточення?

6.2. Маскування, дотримання тиші і прихованого пересування під час проведення спеціальних операцій

Успіх спеціальних операцій часто залежить не лише від сили удару, а й від **невидимості** для ворога. Маскування, дотримання тиші та приховане пересування дозволяють групам ССО досягати цілей **без прямого зіткнення**, зберігаючи ініціативу, боєздатність і перевагу.

Види маскування:

- *візуальне* — злиття з навколишнім фоном (форма, сітки, фарбування);
- *теплове* — зниження теплової сигнатури (екрани, шари одягу);
- *акустичне* — уникнення шумів (глушники, тиша пересування);
- *радіотехнічне* — мінімізація електромагнітного випромінювання;
- *запахове* — нейтралізація або маскування запаху (особливо важливо у лісах).

Принципи ефективного маскуванню:

- безперервність: застосовується з моменту виходу до завершення операції;
- динамічність: адаптація до обстановки, часу доби, погодних умов;
- інтеграція: особа, спорядження, зброя, сліди повинні бути прихованими.

Маскувальний фактор	Приклад впливу	Спосіб нейтралізації
Блиск металу	Виявлення снайпером	Матове фарбування зброї, стрічки
Перевищення силуету	Помітність на горизонті	Пересування в згинах рельєфу
Шум спорядження	Виявлення патрулем	Мінімізація дзвону, кріплення

Основні джерела шуму:

- пересування (обмундирування, кроки);
- обладнання (радіозв'язок, зброя);
- комунікація в групі (мова, сигнали);
- експлуатація техніки, приладів нічного бачення, заряджання тощо.

Методи забезпечення тиші:

- створення “тихого комплекту” (оптимізоване спорядження без шумових елементів);
- використання жестової мови або тактичних сигналів;
- рух по природних укриттях (м'який ґрунт, тінь);
- періодичні зупинки для слухання (перевірка на наявність сторонніх звуків);
- контроль дихання у момент високого ризику виявлення.

Основні правила прихованого пересування:

- мінімізація силуету — пересування в напівзігнутому стані або повзком;
- використання рельєфу — лощини, канави, лісосмуги;
- переміщення групами по 2–3 особи з прикриттям;

- рух у темний час доби або під дощем, туманом;
- зупинка після кожного етапу руху для оцінювання ситуації.

Форми прихованого пересування:

- пересування повзком (на відкритій місцевості);
- скрадання (крадькома) — у лісі, середньому рельєфі;
- багатоступеневе висування з перепочинком (із розвідкою вперед);
- зміна маршруту при підозрі на спостереження.

Маскування, тиша і приховане пересування — взаємозалежні компоненти. Їх не можна розглядати окремо. При правильній комбінації вони:

- ускладнюють противнику виявлення групи;
- знижують ризик засідки або ураження;
- дозволяють ефективно здійснити приховане проникнення або евакуацію;
- забезпечують ефект раптовості при початку бою.

Особливості маскування в різних середовищах

Середовище	Особливості	Рекомендації
Ліс	Звукоізоляція, велика кількість укриттів	Повзком, скрадання, опора на слух
Гори	Відлуння, відкритість рельєфу	Рух вночі, використання тіней, ретельне маскування
Місто	Металеві звуки, багато потенційних спостерігачів	Внутрішні маршрути, підвали, вентиляція
Сніг	Відбиття світла, хрускіт	Білі костюми, повільне пересування, обмеження кроків

Практична підготовка до маскування:

- інженерні тренування — створення маскувальних позицій;
- нічні заняття із беззвучного руху;
- вправи з виявлення і контрвиявлення між групами;

- тренування в реальних умовах середовища (болота, ліс, село);
- оцінка видимості з дронів/тепловізорів.

Без ефективного маскуванню, тиші та прихованого пересування будь-яка тактика втрачає сенс. Це — невидимий щит бійця, що забезпечує збереження життя, успіх дій і ефект раптовості. Саме такі якості роблять підрозділ ССО непомітним, але смертоносним інструментом впливу.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні типи маскуванню.
2. Як знизити рівень шуму в групі під час пересування?
3. Які існують форми пересування прихованим способом?
4. Які особливості дотримання тиші в місті та лісі?
5. Як перевірити ефективність власного маскуванню?

6.3. Загальні принципи виживання учасників спеціальних операцій

Під час проведення спеціальних операцій особовий склад може опинитися в умовах ізоляції від підрозділу, втрати зв'язку або відриву від основної групи. Здатність виживати, підтримувати боєздатність і повернутися до своїх — це один із головних критеріїв професійності бійця ССО. У цій лекції розглядаються принципи автономного існування, виживання в різних умовах та алгоритми дій ізольованого військовослужбовця.

Загальні принципи виживання:

1. Психологічна стійкість — збереження самоконтролю. вміння приймати раціональні рішення в умовах стресу.
2. Організація укриття, води, їжі та вогню.
3. Мінімізація слідів перебування — уникнення виявлення противником.
4. Орієнтування, навігація та планування виходу.

5. Надання першої допомоги собі (самодопомога).
6. Зв'язок із союзниками або спроба відновлення контакту.

Піраміда пріоритетів виживання

Пріоритет	Суть	Приклади
1. Безпека	Відхід у безпечну зону, маскування	Вибір місця укриття, замаскований табір
2. Життєзабезпечення	Вода, укриття, тепло	Фільтрація води, спорудження укриття з гілок
3. Орієнтування	Визначення напрямку руху	Сонце, мох, компас, зірки
4. Сигналізація	Спроба дати сигнал своїм	Дзеркало, дим, світло, радіо
5. Вихід	Планований маршрут повернення	Нічний рух, обхід населених пунктів

Вимоги до спорудження укриття:

- маскованість;
- термозахист (від вітру, дощу, спеки);
- безпечна відстань до води (але не на відкритому місці);
- мінімальні зусилля для будівництва.

Типи укриттів:

- тимчасове: листя, гілки, плащ-намети;
- напівкапітальне: землянка, сніговий грот, укриття в печері;
- альтернативне: порожнє приміщення, підвал, уламки техніки.

Джерела питної води:

- природні: струмки, роса, дощ;
- штучні: конденсація, фільтрування з болота;
- очищення: кип'ятіння, фільтри, таблетки.

Їжа:

- рослинна: дикі їстівні рослини, ягоди, коріння;
- тваринна: комахи, риба, дрібна дичина (за потреби — пастки);

- залишки пайка (якщо наявні): оптимізація споживання, енергозбереження.

Орієнтування та вихід:

- компас/GPS (якщо не втрачено);
- природні орієнтири — рух до річок, по зірках, положенню сонця;
- планування маршруту з урахуванням укриттів, джерел води, загроз;
- виключення руху в денний час у зоні ворожої активності;
- залишення прихованих слідів для союзників (знаків, стрілок).

Психологічна витривалість:

- техніки самозаспокоєння: дихання, ментальні вправи;
- встановлення ритуалів: чіткий розпорядок дій щодня;
- ведення умовного щоденника для підтримки психіки;
- фокус на задачі — а не на страх;
- спогади про ціль повернення — стимул до виживання.

Оснащення для автономного виживання

Елемент	Призначення
Ніж	Основний інструмент виживання
Компактний фільтр води	Фільтрація природних джерел
Плащ-намет	Укриття, дощовик, носилки
Ліхтарик з червоним світлом	Нічна навігація без демаскування
Шнур/мотузка	Будівництво, пастки, перенос
Сірники/кресало	Розпал вогню
Аптечка	Самодопомога, стабілізація стану
Компас і карта	Навігація та орієнтування

Ситуація: бійця ССО відокремлено від групи під час рейду в лісостеповій зоні. Підвищений ризик виявлення. Обладнання — мінімальне:

- Вибрано місце для укриття в яру під корінням дерева.

- ▶ Використано залишки рюкзака для маскуванню й збору роси.
- ▶ Через два дні організовано нічний рух за зірками, з виходом до річки.
- ▶ Залишено знак союзникам на корі дерева.
- ▶ Встановлено радіозв'язок і проведено евакуацію.

Виживання — це не лише фізичні навички, а системне мислення, психологічна витривалість, дисципліна. Автономне існування є частиною підготовки кожного оператора ССО, адже в бою ситуація змінюється миттєво, тому кожен має бути готовим зберегти життя та повернутись до виконання завдань.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні принципи виживання в ізоляції.
2. Який порядок пріоритетів при автономному існуванні?
3. Які методи добування води є найбільш ефективними?
4. Як планувати маршрут виходу із зони ізоляції?
5. Яке спорядження критично необхідне для автономного виживання?

6.4. Взаємодія з цивільним населенням під час проведення спеціальних операцій

Спеціальні операції, зокрема ті, що проводяться в населених пунктах, зумовлюють необхідність контакту з цивільним населенням. В умовах гібридної війни або операцій у тилу противника взаємодія з місцевими жителями може бути вирішальним фактором успіху.

Цивільне населення здатне:

- впливати на оперативну обстановку;
- надавати підтримку або чинити спротив;
- ставати інструментом як для союзників, так і для ворога.

Саме тому взаємодія з цивільними є елементом тактики, інформаційної безпеки, гуманітарної відповідальності та психологічної операції.

Цілі взаємодії підрозділів Спеціальних операцій з цивільним населенням в містах проведення операцій:

- Забезпечення сприятливого операційного середовища (supportive environment).
- Нейтралізація ворожої пропаганди серед цивільних.
- Отримання інформації щодо ситуації на місці.
- Захист цивільного населення від збройного насильства.
- Попередження випадків саботажу чи ворожої активності.
- Підтримка законності, порядку і гуманітарних стандартів.

Основні принципи взаємодії:

1. Добровільність і повага до гідності людей.
2. Недопущення втягування цивільних у бойові дії.
3. Прозорість цілей і дій ССО (де це не шкодить операції).
4. Етична поведінка особового складу — основа довіри.
5. Гнучкість підходів: під кожне середовище — своя модель.

Форми та інструменти взаємодії

Тактичні форми:

- контактні групи (СІМІС-офіцери, перекладачі, психологи);
- встановлення постійних каналів зв'язку з авторитетами населення;
- поширення інформації (листівки, трансляції, чат-боти);
- пункти гуманітарної допомоги;
- програми обміну інформацією (анонімні форми повідомлень).

Специфічні інструменти:

- телеграм-боти для повідомлень про ДРГ;
- тихі спостерігачі в населеному пункті;
- бойові психологи у складі мобільних груп;
- моделювання ризиків при евакуації.

Тип населення та відповідних моделей взаємодії з ним

Тип населення	Характеристика	Поведінкові ризики	Модель взаємодії	Інструменти
Лояльне населення	Підтримує сили ССО, добровільно співпрацює	Може стати мішенню ворога	Пряма взаємодія	Контактні групи, захист джерел
Нейтральне населення	Не виявляє активної позиції, чекає результату	Байдужість, співпраця з ворогом у разі загрози	Робота через авторитетів, надання допомоги	Інформування, гуманітарні заходи
Налякане населення	Перебуває під тиском або залякане окупантами	Мовчання, дезінформація	Психологічна підтримка, захист	Анонімні канали, переговори
Ворожо налаштоване населення	Ідеологічно проти, зневірене або завербоване	Активне протистояння, саботаж	Спостереження, мінімізація контактів	Робота з агентурою, фільтрація
Підконтрольне ворогу	Окупована зона, де діє ворожа пропаганда	Дезінформація, шпигунство	Анонімне інформування, розвідувальна робота	Чат-боти, радіоперехоплення, підпілля

Норми міжнародного гуманітарного права:

- Захист цивільних як некомбатантів.
- Заборона використання як живого щита.
- Заборона знищення цивільної інфраструктури без військової потреби.

Внутрішні норми (ЗСУ, ССО, СБУ):

- Стандарти тактичної поведінки з цивільними.
- Заборона примусу до співпраці.
- Інструкції із захисту прав і свобод людини.

У прифронтових та деокупованих районах з 2014 по 2025 роки цивільні часто відіграють роль “інформаційного щита” — саме вони повідомляють про мінування, ДРГ, вогневі позиції.

У період окупації Херсонщини і частини Донеччини в 2022 році місцеве населення або переходило в підпілля, або піддавалось тиску, що вимагало нових каналів комунікації.

Були реалізовані ефективні програми типу “Повідом про ворога”, які дозволяли взаємодіяти зі спецслужбами без ідентифікації інформатора.

Ризики та виклики, які виникають під час взаємодії сил спеціальних операцій із цивільним населенням:

- Провокації ворога: використання цивільних для дискредитації ССО.
- Перевантаження завданнями гуманітарного характеру — відволікання від основної мети.
- Поширення паніки або фейків через неконтрольовану взаємодію.
- Розкриття агентурних джерел — втрата довіри назавжди.

Рекомендації для особового складу ССО під час взаємодії із цивільним населенням:

1. Завжди діяти з повагою, але обережно.
2. Оцінювати контекст населеного пункту (етнічний склад, релігія, соціальна структура).
3. Працювати через авторитетів, перевіряючи їхню лояльність.
4. Уникати емоційного контакту без професійної підготовки.
5. Фіксувати всі взаємодії як захист від інформаційних атак.

Взаємодія з цивільними в зоні спеціальних операцій — це частина воєнної стратегії та гуманітарної місії водночас. Від ефективності цієї взаємодії залежить:

- рівень підтримки населення,
- здатність ССО до прихованих або активних дій,
- інформаційна перевага в регіоні.

ССО, які не ігнорують населення, а залучають його до спільної безпеки — перемагають не лише на полі бою, а й у серцях.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні принципи взаємодії з цивільними.
2. Які моделі взаємодії відповідають різним типам населення?

3. У чому полягають ризики при встановленні контактів?
4. Які дії можуть дискредитувати ССО в очах населення?
5. Які міжнародні документи регламентують ставлення до цивільних?

6.5. Дії учасників спеціальних операцій під час потрапляння в полон або захоплення заручників

Участь у спеціальних операціях, особливо на ворожій території або в умовах гібридного конфлікту, несе високий ризик потрапляння в полон чи захоплення в заручники. Ризику піддаються як військовослужбовці, так і цивільні особи (волонтери, журналісти, інструктори).

Знання алгоритму дій у таких ситуаціях:

- підвищує шанси на виживання;
- сприяє збереженню психологічної стійкості;
- мінімізує можливість передачі ворогу критичної інформації;
- підвищує шанси на звільнення шляхом переговорів чи спецоперацій.

Визначимо кілька специфічних термінів:

- **полонений** — комбатант, що потрапив до рук противника та має правовий статус військовополоненого згідно з Женевською конвенцією;
- **заручник** — особа, захоплена противником із метою шантажу, тиску, отримання політичних або матеріальних переваг.

Умови утримання, права і тактика поведінки можуть відрізнятися в кожному випадку.

Правила поведінки після захоплення в полон

Перша фаза: момент захоплення:

- не чинити опору, якщо втеча неможлива — це знижує ризик негайної ліквідації;
- фіксувати в пам'яті обставини: час, місце, кількість нападників, зовнішність, маркування.

Друга фаза: фільтрація/первинне допитування:

- зберігати спокій;
- повідомляти лише базову інформацію: ім'я, звання, номер (згідно з МГП);
- не видавати інформацію про інші групи, маршрути, завдання;
- не піддаватись на провокації, психологічний тиск, фізичне насильство.

Третя фаза: утримання:

- дотримуватись стабільного режиму самодисципліни (сон, їжа, гігієна);
- вести внутрішній діалог, повторювати інструкції, зберігати ясність розуму;
- уникати конфліктів з іншими заручниками або полоненими;
- якщо дозволено — фіксувати події, імена ворогів, розташування (для передачі після звільнення).

Контрольні запитання

1. Як повинен поводити себе працівник, якого захопили в полон?
2. Загальна характеристика заходів безпеки особи, яка потрапила в полон.

6.6. Тактика поведінки учасників спеціальних операцій під час допитів

Заборонено:

- Видавати інформацію про склад підрозділу, плани, особливості оснащення.
- Підписувати документи, які можуть дискредитувати ЗСУ чи Україну.
- Виступати на камеру за сценарієм ворога (навіть під тиском).

Рекомендовано:

- Повторювати стандартну формулу: “Я військовослужбовець. Маю право на захист згідно з Женевською конвенцією”.
- Відповідати спокійно, не виявляти агресії.
- За можливості — імітувати некомпетентність.
- Не демонструвати ворожості, уникати зневаги — це знижує жорстокість поведінки.

Психологічні прийоми виживання:

- Мислення поетапне: “Проживу ще 1 день / 1 ніч / до наступної передачі їжі”.
- Візуалізація майбутнього звільнення, контактів із родиною.
- Підтримка рутини — вмити обличчя, зробити розминку.
- Віра в обмін, порятунок або звільнення — ворог не контролює ситуацію цілком.
- Фокус на тому, що контролюється: ставлення, дихання, думки.

Особливості поведінки в разі захоплення заручниками

Якщо ворог:

- висуває вимоги через вас — не говоріть від себе, лише зачитуйте текст;
- примушує вас співпрацювати — уникайте ініціативи, демонструйте байдужість;
- погрожує — демонструйте, що ви боїтеся, але не реагуйте істерично;
- намагається встановити емоційний контакт — дотримуйтесь нейтрального тону.

Головне завдання заручника — вижити до моменту звільнення.

Дії після звільнення із заручників чи полону:

- негайно звернутись до військових лікарів та психологів.
- Задokumentувати все, що стало відомо про:

- особи ворога;
- місце утримання;
- можливу присутність інших полонених.
- Надавати свідчення юристам/спецслужбам згідно з процедурою.
- Поступово відновлюватись через програми реабілітації (психологічна, фізична, соціальна).

Приклад 1: український спецпризначенець, полонений у 2022 р., вижив:

- імітуючи втрату пам'яті;
- вдаючи посттравматичний стан;
- повідомляючи лише мінімальні дані;
- уникаючи контактів із командуванням ворога.

Приклад 2: цивільний журналіст, захоплений під Херсоном:

- регулярно виконував вправи;
- вів щоденник у пам'яті;
- під час звільнення згадав планування, імена охоронців, маршрут транспортування.

Потрапляння в полон — не вирок. Головне — зберегти життя, гідність і витримку. Поведінка в полоні впливає не тільки на індивідуальну долю, а й на репутацію підрозділу, моральне обличчя ЗСУ, ефективність розвідки та обмінного процесу.

У полоні найпотужнішою зброєю є розум, стійкість і дисципліна.

Контрольні запитання

1. У чому відмінність між полоненим і заручником?
2. Які дії слід виконати одразу після захоплення?
3. Як поводитись на допиті?
4. Які психологічні прийоми допомагають вижити?
5. Які дії необхідно здійснити після звільнення?

Тема 7. Операції в інформаційному, психологічному та кібернетичному просторах

- 7.1. Основи проведення інформаційно-психологічної операції.
- 7.2. Роль кіберпростору в забезпеченні СО.
- 7.3. Застосування безпілотних авіаційних комплексів під час проведення спеціальних операцій.
- 7.4. Зняття інформації з каналів зв'язку.

7.1. Основи проведення інформаційно-психологічної операції

Інформаційно-психологічні операції (ІПО) стали критично важливою складовою сучасного бойового простору. У конфліктах ХХІ століття перемагає не той, хто має більше зброї, а той, хто контролює інформаційне середовище й свідомість населення — як власного, так і ворожого.

Сили спеціального призначення дедалі активніше беруть участь у таких операціях: від розповсюдження наративів до глибоких психологічних маніпуляцій і інформаційної деморалізації противника.

У цій лекції розглянемо:

- теоретичні засади ІПО;
- цілі та завдання цих операцій;
- етапи підготовки та реалізації;
- приклади та особливості використання в умовах воєнного конфлікту.

Інформаційно-психологічна операція (ІПО) — це плано-мірна діяльність військових та інших органів, спрямована на:

- вплив на свідомість, емоції, переконання, поведінку супротивника, населення або нейтральної сторони;
- дезорієнтацію, деморалізацію, зниження бойового духу, роз'єднання сил і ресурсів противника;
- підтримку власного морально-психологічного стану та інформаційної переваги.

ІПО є небойовим засобом досягнення військових цілей через контроль над людською свідомістю.

Цілі ІПО:

1. Порушити спроможність противника приймати рішення.
2. Знизити моральний дух, викликати паніку або розгубленість.
3. Формувати позитивне ставлення до ССО серед цивільних.
4. Дезорієнтувати або ввести в оману бойові структури ворога.
5. Змусити противника діяти на шкоду собі.

Основні завдання ІПО:

- Виявлення цільової аудиторії.
- Аналіз інформаційного середовища.
- Вибір наративу впливу.
- Створення і поширення інформаційних повідомлень.
- Координація ІПО з військовими діями (наприклад, “інформаційна артпідготовка” перед наступом).
- Моніторинг ефективності ІПО.

Тип ІПО	Характеристика	Приклади
Наступальна	Спрямована на ураження противника через інформацію	Розповсюдження фейкових наказів; запуск дезінформації про втрати
Оборонна	Захист від ворожого інформаційного впливу	Спростування фейків, пояснення реальних дій ССО
Інформаційно-охоронна	Формування лояльності цивільного населення	Кампанії “Ми поруч”, підтримка вразливих груп
Цільова (targeted)	Вплив на конкретну особу або групу	ІПО проти командирів, агентів, населення певного регіону

Етапи підготовки та проведення Інформаційно-психологічних операцій

Розвідка інформаційного поля:

- вивчення цільових груп (вік, регіон, мова, політична орієнтація);

- аналіз каналів комунікації (месенджери, ЗМІ, соціальні мережі);
- визначення ключових емоційних тригерів.

Постановка цілей:

- Що має змінитися в поведінці або свідомості об'єкта?
- Як це допоможе ССО досягти військової цілі?

Розробка меседжів та візуального контенту:

- формулювання ключового наративу;
- використання мовних, культурних, релігійних кодів;
- створення відео, зображень, повідомлень, пісень.

Вибір каналів розповсюдження:

- анонімні акаунти;
- телеграм-канали;
- чутки;
- радіохвилі;
- волонтери або інфільтровані особи.

Реалізація операції:

- масове поширення з одночасним охопленням різних каналів;
- синхронізація з військовими діями або інфоподіями.

Моніторинг і корекція:

- аналіз зворотного зв'язку;
- визначення ефективності (охоплення, реакція, зміни поведінки);
- зміна стратегії за потреби.

Моделі психологічного впливу під час проведення ІПО

Модель	Суть	Приклад
1	2	3
Примус (threat model)	Вплив через страх, тиск, демонстрацію сили	“Ваші командири вас кинули. Здавайтесь!”
Раціональна переконливість	Побудова логічного аргументу	“Окупантам не вигідно вас захищати – вас використовують”

1	2	3
Емоційне зараження	Виклик жалю, гніву, обурення	Фото зруйнованих міст, постраждалих дітей
Ідентифікація	Створення ефекту “вони – такі ж як ми”	Історії про бійців ЗСУ із місцевих громад
Соціальне підкріплення	Показ масової підтримки	Відео: “Це підтримують всі – приєднуйся”

Засоби і технології ІПО:

- Соціальні мережі (TikTok, Telegram, Facebook, Twitter).
- Меми як інструмент ураження (дискредитація, насмішка).
- Гуманітарні ініціативи з інформаційною надбудовою (роздача їжі + поширення меседжів).
- Відеоінфографіка, deepfake-технології.
- Боти, ботоферми.
- Голосові розсилки, СМС-повідомлення.

Інформаційно-психологічна операція не є універсальною: її успіх залежить від чіткого розуміння цільової аудиторії. Різні групи населення мають різний рівень критичності мислення, довіри до джерел інформації, чутливості до емоційних тригерів. У цьому контексті надзвичайно важливо правильно підібрати інструменти впливу.

Цільова група	Характеристика	Цілі впливу	Інструменти ІПО	Приклад
1	2	3	4	5
Військово-службовці противника	Дисципліновані, але деморалізовані через втрати, часто не мають чіткої мети війни	Деморалізація, спонукання до здачі, виклик недовіри до командування	Аудіо-звернення, фейкові накази, відео полонених, меседжі про несправедливість	“Командири вас кинули”, відео з полоненими, які добре поводяться
Командири середньої	Відповідають за бойову	Підрив авторитету старшого	Псевдо-документи, звернення	“Ваших людей кидають у бій без

1	2	3	4	5
ланки ворога	стійкість підрозділів	командування, переваження моральної відповідальності	до честі, натяки на зраду з боку верхівки	підтримки – навіщо?”
Цивільне населення на окупованій території	Страх, відчуття покинутості, потреба в інформації	Повернення довіри, стимул до опору, залучення до інформування	Telegram-канали, анонімні боти, листівки, історії про спротив	“Вас не забули. Повідомте про ворога анонімно – допоможіть нашим!”
Цивільне населення в тилу ворога	Має доступ до Інтернету, піддається інформаційним війнам	Деморалізація, роздратування, виклик критичного мислення	Мем-атаки, економічні меседжі, сатиричні відео, контрастні порівняння	“Податки на війну замість лікарень” – із візуалізацією
Пропагандисти та інфоагенти ворога	Активно ведуть ворожу ІПО	Дискредитація, демаскування, тиск через репутаційні ризики	Злив компромату, контрінтерв'ю, викриття схем фінансування	“Ви працюєте на кров, за гроші – ось ваші рахунки”
Міжнародна аудиторія / ЗМІ	Може впливати на політичні рішення та санкції	Формування іміджу захисника, підтримка України	Відео з цивільними, документальні історії, правовий аналіз	Репортажі з деокупованих територій, свідчення очевидців

Підходи до роботи з різними групами:

- Для військових ворога — раціонально-емоційний вплив, через логіку + страх.
- Для цивільних — емпатичний наратив, підкріплений відео та реальними історіями.
- Для інфоагентів — точкове ураження репутації.

- Для міжнародної спільноти — юридична мова, гуманітарна цінність, моральна вищість.

Україна, 2022–2023:

- Кампанія “Руські солдати, здавайтесь! Вас чекає життя”.
- Telegram-бот “єВорог” — залучення цивільних до передачі даних.
- Демонстрація знищення ворожої техніки з коментарями про неефективність командування РФ.

США, Ірак, Афганістан:

- Розповсюдження листівок про щедру винагороду за здачу.
- Радіотрансляції через переносні вежі.
- Використання акторів для введення противника в оману.

Заходи безпеки та етичні правила під час ІПО:

- Заборонено використовувати дезінформацію проти мирного населення.
- Не можна порушувати міжнародні норми гуманного впливу.
- Всі матеріали ІПО мають узгоджуватись із загальними цілями операції.
- Потрібен постійний контроль за впливом на психіку (особливо дітей, підлітків).

Інформаційно-психологічні операції — це невидимий фронт, на якому у наші дні вирішується значна частина перемоги. Правильно підготовлена ІПО може:

- деморалізувати ворога;
- захистити населення;
- посилити ефективність реальних дій ССО;
- змінити хід бойових дій без прямого збройного втручання.

Сила впливу — це новий тип зброї, який використовує не вибухи, а ідеї.

Контрольні запитання

1. Що таке інформаційно-психологічна операція? Які її ключові цілі?
2. Які основні етапи підготовки ІПО?

3. Які моделі впливу використовуються в ІПО?
4. Чим відрізняється наступальна ІПО від оборонної?
5. Які етичні обмеження існують під час реалізації ІПО?

7.2. Роль кіберпростору в забезпеченні СО

Кібернетичний простір став невід'ємною частиною сучасних конфліктів і операцій спеціального призначення. У ХХІ столітті операції сил спеціального призначення (ССО) все частіше здійснюються за активної участі кібернетичних засобів — як для підтримки бойових дій, так і для досягнення інформаційної переваги, дезорієнтації супротивника, ураження інфраструктури тощо.

У межах цієї лекції буде розглянуто:

- визначення кіберпростору як театру воєнних дій;
- функціональне значення кіберкомпонента у спеціальних операціях;
- приклади синергії кібердій та дій ССО;
- напрями підготовки та безпеки в кіберсередовищі.

Кібернетичний простір — це глобальне середовище, сформоване за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, яке включає:

- комп'ютерні мережі (у т. ч. військові, урядові, критичні);
- мобільні та супутникові канали зв'язку;
- інформаційні ресурси (бази даних, сховища);
- мережі соціальних комунікацій;
- пристрої управління та автоматизації (SCADA, IoT).

Кіберпростір — це п'ятий домен війни (поряд із сушею, морем, повітрям та космосом).

Основні напрями використання кібернетичного простору в спеціальних операціях

Кіберрозвідка:

- отримання технічної інформації про об'єкти та мережі ворога;

- виявлення слабких місць IT-інфраструктури;
- використання відкритих джерел (OSINT), включаючи соцмережі, бази даних.

Кіберудары (активні дії):

- виведення з ладу ворожих командних центрів;
- знищення даних або підміна інформації в інформаційних системах;
- ураження SCADA-систем (енергетика, логістика).

Кіберзахист власних сил:

- захист каналів зв'язку, координатної навігації, планів операцій;
- протидія кібершпигунству, фішингу, DDoS-атакам;
- своєчасне резервування і шифрування даних.

Інформаційно-психологічні операції:

- масове поширення наративів через Telegram, TikTok, YouTube;
- розміщення дезінформації з використанням ботоферм;
- вплив на психологічний стан командного складу супротивника.

Синергія сил спеціальних операцій та кібернетичного компонента

Перед бойовими діями:

- кібернетичне втручання у системи ППО ворога перед десантуванням або заходом групи;
- блокування камер спостереження, відключення сигналізації;
- дезінформація про час і місце удару.

Під час активної фази:

- супровід груп ССО даними із супутників та БПЛА через захищені канали;
- збір інформації з відкритих джерел у режимі реального часу;
- кібершум — створення фальшивих цифрових слідів.

Після операції:

- контроль інформаційного поля, спростування фейків;
- моніторинг ефективності дезінформації;
- видалення цифрових слідів перебування підрозділу.

Кіберзагрози для ССО

Загроза	Потенційні наслідки	Заходи протидії
Витік планів операції	Зрив або виявлення ССО	Шифрування, ізоляція каналів
GPS-спуфінг	Дезорієнтація підрозділів	Альтернативна навігація, верифікація
Злом комунікацій	Компрометація командування	Застосування квантово-стійких протоколів
Кібершантаж	Деморалізація, розголошення відео	Психологічна готовність, антикризові плани

Підготовка ССО до дій у кіберпросторі:

- навчання базовим принципам кібергігієни;
- ознайомлення з методами цифрового маскуванню та анонімізації;
- включення кіберфахівців до груп ССО;
- спільні навчання ССО та кіберпідрозділів.

Кожен боєць у ХХІ столітті — це не лише стрілець, а й цифровий оператор.

Операції ЗСУ під Херсоном (2022): злам камер спостереження, блокування мобільного зв'язку ворога перед ударами.

Викриття ДРГ через OSINT-аналіз геолокацій фото в TikTok.

Спільні дії підрозділів ССО з CERT-UA щодо виявлення шпигунського ПЗ на деокупованих територіях.

Кіберпростір є незамінним інструментом забезпечення спеціальних операцій. Його можливості забезпечують:

- прихованість дій;
- технічну та інформаційну перевагу;
- мінімізацію втрат особового складу;
- гнучкість планування та реалізації завдань.

Кібернетичні інструменти та засоби атаки/захисту

Категорія	Кібер-інструмент	Призначення	Приклад застосування
Атака	Malware (віруси, черв'яки, трояни)	Ураження систем ворога	Впровадження вірусу у SCADA-мережу для зупинки енергопостачання
Атака	DDoS-атаки	Перевантаження систем комунікацій	Паралізація каналів зв'язку командного пункту
Атака	Spoofing	Підміна GPS-координат, мережевих адрес	Введення в оману БПЛА противника
Атака/ІПО	Ботоферми	Масове поширення контенту, дезінформація	Створення інформаційного тиску на соцмережі
Захист	VPN, TOR	Приховування місця перебування, шифрування	Використання захищених каналів для планування
Захист	SIEM-системи	Моніторинг безпеки мереж у реальному часі	Виявлення вторгнень у внутрішню мережу
Захист	Протоколи квантової криптографії	Забезпечення неперехоплюваного зв'язку	Військові канали командування

Перемога в сучасній війні – це перемога не лише зброї, а й даних.

Контрольні запитання

1. Яку роль відіграє кіберпростір у спеціальних операціях?
2. Які основні напрями застосування кіберзасобів?
3. Назвіть приклади синергії дій ССО та кіберпідрозділів.
4. Які основні кіберзагрози можуть впливати на успішність операції?
5. Як здійснюється підготовка особового складу до дій у кіберпросторі?

7.3. Застосування безпілотних авіаційних комплексів під час проведення спеціальних операцій

Безпілотні авіаційні комплекси (БпАК, або англ. *UAV* — *unmanned aerial vehicles*) стали невід’ємною складовою сучасної системи ведення спеціальних операцій. Вони забезпечують тактичну гнучкість, оперативну обізнаність та зменшують ризик втрат серед особового складу.

У сучасних умовах застосування БпАК має вирішальне значення в розвідці, коригуванні вогню, нанесенні точкових ударів, веденні радіоелектронної боротьби та психологічному впливі.

Класифікація БпАК за способами застосування в спеціальних операціях

Тип БпАК	Основне призначення	Приклади
Розвідувальні (тактичні)	Повітряна розвідка, виявлення противника, маршрутний моніторинг	Leleka-100, FlyEye
Ударні	Точкове ураження цілей (жива сила, техніка, ППО)	Bayraktar TB2, Punisher
Камікадзе (барражуючі боєприпаси)	Ураження за координатами в реальному часі	Warmate, RAM II
Мікро-БпАК	Робота в урбанізованих або лісових районах	Black Hornet, Atlas
БпАК РЕБ	Глушіння зв’язку, створення перешкод	Республіка, Хорив

Розвідка:

- проведення аерофоторозвідки місцевості;
- виявлення позицій противника, ЗРК, ДРГ;
- моніторинг маршрутів висування та відходу;
- визначення зон мінування, технічних загороджень.

Бойова підтримка:

- нанесення високоточних ударів (ударні БпАК);
- знищення важливих об’єктів тилу ворога;

- забезпечення вогневого прикриття групи на етапі прориву або евакуації.

Координація та управління:

- онлайн передача зображення штабу ССО;
- коригування артилерії, дронів-камікадзе;
- синхронізація дій підрозділів у реальному часі.

Радіоелектронна боротьба:

- глушіння каналів управління ворожими БпАК;
- придушення радіозв'язку та навігації;
- створення перешкод засобам РЕБ противника.

Переваги застосування БпАК у спеціальних операціях:

- висока мобільність та швидкість реагування;
- зменшення ризику загибелі особового складу;
- значне розширення можливостей розвідки та спостереження;
- можливість працювати в умовах ізоляції або в тилу ворога;
- секретність — менша демаскуюча ознака, ніж у техніки або авіації;
- низька вартість порівняно з бойовою авіацією.

Особливості використання:

- БпАК мають бути інтегровані в планування операції із самого початку;
- потрібен оператор, підготовлений до роботи в складних умовах (електромагнітне глушіння, пориви вітру, нічний час);
- забезпечення резервного комплексу акумуляторів, модулів керування;
- важливо мати план евакуації техніки у випадку виявлення або втрати контролю;
- використання зашифрованих каналів зв'язку для передачі відео та координат.

Приклади тактичних моделей:

- “Очі наперед” — дрон працює перед групою розвідки на 500–1500 м;
- “Пасивне полювання” — баражуючий боеприпас в очікуванні команди на удар;

- “Кільцева розвідка” — пара дронів облітає район дії для постійного оновлення обстановки;
- “Паралельне прикриття” — ударний дрон забезпечує вогневу підтримку паралельно з рухом групи.

Виклики та заходи безпеки:

- глушіння сигналу — противник активно використовує РЕБ;
- захоплення сигналу — небезпека перехоплення відео/координат;
- втрати БпАК — через погодні умови, перешкоди або технічні збої;
- ідентифікація “свій-чужий” — необхідність чіткої розмітки дружніх БпАК.

Для успішної місії потрібна високоточна координація між оператором і групою ССО.

Роль БпАК у майбутніх спеціальних операціях:

- автономні дрони зі штучним інтелектом (AI-enabled swarms);
- мініатюризація платформ для роботи в приміщеннях;
- збільшення тривалості польоту та дальності передачі даних;
- інтеграція із загальним бойовим інформаційним простором;
- синхронізація із засобами РЕБ, артилерією, авіацією.

Безпілотні авіаційні комплекси стали невід’ємним інструментом сучасної спеціальної операції. Їхня роль зростає пропорційно до рівня технічної еволюції і розуміння їх можливостей командирами ССО.

Комплексне застосування БпАК — це символ переходу до високотехнологічної війни нового типу, де точність, швидкість і свідомість є вирішальними чинниками.

Контрольні запитання

1. Які основні типи БпАК застосовуються в СО?
2. Назвіть основні напрями використання безпілотників.

3. Які тактичні моделі застосування БпАК найбільш ефективні?
4. Які загрози супроводжують роботу БпАК і як їм протидіяти?
5. Які тенденції розвитку БпАК у контексті СО?

7.4. Зняття інформації з каналів зв'язку

Одним із ключових напрямів спеціальних операцій у сучасних конфліктах є **таємне перехоплення, запис та аналіз інформації**, що передається каналами зв'язку противника. Такі дії здійснюються в межах оперативного-тактичного та стратегічного рівня і дозволяють отримувати дані про плани, переміщення, логістику й психологічний стан противника.

Спеціальні операції зі зняття інформації з каналів зв'язку можуть бути як активними (впровадження технічних засобів), так і пасивними (радіорозвідка, цифрове сканування, лазерна акустика).

Класифікація каналів зв'язку та методи зняття інформації

Тип каналу	Приклад	Методи зняття інформації
Радіоканали (VHF/UHF, HF)	Тактичні радіостанції	Радіоперехоплення, спектральний аналіз
Мобільний зв'язок (GSM/UMTS/LTE)	Смартфони, SIM-модулі	IMSI-catcher, SS7-атаки, фішинг
Супутниковий зв'язок	Thuraya, Iridium	Сканування трафіку, технічні вставки
Кабельні лінії	Провідна інфраструктура	Фізичний доступ, встановлення прослуховування
Мережеві канали (інтернет)	VoIP, месенджери	Sniffing, MITM, цифрове впровадження

Спеціальні операції зі зняття інформації з каналів зв'язку складаються з наступних етапів, які розглянемо далі.

Розвідка і виявлення цілей:

- ідентифікація об'єктів (ретрансляторів, точок передачі);
- аналіз спектра та мережевого трафіку;
- виявлення каналів і протоколів обміну.

Підготовка технічних засобів:

- налаштування перехоплювачів, ретрансляторів, антен;
- підготовка ПЗ для дешифрування або логування трафіку;
- синхронізація з групами РЕБ і кіберрозвідки.

Проникнення або розміщення обладнання:

- безпосереднє фізичне встановлення (на об'єкті, поруч, у транспорті);
- впровадження мобільних або дронівих платформ;
- маскуванню під технічне обслуговування чи цивільне обладнання.

Перехоплення і реєстрація:

- реєстрація цифрового сигналу (в т. ч. частково зашифрованого);
- використання SDR (software defined radio), TCP-dump, Wireshark;
- акустична фіксація побічного випромінювання.

Аналіз та декодування:

- розшифрування, відновлення структури повідомлень;
- ідентифікація лексем, кодів, ключових фраз;
- обробка великих обсягів даних за допомогою AI/ML.

Особливості технічного забезпечення операцій:

- комплекси перехоплення: “Оберіг”, “Хмара”, “SIGINT-X”;
- програмні пакети: Kali Linux, Maltego, GNURadio, Wireshark;
- платформи для розміщення: спеціалізовані автомобілі, дрони, портативні кейси;
- маскувальні рішення: камуфляж, шумозаглушення, радіопастки.

Тактичні приклади:

- виявлення груп противника під час пересування;
- перехоплення вогневих координат під час підготовки ударів;
- встановлення посадових зв'язків та командної структури ворога.

Оперативні приклади:

- довгострокове прослуховування вузлів зв'язку противника;
- збір компрометуючих матеріалів (SIGINT-профілі);
- створення баз даних для наступних ІПСО чи точкових ударів.

Заходи безпеки та ризики проведення операцій:

- високий ризик виявлення під час розміщення техніки;
- можливість деанонізації каналів у відповідь з боку ворога;
- юридичні обмеження при роботі в третіх країнах або серед цивільних осіб;
- необхідність шифрування власного каналу зв'язку;
- постійна ротація частот, конфігурацій та протоколів.

Міжнародний досвід:

- NSA (США) — програми PRISM, TEMPORA, Five Eyes;
- Ізраїль (Unit 8200) — автоматизована обробка масивів перехоплень;
- Франція (DGSE) — розвиток автономних SIGINT-платформ;
- Україна — формування підрозділів PER у складі ССО та ГУР МОУ, бойове використання у 2014–2024 рр.

Зняття інформації з каналів зв'язку — це одна з найважливіших форм здобуття розвідувальної інформації, яка має величезне значення для оперативної переваги. У сучасних умовах дії такого характеру повинні супроводжуватись високим рівнем технічної компетентності, прихованості та юридичної легітимності.

Контрольні запитання

1. Які основні типи каналів зв'язку підлягають перехопленню?
2. Які етапи має спецоперація з перехоплення інформації?
3. Які технічні засоби застосовуються у таких місіях?
4. Які ризики характерні для операцій перехоплення?
5. Які підрозділи в Україні відповідають за проведення таких дій?

Тема 8. Нормативно-правова та методологічна оцінка результатів проведення спеціальних операцій

- 8.1. Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права.
- 8.2. Аналіз та оцінка ефективності проведеної спеціальної операції.
- 8.3. Документування ходу операції та звітність.
- 8.4. Етика і мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення.
- 8.5. Юридичні аспекти застосування сили під час проведення спеціальних операцій.
- 8.6. Система підготовки та сертифікації дій особового складу.

8.1. Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права

Міжнародне гуманітарне право (МГП) є сукупністю міжнародних правових норм, які регулюють ведення збройних конфліктів з метою обмеження їхніх гуманітарних наслідків. Участь підрозділів спеціального призначення в бойових діях не звільняє їх від обов'язку дотримання принципів і норм МГП.

Контроль за дотриманням цих норм не є формальністю, а виступає важливою складовою:

- легітимності дій ЗСУ;
- збереження міжнародної підтримки;
- захисту цивільного населення;
- морально-психологічної стійкості особового складу.

Основні джерела Міжнародного гуманітарного права:

- Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них;
- Гаазькі конвенції;
- Статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут);

- Додаткові угоди в межах ООН та Ради Європи.

Принципи Міжнародного гуманітарного права:

1. Принцип розрізнення: між комбатантами та некомбатантами, між військовими об'єктами та цивільними.
2. Принцип пропорційності: шкода цивільному населенню не повинна перевищувати очікувану військову перевагу.
3. Принцип необхідності: застосування сили тільки в міру необхідності для досягнення військової мети.
4. Заборона невивірених атак і тортур.

Особливості застосування норм МГП до проведення спеціальних операцій

Асиметричний характер:

- СО часто проводяться в урбанізованому середовищі або серед цивільного населення;
- високий ризик супутніх втрат або колатерального ураження.

Закритість і специфіка дій ССО:

- утаємниченість операцій не звільняє від дотримання МГП;
- навпаки, висока якість планування повинна включати юридичну оцінку наслідків.

Робота з військовополоненими, пораненими, цивільними:

- забезпечення гуманного поводження із затриманими;
- надання першої медичної допомоги без дискримінації;
- заборона жорстокого поводження, катувань, погроз.

Сутність та види контролю за дотриманням МГП

Інституційний контроль:

- офіцери з прав людини та міжнародного гуманітарного права у ЗСУ;
- юридичні радники при штабах;
- військова служба правопорядку, ВСП;
- СБУ, військові прокуратури — у випадку воєнних злочинів.

Внутрішній контроль у підрозділі:

- проведення інструктажів перед операціями;
- внесення юридичного аналізу в процес планування;
- наявність наказів, які відповідають нормам МГП.

Документування фактів:

- фіксація затримань, контактів із цивільними;
- фото- й відеофіксація (за наявності можливості);
- складання рапортів, реєстрація інцидентів.

Найчастіші порушення МГП та наслідки

Тип порушення	Приклад	Наслідки
Невиправдане застосування сили	Ураження цивільного авто без перевірки	Юридична відповідальність, розголос у ЗМІ
Ненадання допомоги пораненим	Ігнорування пораненого цивільного	Порушення Женевської конвенції
Погане поводження із полоненими	Насмішки, фото, фізичне насильство	Кваліфікація як воєнний злочин
Знищення цивільної інфраструктури	Обстріл школи без обґрунтованої військової потреби	Репутаційні втрати, міжнародні санкції

Підготовка ССО до Спеціальних операцій відповідно до МГП:

- включення тем МГП у програму підготовки бійців ССО;
- практичні кейси й аналіз реальних інцидентів;
- ознайомлення з “Правилами застосування сили” (ROE);
- залучення військових юристів на етапі планування операцій.

Дотримання МГП – це зброя в інформаційній війні.

Позитивний приклад

Під час затримання ДРГ у Запорізькій області (2023) група ССО забезпечила:

- медичну допомогу пораненим;
- негайне повідомлення штабу;
- документування дій відеофіксацією.

Негативний приклад (відкритий розгляд)

Оприлюднення відео з неприпустимим поведженням із полоненим бойовиком. Порушено принцип гуманного ставлення — почато внутрішнє розслідування.

Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права — це не лише юридичний обов'язок, а й питання стратегічної ефективності та моральної переваги. Підрозділи ССО повинні:

- діяти професійно, навіть у критичних умовах;
- розуміти, що кожна дія може мати правову оцінку;
- демонструвати зразки гуманного ставлення навіть до ворога.

Сила без права — це терор. Право без сили — це ілюзія. ССО повинні мати обидва інструменти.

Контрольні запитання

1. Які основні принципи міжнародного гуманітарного права?
2. Які особливості дотримання МГП під час спеціальних операцій?
3. Які органи контролюють дотримання гуманітарного права?
4. Назвіть приклади порушень і можливі наслідки.
5. Як здійснюється підготовка ССО до дій відповідно до МГП?

8.2. Аналіз та оцінка ефективності проведеної спеціальної операції

Після завершення спеціальної операції важливо здійснити її глибокий аналіз і об'єктивне оцінювання ефективності. Це дозволяє:

- виявити сильні та слабкі сторони планування і реалізації;
- підвищити якість майбутніх операцій;

- скоригувати підготовку особового складу;
- адаптувати тактичні й оперативні методики до змін середовища бойових дій.

Оцінка є не лише формальністю — вона відіграє вирішальну роль у збереженні боєздатності, репутації та оперативної гнучкості підрозділів спеціального призначення.

Загальні принципи оцінювання результатів Спеціальної операції:

- **об’єктивність:** оцінювання має базуватись на фактах, а не на враженнях або виправданнях;
- **повнота:** аналіз охоплює всі етапи операції — від планування до евакуації;
- **системність:** використання структури, критеріїв, аналітичних інструментів;
- **безпека:** оцінювання не повинно компрометувати засекречені дані.

Етапи аналізу Спеціальної операції

Попередній збір інформації:

- складання звітів командирів груп;
- аудіо- та відеозаписи з БПЛА, боді-камер, засобів спостереження;
- відгуки учасників операції (опитування, бесіди);
- дані радіообміну, навігаційні треки, карти руху.

Хронологічний аналіз подій:

- визначення точного перебігу операції — по хвилинах;
- виявлення відхилень від плану;
- аналіз реакції на непередбачувані події.

Функціональний аналіз:

- оцінка дій командування;
- вивчення взаємодії груп та підрозділів забезпечення;
- аналіз роботи зв’язку, РЕБ, логістики, тилу, медзабезпечення.

Аналіз виконання тактичного завдання:

- досягнення або недосягнення цілей;

- втрати (особовий склад, техніка, ресурс);
- рівень противника, що був нейтралізований або дезорганізований;
- стан і моральний дух підрозділу після операції.

Критерії оцінювання ефективності проведення Спеціальної операції

Критерій	Пояснення
Виконання поставленого завдання	Чи була досягнута головна мета?
Точність планування	Наскільки реальний план відповідав реальним обставинам?
Ініціативність особового складу	Чи виявляли командири тактичну гнучкість?
Секретність дій	Чи був забезпечений елемент несподіванки?
Мінімізація втрат	Наскільки операція була економною щодо ресурсів?
Інформаційна перевага	Яку роль відігравала розвідка, ІПО, дезінформація?
Синергія дій	Як взаємодіяли ССО, артилерія, авіація, кібер- та ІП-компоненти?

Використання звітної документації

Основні документи:

- акт виконання спеціальної операції;
- звіт командира групи або штабу;
- таблиця втрат і пошкоджень;
- протокол обміну радіоповідомленнями;
- рекомендації щодо удосконалення (фінальний розділ).

Формалізовані інструменти оцінювання:

- SWOT-аналіз (сильні/слабкі сторони, можливості, загрози);
- Метод “гарячого знеструмлення” — короткий оперативний розбір відразу після операції;
- Порівняльний аналіз з аналогічними операціями.

Приклад структури звіту про Спеціальну операцію:

1. Назва, дата, район проведення.
2. Командир операції, склад груп.
3. Мета та завдання.
4. Засоби (техніка, озброєння, розвідка).
5. Хронологія дій.
6. Досягнуті результати.
7. Проблеми й труднощі.
8. Втрати та пошкодження.
9. Висновки.
10. Рекомендації.

Робота з помилками і рекомендації:

- створення бази помилок і каталогу уроків;
- коригування тактик і процедур (SOP);
- підготовка тренінгів на базі помилок;
- формування “зворотного зв’язку” з підрозділом розвідки та логістики;
- інтеграція нових технологій/методик у підготовку.

Ефективна операція — це не та, яка пройшла без втрат, а та, з якої винесли правильні висновки.

Аналіз спеціальної операції — це оперативний і стратегічний інструмент, що дозволяє постійно підвищувати боєздатність ССО. Чесність, глибина, аналітична культура та зворотний зв’язок — основа ефективного самонавчання військових структур.

Контрольні запитання

1. Які етапи передбачає повний аналіз спеціальної операції?
2. Назвіть основні критерії ефективності бойового завдання.
3. Яку роль відіграє SWOT-аналіз?
4. Що включає звіт про операцію?
5. Як використовуються помилки для покращення майбутніх дій?

8.3. Документування ходу операції та звітність

Документування є критично важливим елементом проведення спеціальних операцій. Воно забезпечує об'єктивну фіксацію всіх фаз операції, дозволяє здійснити якісний аналіз, сприяє подальшій звітності та служить підґрунтям для юридичного, організаційного й оперативного реагування.

Документування:

- знижує ризики помилок у плануванні та виконанні;
- підвищує рівень внутрішнього контролю;
- забезпечує доказову базу у випадку розслідувань, судових процесів, інформаційних атак;
- сприяє підвищенню бойової підготовки підрозділів.

Принципи документування спеціальних операцій:

- **оперативність** — фіксація подій у максимально стислі строки;
- **повнота** — охоплення всіх ключових фаз операції;
- **достовірність** — опора на факти, без домислів;
- **безпека** — дотримання режиму секретності та обмеження доступу до матеріалів;
- **стандартизація** — використання уніфікованих форм та бланків.

Етапи документування

Передопераційний етап:

- оперативний план (бойове розпорядження): цілі, завдання, склад сил, карта;
- інструктажі: протоколи отримання задачі, заходи безпеки;
- оцінювання обстановки: аналітичні зведення, дані розвідки, ризик-аналіз.

Операційний етап:

- поточні рапорти та донесення: звіти командирів груп про хід дій;
- фіксація подій: використання боді-камер, БПЛА, трекерів GPS;

- радіожурнали: ведення журналів зв'язку, логзаписів переговорів.

Післяопераційний етап:

- фінальний звіт: досягнуті цілі, втрати, ураження противника;
- аналітичні висновки: сильні/слабкі сторони, тактичні помилки;
- рекомендації: для майбутніх операцій.

Види документів

Вид документа	Зміст	Відповідальний
Оперативний план	Мета, задачі, структура операції, маршрути	Штаб операції
Рапорт про хід дій	Поточний стан, зміни в обстановці	Командир групи
Звіт про виконання	Аналіз результатів, втрат, досягнень	Старший офіцер
Фото/відеоматеріали	Візуальна фіксація дій, розташування сил	Розвідка, оператор
Журнал радіообміну	Хронометраж зв'язку, накази, сигнали	Радіооператор
Карти та схеми	Рух, об'єкти, маршрути евакуації	Штаб або командир

Особливості документування в умовах Спеціальної операції:

- висока динамічність обстановки вимагає адаптивної фіксації подій;
- умови таємності обмежують коло допущених до інформації осіб;
- використання технологічних засобів (електронні планшети, зашифровані канали, портативні сервери) замість традиційних форм;
- особлива увага до надійного зберігання матеріалів, їх копіювання та шифрування.

Помилки під час документування:

- неповна фіксація подій, пропуски часу;
- надмірне узагальнення (без конкретики);
- порушення режиму секретності (витік даних);
- втрата носіїв інформації через відсутність резервного копіювання.

Правила звітності:

- звіти мають готуватись невідкладно після завершення етапів операції;
- підписуються відповідальними особами згідно з розподілом ролей;
- подаються по ієрархії командування — штаб, оперативне командування, вище військове керівництво;
- рекомендується структура у форматі “5W”: Who, What, Where, When, Why + How.

Якісний звіт = основа для аналізу, навчання, адаптації.

Документування спеціальної операції — не формальність, а бойовий обов'язок, який забезпечує обороноздатність, прозорість дій, оперативне навчання та правову відповідальність. Якісна звітність підвищує боєготовність, репутацію та довіру до ССО як інструмента стратегічної дії.

Контрольні запитання

1. Які принципи покладені в основу документування СО?
2. Які етапи передбачає фіксація ходу операції?
3. Назвіть основні види документації.
4. У чому полягають вимоги до звітності?
5. Які помилки можуть виникати при документуванні?

8.4. Етика і мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення

Етика та мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення (ПСП) є не просто абстрактними поняттями, а фундаментальними основами функціонування таких сил у бойовій, оперативній та інформаційній сферах. В умовах жорсткої конкуренції між правдою й пропагандою, правовим полем та “сірою зоною”, моральна легітимність дій ПСП стає таким же важливим чинником, як і тактична перевага.

- **Мораль** — сукупність внутрішніх переконань, норм поведінки, що базуються на загальнолюдських цінностях, вихованні та військовій традиції.
- **Етика** — система принципів, що регулює професійну поведінку, ґрунтуючись на законах, нормах, міжнародних правилах та бойовому братерстві.
- **Військова честь** — дотримання морально-етичних стандартів у бойових умовах, навіть за відсутності зовнішнього контролю.

Професіоналізм без етики — це потенційна загроза для миру, репутації та бойового духу.

Основні принципи військової етики підрозділів спеціального призначення:

1. Лояльність до держави та Конституції.
2. Поважне ставлення до цивільного населення.
3. Захист слабших — навіть у ворожому середовищі.
4. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права.
5. Відмова від тортур, жорстокості, беззаконня.
6. Колективна та індивідуальна відповідальність за дії.
7. Повага до бойового побратима та дисципліна.

**Етичні виклики під час проведення Спеціальних операцій
Високий рівень автономії:**

- командири ССО часто діють без прямого контролю в реальному часі;

- важливо приймати етично обґрунтовані рішення, коли немає прямих вказівок.

Асиметричні загрози:

- ворог використовує цивільних як прикриття;
- виникає моральна дилема між військовою необхідністю та етичною відповідальністю.

Інформаційна війна:

- ворог може навмисне фабрикувати “докази” порушення гуманітарного права;
- тому етична поведінка є не лише моральною, а й стратегічною зброєю.

Психологічне навантаження: багатоетапні, виснажливі завдання створюють ризик деформації моральних орієнтирів.

Етична підготовка особового складу:

- вивчення етичних кейсів з історії війн і сучасних операцій;
- обговорення дилем на заняттях морально-психологічної підготовки;
- ознайомлення з Кодексом честі та правилами дій у “сірих” зонах;
- проведення симуляцій етичних конфліктів з аналізом варіантів рішень;
- виховання культури внутрішнього контролю та самодисципліни.

Моральні принципи як фактор стратегічної переваги:

- Довіра населення в зоні бойових дій часто залежить не від сили, а від моралі бійця.
- Міжнародна підтримка формується на основі репутації.
- Внутрішній бойовий дух тримається на переконанні, що підрозділ діє справедливо.

Гуманність — не слабкість. Це сигнал професіоналізму та впевненості.

Наслідки порушення етичних принципів:

- втрата легітимності дій підрозділу в очах місцевого населення;

- міжнародний осуд, включаючи потенційні санкції;
- психологічна травматизація особового складу (посттравматичні розлади);
- підрив бойового духу та зниження дисципліни;
- підстави для розслідувань та судових переслідувань у межах МГП.

Позитивний кейс: під час зачистки села, бійці ССО виявили пораненого цивільного. Незважаючи на ризики, було організовано медевак, що підвищило довіру місцевого населення.

Негативний кейс: оприлюднення відео зі знущанням над полоненим ворогом призвело до інформаційного скандалу, міжнародної критики та дисциплінарних заходів.

Етика і мораль — це стрижень професіоналізму в підрозділах спеціального призначення. В умовах, коли на карту поставлено не лише успіх операції, а й міжнародна репутація, довіра населення та психологічне здоров'я особового складу, етична поведінка є ключовою перевагою сучасного бійця ССО.

Контрольні запитання

1. У чому відмінність понять мораль та етика?
2. Назвіть основні етичні принципи дій підрозділів спеціального призначення.
3. Які етичні виклики найчастіше постають у СО?
4. Як здійснюється етична підготовка особового складу?
5. Які наслідки можуть виникнути в результаті порушення морально-етичних норм?

8.5. Юридичні аспекти застосування сили під час проведення спеціальних операцій

Застосування сили в умовах спеціальних операцій — це не лише питання військової доцільності, а й правова категорія, яка регулюється національним законодавством, міжнародним

гуманітарним правом (МГП), нормами ведення війни та етичними стандартами.

Юридична легітимність дій підрозділів спеціального призначення є ключовим фактором стратегічної ефективності, захисту особового складу та збереження репутації держави у міжнародному просторі.

Конституційні та законодавчі норми та підстави застосування сили:

- Конституція України: визначає принципи оборони, захисту суверенітету, прав людини.
- Закони України “Про оборону”, “Про ЗСУ”, “Про СБУ”, “Про боротьбу з тероризмом” – встановлюють функції та повноваження силових структур.
- Кримінальний кодекс: визначає межі правомірного насильства, самооборони, відповідальності.

Міжнародно-правові норми, що регулюють застосування сили:

- Женевські конвенції (1949) та Додаткові протоколи (1977).
- Статут ООН, зокрема стаття 51 (право на самооборону).
- Норми збройного конфлікту (правила ведення бойових дій).
- Конвенції з прав людини, застосовні в умовах збройного конфлікту.

Умови правомірного застосування сили

Критерій	Пояснення
Необхідність	Сила застосовується лише за відсутності інших способів нейтралізації загрози
Пропорційність	Сила повинна відповідати загрозі та бути мінімально необхідною
Розмежування	Необхідно розрізняти цивільних осіб і комбатантів
Гуманність	Заборонено тортури, знущання, позасудові страти
Командна відповідальність	Командир відповідає за накази, які можуть порушити норми МГП

Особливості правовідносин для підрозділів спеціального призначення:

- робота у “сірій зоні”: часто немає чіткої лінії фронту, що створює юридичні ризики;
- асиметричний ворог: диверсійні групи, терористи — не є формальними комбатантами;
- наявність заручників, цивільних об’єктів — вимагає спеціальних процедур та обмежень;
- використання спеціальних засобів (глушники, штурмові дрони, нестандартне озброєння) потребує юридичного обґрунтування.

Права і захист особового складу:

- право на легітимність дій: підлеглі мають право відмовитись від явно незаконного наказу;
- гарантії при полоненні: статус комбатанта гарантує захист Женевськими конвенціями;
- захист від переслідування за правомірне застосування сили;
- зобов’язання вести бойові дії згідно з інструкціями, наказами і нормами.

Документування та юридична звітність:

- оперативний журнал: фіксація команд, дій, позицій;
- звіти командирів: обов’язкова згадка обставин застосування сили;
- акти про втрати та дії щодо цивільного населення;
- фото-, відеофіксація (в рамках дозволених норм);
- післяопераційний юридичний аналіз.

Відсутність документації = високі ризики юридичної відповідальності.

Наслідки порушення правил:

- кримінальна відповідальність (на національному та міжнародному рівні);
- втрата статусу законного комбатанта;
- інформаційні кампанії ворога з використанням випадків порушень;

- внутрішня деморалізація підрозділів;
- міжнародна ізоляція або санкції проти держави.

Рекомендації для особового складу:

1. Діяти в межах законних наказів і бойових інструкцій.
2. Проходити підготовку з МГП та військової етики.
3. Уникати самодіяльності у сфері застосування сили.
4. Фіксувати обставини застосування зброї або сили.
5. Співпрацювати з військовими юристами під час розбору операцій.

Застосування сили підрозділами спеціального призначення має бути не лише ефективним, але й легітимним, етичним і документально обґрунтованим. Це ключ до забезпечення оперативного успіху, збереження моральної переваги, захисту воїнів та підтримки держави на міжнародному рівні.

Контрольні запитання

1. Які основні правові підстави для застосування сили під час СО?
2. Що таке принцип пропорційності?
3. Які особливості мають юридичні дії ССО в «сірій зоні»?
4. Які права має військовослужбовець під час виконання операції?
5. Які наслідки можливі при порушенні норм МГП?

8.6. Система підготовки та сертифікації дій особового складу

Ефективність підрозділів сил спеціальних операцій (ССО) значною мірою залежить від якості професійної підготовки їхнього особового складу. Система навчання та сертифікації створюється з урахуванням високих вимог до фізичної, психологічної, інтелектуальної та моральної готовності бійців діяти у складних та нестандартних умовах.

Сучасні підходи до підготовки орієнтовані на стандарти НАТО, бойовий досвід та потребу в інтеграції з іншими силами оборони. Сертифікація гарантує відповідність кожного військовослужбовця вимогам конкретної місії або оперативної спроможності.

Початкова (базова) підготовка:

- загальновійськовий вишкіл;
- основи тактичної медицини;
- основи виживання та дій у тилу противника;
- вогнева підготовка.

Спеціалізована підготовка:

- дії в умовах міської війни (MOUT);
- підготовка снайперів, саперів, операторів БпАК;
- висотна, підводна, повітряно-десантна підготовка;
- радіоелектронна боротьба та засоби прихованого спостереження.

Колективна підготовка:

- взаємодія в групі та відпрацювання місій;
- командно-штабні навчання;
- підготовка до конкретних завдань (pre-mission training);
- залучення інструкторів з бойовим досвідом.

Сертифікація є формалізованим підтвердженням готовності особового складу або підрозділу до виконання бойового завдання.

Рівні сертифікації

Рівень	Зміст	Проводить
Індивідуальний	Оцінка фізичної, вогневої, тактичної, мовної підготовки	Інструктори ССО
Груповий	Злагожденість дій, зв'язок, командування	Командування частини
Підроздільний	Оцінювання всієї бойової спроможності	Генеральний штаб, міжнародні партнери

Критерії успішного проходження сертифікації:

- виконання нормативів за часом і точністю;

- демонстрація знань тактичних процедур (SOP);
- дотримання етичних і правових стандартів;
- стійкість до стресу, навантажень, моделювання бою.

Інфраструктура професійної підготовки:

- центри підготовки ССО (національні й міжнародні);
- польові навчальні центри (зоновані ділянки для МКБ, СQB, замінування);
- тренажери та симуляційні комплекси (VR, AR, лазерні системи);
- інформаційні платформи та дистанційне навчання.

Особливості професійної підготовки:

- багаторівневність та адаптивність — підготовка під конкретну місію;
- фокус на реальні сценарії — підвищення ефективності навчання;
- інтегрованість — спільні навчання з НАТО, SOF-компонентами інших країн;
- ротацийний принцип — постійне оновлення складу та обміну досвідом.

Проблеми та виклики:

- плинність кадрів — втрата підготовлених фахівців через перевантаження та бойові втрати;
- неоднорідність рівнів підготовки в підрозділах;
- фінансові обмеження для масштабного впровадження нових технологій;
- потреба в інституціалізації досвіду — систематизація практики у вигляді доктрин.

Перспективи розвитку:

- запровадження індивідуального електронного досьє бойової підготовки;
- використання штучного інтелекту для аналізу ефективності навчання;
- підвищення участі в міжнародних сертифікаційних місіях;
- поглиблення інтеграції з Національною системою стратегічної стійкості.

Система підготовки та сертифікації ССО — це життєво важливий елемент національної безпеки. Від неї залежить здатність України реагувати на гібридні та класичні загрози. Якісна, стандартизована та динамічна підготовка забезпечує професійність, адаптивність і міжнародну довіру до українських сил спеціальних операцій.

Контрольні запитання

1. Які ключові компоненти структури підготовки ССО?
2. У чому полягає суть сертифікації особового складу?
3. Які вимоги висуваються до підрозділу для сертифікації?
4. Які проблеми існують у сфері бойової підготовки?
5. Як виглядають перспективи розвитку системи ССО?

Тема 9. Міжнародні та оперативно-стратегічні засади проведення спеціальних операцій

- 9.1. Особливості інтеграції в міжнародній операції та місії.
- 9.2. Тактика проникнення у злочинне середовище.
- 9.3. Розшуковий експеримент та моделювання, що використовується під час проведення спеціальних операцій.

9.1. Особливості інтеграції в міжнародній операції та місії

Інтеграція національних сил спеціальних операцій (ССО) у багатонаціональні структури та операції — це ключовий елемент сучасної системи колективної безпеки. Участь у спільних місіях з партнерами НАТО та іншими союзними державами забезпечує обмін досвідом, підвищення взаємосумісності, а також політичну та військову підтримку України на міжнародній арені.

Передумови інтеграції:

- поглиблення співпраці з НАТО (з 1997 року);
- підписання меморандумів про взаєморозуміння із SOF-командуванням Альянсу;
- участь у миротворчих місіях (Косово, Ірак, Афганістан);
- потреба адаптації до стандартів JSOA (Joint Special Operations Area).

Основні напрями інтеграції

Навчання та підготовка:

- курси JSOAC (Joint Special Operations Aviation Command);
- навчальні програми JRTC, JCET, CTC з інструкторами країн НАТО;
- участь у багатонаціональних навчаннях типу Flintlock, Trojan Footprint, Combined Resolve.

Оперативна взаємодія:

- інтеграція до багатонаціональних штабів (J-structure);

- розгортання SOTG (Special Operations Task Group) у спільному контингенті;
- комунікаційна сумісність — системи зв'язку, SOP, TTP.

Технічна сумісність:

- використання уніфікованих засобів зв'язку;
- спільні логістичні платформи;
- уніфікація програмного забезпечення бойового управління (C2, ISR).

Вимоги до інтеграції

Категорія	Вимоги
Мовна підготовка	Знання англійської мови на рівні STANAG 6001 (2+/2+/2+/2+)
Тактична сумісність	Дотримання Натовських SOP, ROE (Rules of Engagement)
Психологічна стійкість	Підготовка до дій у мультикультурному середовищі
Операційна дисципліна	Дотримання таймінгу, каналів зв'язку, ієрархії
Юридична підготовка	Розуміння статусу в міжнародному праві та угодах

Виклики і перешкоди:

- різний рівень технологічної оснащеності партнерів;
- розбіжності у процедурах бойового застосування;
- культурно-психологічні бар'єри у взаємодії;
- юридичні обмеження (статус сил, обмеження мандату);
- мовні бар'єри — навіть за умови формального володіння мовою.

Переваги участі в багатонаціональних Спеціальних операціях:

- оперативна інтеграція до системи колективної безпеки;
- підвищення рівня бойової готовності;
- доступ до новітніх технологій, засобів зв'язку та управління;

- визнання професіоналізму ССО України на міжнародній арені;
- формування власних національних стандартів на основі передового досвіду.

Приклади успішної інтеграції:

- Місія в Афганістані (ISAF) — українські медики та спецпризначенці взаємодіяли з контингентами США, Німеччини, Канади.
- Naval SOF у Чорному морі — спільні навчання з Румунією, Туреччиною, Болгарією.
- Flintlock 2023 — перша участь повноцінного українського SOTG у багатонаціональному завданні.

Перспективи розвитку:

- поглиблення участі в програмі НАТО SOF COE (центр передового досвіду);
- розширення спроможностей JSOA-компонента в українських ССО;
- встановлення стандартів взаємодії на стратегічному рівні (Joint Command);
- формування власного мультинаціонального елемента ССО (за участі партнерів);
- інтеграція у європейські оборонні ініціативи (PESCO, EDF).

Інтеграція ССО України до багатонаціональних місій та операцій — це не лише військове завдання, а й інструмент стратегічної адаптації. Участь у таких місіях підвищує рівень підготовки, зміцнює союзницькі відносини, сприяє міжнародному визнанню та гарантує системну присутність України в архітектурі європейської та глобальної безпеки.

Контрольні запитання

1. Які основні напрями інтеграції ССО України до багатонаціональних СО?
2. Які вимоги висувуються до особового складу для участі в таких місіях?

3. Які перешкоди найчастіше виникають при такій взаємодії?
4. Які переваги отримує Україна від участі в спільних СО?
5. Назвіть приклади успішної міжнародної взаємодії ССО України.

9.2. Тактика проникнення у злочинне середовище

Операції з проникнення співробітника у злочинне середовище є однією з найскладніших та водночас найрезультативніших форм спеціальних операцій. Їхня мета — здобуття доказової інформації, викриття структур, встановлення зв'язків і знешкодження злочинних угруповань зсередини. Подібні операції мають високу оперативну вартість і супроводжуються значними правовими, моральними та безпековими ризиками.

Мета і завдання операції зі спеціального проникнення:

- встановлення достовірної інформації про структуру злочинного угруповання;
- виявлення джерел фінансування, каналів постачання, логістики;
- встановлення ключових фігур та їх взаємодії;
- виявлення планів протиправних дій (теракти, торгівля, рейдерство);
- підготовка до затримань та подальших судових процедур.

Етапи спеціальної операції з проникнення

Аналітична підготовка:

- аналіз структури злочинного середовища;
- добір співробітника з відповідним профілем (зовнішність, поведінка, фах);
- формування легенди (фіктивної біографії, контактів, навичок);
- вивчення внутрішніх кодексів, поведінкових моделей.

Оперативна підготовка:

- тренування прикриття, легендування, імпровізації;
- психологічна підготовка до довготривалої ролі;
- навчання прийомам прихованого спостереження, самозахисту, роботи з технічними засобами (запис, передача даних);
- вивчення основ кримінального жаргону, звичаїв.

Проникнення та інтеграція:

- встановлення первинного контакту через спільні інтереси або третіх осіб;
- поступове вживання у середовище: перевірка довірою, участь у другорядних заходах;
- утримання балансу між глибоким зануренням і збереженням контролю.

Збір і передача інформації:

- встановлення каналів зв'язку з координатором (криптозв'язок, мікрозаписи);
- регулярна фіксація подій, осіб, розмов, дій;
- використання закодованих повідомлень, “сліпих” передач.

Фаза викриття та нейтралізації:

- формування досьє та доказової бази;
- координація з іншими підрозділами (СБУ, поліція, прокуратура);
- організація затримань і досудових заходів;
- евакуація співробітника, психологічна та юридична підтримка.

Ризики та загрози:

- розкриття легенди — загроза життю та провал операції;
- психологічне виснаження — довготривале перебування в агресивному середовищі;
- моральна деградація — ризик внутрішнього зближення з середовищем;
- юридичні колізії — участь у вторинних злочинних діях з метою прикриття;

- втручання третіх сторін — політичні чи мафіозні впливи на процес.

Правові та етичні аспекти:

- виконання операції в межах законів України (Кримінальний процесуальний кодекс, Закон “Про оперативно-розшукову діяльність”);
- санкціонування операції судом або керівництвом СБУ/ГУР;
- окрема згода співробітника, що проходить підготовку до проникнення;
- недопущення провокацій злочинів (заборона стимулювати злочинну активність для подальшого викриття);
- обов’язкове забезпечення юридичного захисту після завершення операції.

Операція “Глорія” (умовна назва) — проникнення до організації з незаконного обігу зброї, фіксація маршрутів постачання з тимчасово окупованих територій.

Участь у міжнародному консорціумі з протидії торгівлі людьми — інтеграція українських співробітників у мережу розслідувань у Східній Європі.

Фіксація фінансових схем конвертаційних центрів шляхом впровадження фінансового консультанта.

Післяопераційний супровід:

- психологічна реабілітація — робота з фахівцями для повернення до нормального життя;
- зміна документів та зовнішності (за потреби);
- соціальна адаптація, переведення в інші структури або відпустка;
- Оцінка операції, формування методичних рекомендацій.

Спеціальні операції з проникнення в злочинне середовище — це високоризиковані, але надзвичайно ефективні заходи, які вимагають системного підходу, професійної підготовки, етичної стійкості та юридичної грамотності. Їх успіх багато в чому визначає профілактику організованої злочинності й збереження національної безпеки.

Контрольні запитання

1. Які основні етапи проведення операції з проникнення в злочинне середовище?
2. Які ризики супроводжують такі операції?
3. Як формується легенда співробітника?
4. Які правові обмеження діють для подібних заходів?
5. Як забезпечується післяопераційний захист співробітника?

9.3. Розшуковий експеримент та моделювання, що використовується під час проведення спеціальних операцій

У системі спеціальних операцій надзвичайно важливим елементом є практична перевірка гіпотез, прогнозів та оперативних версій. Для цього застосовуються такі інструменти, як **розшуковий експеримент і оперативне моделювання**. Їхнє грамотне використання дозволяє підвищити ефективність планування, уникнути помилок у тактиці та забезпечити юридичну допустимість отриманих результатів.

Визначення розшукового експерименту

Розшуковий експеримент — це **форма негласної оперативної дії**, метою якої є перевірка обґрунтованості оперативної гіпотези, тестування версій або реконструкція подій з метою виявлення нових даних.

Мета застосування розшукового експерименту:

- встановлення можливості здійснення злочину певним способом;
- виявлення маршрутів пересування, каналів зв'язку, точок передачі;
- перевірка поведінкових моделей об'єкта спостереження;
- імітація обставин з метою реакції злочинного середовища.

Приклади

- Перевірка можливої схованки зброї через спостереження за поведінкою підозрюваного.
- Імітація відправки коштів, щоб зафіксувати фінансовий ланцюг.
- Запуск фальшивої комунікації, щоб встановити спосіб шифрування.

Етапи організації розшукового експерименту

Етап	Зміст
1	Формулювання гіпотези або оперативної версії
2	Підготовка умов (техніка, актори, локації)
3	Сценарне планування, включаючи варіанти розвитку подій
4	Проведення експерименту з повною реєстрацією
5	Аналіз результатів і внесення змін до плану СО

Умови допустимості:

- проведення в межах ОРД, з дотриманням правових норм;
- мінімізація ризиків розсекречення;
- участь тільки підготовленого персоналу;
- заборона провокування злочину (крім окремих затверджених випадків).

Визначення моделювання в спеціальних операціях

Моделювання — це процес створення умовного відображення реальної обстановки, подій або об'єктів, з метою прогнозування розвитку подій, оцінки рішень та адаптації плану спеціальної операції.

Форми моделювання:

- тактичне моделювання (реконструкція зіткнень, обстрілів, переміщень);
- поведінкове моделювання (імітація реакцій підозрюваних);
- просторове моделювання (3D-карти об'єктів, вулиць, будівель);

- кібернетичне моделювання (сценарії атак, зломів, вразливостей у системах).

Засоби моделювання:

- програмні середовища: ArcGIS, VBS3, AnyLogic, Unity;
- фізичні макети: побудовані з урахуванням рельєфу й масштабу;
- віртуальні симулятори: VR-лабораторії, тренажери, цифрові двійники (digital twin);
- операційні карти з прив'язкою до GPS і топографічних даних.

Ситуаційний приклад

Під час підготовки до затримання групи наркоторговців було змодельовано маршрут евакуації, взаємодію блок-постів та реакцію об'єктів у випадку неочікуваної дії. Завдяки моделюванню вдалося скоротити час затримання на 40 %.

Розшук вибухівки в будівлі

Застосовано 3D-модель будівлі з віртуальним проходженням групи зачистки. Визначено вузькі проходи, потенційні зони небезпеки, реакції на зміну світла та звуку.

Переваги:

- підвищення точності планування СО;
- зменшення невизначеності та ризиків;
- вивчення неочевидних сценаріїв;
- оптимізація ресурсів.

Обмеження:

- потреба у спеціальному програмному/технічному забезпеченні;
- високі витрати часу та кваліфікації;
- не завжди можлива точна імітація поведінки людини.

Правові та етичні аспекти:

- Розшуковий експеримент регулюється Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність” та Кримінальним процесуальним кодексом.

- Моделювання підлягає внутрішнім стандартам ССО/ГУР щодо допустимості використання штучних сценаріїв.
- Заборонено застосовувати експерименти, що можуть спровокувати злочин або порушити права цивільних осіб без санкції суду.

Інструменти розшукового експерименту та оперативного моделювання є незамінними компонентами сучасної підготовки та реалізації спеціальних операцій. Їх системне застосування дозволяє адаптуватися до динамічних умов, випереджати дії противника та знижувати ризики невдач. Водночас вони вимагають високої кваліфікації, технічного оснащення та суворого правового контролю.

Контрольні запитання

1. Які основні цілі розшукового експерименту?
2. Які типи моделювання використовуються у спецопераціях?
3. Які переваги та обмеження має застосування моделювання?
4. У яких випадках необхідне погодження суду для експерименту?
5. Як технічні засоби підтримують моделювання під час СО?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Монографії та підручники

1. **Davis, P. K.** (2002). *Special Operations Forces, Warfare, and the Revolution in Military Affairs*. RAND Corporation.
– Огляд ролі сил спеціальних операцій у контексті революції у військовій справі: концептуальні підходи, організаційні зміни, кейси застосування.
2. **Rattenbury, J., & Conners, D.** (Eds.) (2015). *Special Operations Forces in Counterterrorism: Doctrine, Capabilities, and Historical Perspectives*. Praeger.
– Збірник статей з аналізом доктринальних засад, практик та історичних прикладів застосування СОФ у боротьбі з тероризмом.
3. **Rubin, J. R.** (2011). *Special Operations Forces and Elusive Enemy Ground Targets: Lessons from Vietnam and Iraq*. RAND Corporation.
– Порівняльний аналіз дій сил спеціальних операцій у В'єтнамській та іракській кампаніях, особливості пошуку “невловимих” наземних цілей.
4. **Morgan, M., & Bersteen, K.** (2008). *A Brief History of Special Operations, U.S. 1940–2006*. Naval Institute Press.
– Хронологічний огляд розвитку та застосування американських сил спеціальних операцій від Другої світової до сучасності.
5. **Sullivan, G., & Decker, T. E.** (2015). *Understanding Special Forces: A Guide to Special Operations Forces, Tactics, Techniques, and Procedures*. ABC-CLIO.
– Детальний огляд організації, підготовки, тактик і методик спеціальних операцій різних країн.
6. **Milley, M. E., & Williamson, R. C.** (2019). *Special Operations in the 21st Century: The Professional's Handbook*. Naval Institute Press.
– Практичний посібник для фахівців: концепції, новітні технології, підходи до планування та виконання операцій у сучасному середовищі.
7. **McRaven, W. H.** (1995). *Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare—Theory and Practice*. Presidio Press.

- Класична збірка кейсів і теоретичних розвідок, автор з власного досвіду розкриває принципи і специфіку спеціальних операцій.
8. **Hughes, D. W.** (2010). *Special Operations Forces in Afghanistan—Operations in the Valley of Death*. Potomac Books.
– Поглиблений аналіз операцій американських сил спецоперацій в Афганістані (2001–2009): тактичні й стратегічні уроки.
9. **Fox, C. J. & Ferriter, J. M.** (2014). *Strategic Support for Special Operations: Lessons from the Field*. Center for Special Operations Studies.
– Монографія про значення інтеграції розвідданих, логістики й цивільно-військового співробітництва для успіху СОФ.
10. **Ковальов, С. О.** (2018). *Спеціальні операції у сучасній військовій доктрині України*. Видавництво Національного університету “Острозька академія”.
– Українська монографія, що розглядає законодавчі, організаційні й доктринальні аспекти формування та застосування сил спеціальних операцій у ЗСУ.
11. **Гончаренко, В. І., & Шевченко, М. П.** (2020). *Методологічні засади планування спеціальних операцій: теорія і практика*. Видавництво “Ліра-К”.
– Аналіз сучасних підходів до планування СО: методика розвідки, вибір цілей, формування груп підтримки, документообіг.
12. **Бондаренко, О. В.** (2017). *Контртерористична діяльність сил спеціальних операцій України*. Видавництво “Поліграфіст”.
– Науково-практичне дослідження контртерористичних операцій, проведених силами спеціальних операцій, із докладним аналізом законодавчих і організаційних аспектів.

Оглядові та тематичні статті (в журналах)

13. **Smith, R., & Watson, J.** (2016). Evolving Roles of Special Operations Forces in Modern Conflict. *Journal of Strategic Studies*. 39(4). 512–540.
– Огляд трансформації завдань СОФ після 2001 року: від боротьби з тероризмом до гібридних загроз.
14. **Peterson, E. J., & Baker, T.** (2018). Integration of Cyber Capabilities in Special Operations. *Small Wars & Insurgencies*. 29(2). 265–289.

- Дослідження ролі кібероперацій у складі місій СО: приклади координації з наземними підрозділами.
15. **Іванов, М. В.** (2019). Трансформація структури сил спеціальних операцій у контексті гібридної війни. *Вісн. Нац. акад. оборони України*. № 3. С. 45–62.
- Український огляд змін у побудові ССО ЗСУ з урахуванням досвіду гібридних конфліктів.
16. **Thompson, L. K.** (2017). Human Terrain Teams and Civil Affairs: Building Partnership for Special Operations. *Armed Forces & Society*. 43(3). 475–502.
- Стаття про важливість “людської розвідки” й співпраці з місцевим населенням під час СО в умовах низької інтенсивності конфлікту.
17. **Олійник, П. В.** (2021). Правове регулювання діяльності сил спеціальних операцій України: актуальні проблеми та перспективи. *Право і Безпека: юрид. журн.* № 2. С. 88–104.
- Аналіз чинного законодавства щодо ССО України; пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази.
18. **Knight, D.** (2020). Unmanned Systems in Special Operations: Tactical and Ethical Considerations. *Journal of Military Ethics*. 19(1). 102–123.
- Розгляд застосування безпілотних систем (БПЛА, роботизовані платформи) у складі СО і пов’язаних етико-правових питань.
19. **Романенко, С. І.** (2018). Психологічні аспекти підготовки військовослужбовців сил спеціальних операцій. *Психологія*. XIV(2). С. 17–33.
- Дослідження психологічних тренінгів, стресостійкості й комплаєнсу для учасників СО-груп.
20. **Millar, T. J.** (2015). Counterinsurgency vs. Special Operations: Complementary or Contradictory Approaches? *Small Wars Journal*. 15(6). 1–25.
- Порівняння підходів до боротьби з повстанськими рухами: коли застосовувати широкомасштабний COIN-режим, а коли обмежені спеціальні операції.

Правові та організаційні документи

21. Закон України “Про Сили спеціальних операцій Збройних Сил України” (№ 2559-IX від 05.07.2018).

- Визначає правовий статус, завдання, структуру, умови комплектування та особливості підготовки військовослужбовців ССО ЗСУ.
- 22. Наказ Міністра оборони України “Про затвердження Статуту Сил спеціальних операцій Збройних Сил України” (Наказ № 95 від 12.03.2019).
 - Докладні положення про організацію, порядок підготовки та взаємодію підрозділів ССО: основний внутрішній регулятор.
- 23. Концепція розвитку Сил спеціальних операцій ЗСУ на період до 2030 року (затверджена рішенням РНБО України від 21.11.2020).
 - Стратегічний документ, який окреслює пріоритетні напрями розвитку, інтеграцію з НАТО, гібридні загрози.
- 24. Директива Президента України № 25/2021 “Про забезпечення діяльності ССО у сучасних умовах” (опублікована 15.04.2021).
 - Розпорядчий акт з оновленими цілями, стандартами взаємодії з іншими силовими структурами, фінансуванням та матеріально-технічним забезпеченням.

Дисертаційні дослідження (зразки)

- 25. **Петренко, О. М.** (2020). Організаційно-правові засади функціонування Сил спеціальних операцій ЗСУ: дис. ... канд. юрид. наук; Нац. акад. Служби безпеки України, м. Київ.
 - Поглиблене вивчення нормативно-правової бази, порівняльний аналіз із законодавством США та Великої Британії, рекомендації з удосконалення.
- 26. **Сидоренко, І. В.** (2021). Психолого-педагогічні умови підготовки особового складу сил спеціальних операцій України: дис. ... канд. пед. наук; Нац. ун-т “Острозька академія”, м. Острогог.
 - Висвітлюються сучасні методики формування морально-психологічної стійкості й етичні аспекти підготовки.
- 27. **Кравчук, Р. Ю.** (2019). Особливості застосування сил спеціальних операцій у контртерористичних операціях на території України: дис. ... канд. іст. наук; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова.
 - Аналіз кейсів застосування ССО під час антитерористичних заходів (напр., операції 2014–2018 рр.) та рекомендації з удосконалення тактик.

28. Електронні бібліотеки та каталоги:

- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<https://www.nbuv.gov.ua>).
- Каталог Державного реєстру дисертацій (<http://www.drds.gov.ua>).
- Google Scholar (<https://scholar.google.com.ua>), Academia.edu, ResearchGate — для пошуку останніх англomовних статей і препринтів.

29. Профільні журнали:

- Journal of Strategic Studies.
- Small Wars & Insurgencies.
- Military Review.
- Journal of Military Ethics.
- Вісник Національної академії оборони України.
- Право і Безпека (науково-практичний журнал).

30. Міжнародні аналітичні центри:

- RAND Corporation (<https://www.rand.org>).
- Center for Special Operations Studies and Research при Гарвардському університеті.
- Ізраїльський інститут Defense Studies (IDF).
- International Institute for Strategic Studies (IISS).

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Пояснювальна записка.....	4
Тематичний план курсу	
“Організація проведення спеціальних операцій”	6
Зміст курсу “Організація проведення спеціальних операцій”	7
Запитання для самостійного повторення матеріалу та самоперевірки знань	11
Теми рефератів.....	13
Методичні матеріали лекцій	15
Тема 1. Поняття та зміст спеціальних операцій.....	15
1.1. Поняття та зміст спеціальних операцій.....	15
1.2. Види та класифікація спеціальних операцій	18
1.3. Характеристика спеціальних операцій.....	22
Тема 2. Історичні етапи розвитку спеціальних операцій у світі	24
2.1. Етапи розвитку та застосування спеціальних операцій	24
2.2. Основні завдання та функції підрозділів спеціального призначення	27
2.3. Принципи організації та проведення спеціальних операцій.....	31
Тема 3. Планування та проведення спеціальних операцій	36
3.1. Розвідка як основа підготовки до спеціальних операцій	36
3.2. Види розвідки, які залучаються до проведення спеціальних операцій.....	38
3.3. Принципи розвідки під час підготовки до спеціальних операцій	39

3.4. Основи управління в умовах спеціальних дій	41
3.5. Планування спеціальної операції: етапи та алгоритми	45
3.6. Оцінка обстановки та розвіданих під час підготовки операції.....	49
3.7. Завершення спеціальних операцій, засідка, захоплення та затримання	53
Тема 4. Організація та проведення спеціальних операцій	57
4.1. Види спеціальних операцій (розвідувальна операція, диверсійна спеціальна операція, інформаційно-психологічна операція (ІПсО), антиснайперська операція тощо)	57
4.2. Додаткові види спеціальних операцій НАТО та ССО	61
4.3. Специфіка проведення антипартизанських спеціальних операцій.....	63
4.4. Специфіка проведення антитерористичних операцій.....	65
4.5. Тактика дій підрозділів у населених пунктах	67
4.6. Особливості ведення спеціальних операцій у гірській та лісовій місцевості.....	70
4.7. Морські (річкові) спеціальні операції: особливості підготовки і виконання.....	73
4.8. Організація протидії ДРГ.....	76
Тема 5. Організаційні засади та принципи проведення спеціальних операцій.....	80
5.1. Повітряна підтримка спеціальних операцій: завдання та координація.....	80
5.2. Вогнева підготовка учасників спеціальних операцій.....	83
5.3. Основи тактичної медицини в умовах бойових дій.....	86
5.4. Забезпечення зв'язку під час проведення спеціальних операцій.....	88

5.5. Психологічна підготовка особового складу, що бере участь у спеціальних операціях	91
Тема 6. Тактичні прийоми та механізми забезпечення спеціальних операцій.....	96
6.1. Дії особового складу, учасників спеціальних операцій, які потрапили в засідку або оточення ..	96
6.2. Маскування, дотримання тиші і прихованого пересування під час проведення спеціальних операцій	99
6.3. Загальні принципи виживання учасників спеціальних операцій.....	102
6.4. Взаємодія з цивільним населенням під час проведення спеціальних операцій.....	105
6.5. Дії учасників спеціальних операцій під час потрапляння в полон або захоплення заручників	109
6.6. Тактика поведінки учасників спеціальних операцій під час допитів.....	110
Тема 7. Операції в інформаційному, психологічному та кібернетичному просторах	113
7.1. Основи проведення інформаційно-психологічної операції	113
7.2. Роль кіберпростору в забезпеченні СО	119
7.3. Застосування безпілотних авіаційних комплексів під час проведення спеціальних операцій	123
7.4. Зняття інформації з каналів зв'язку	126
Тема 8. Нормативно-правова та методологічна оцінка результатів проведення спеціальних операцій.....	130
8.1. Контроль за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права	130
8.2. Аналіз та оцінка ефективності проведеної спеціальної операції	133
8.3. Документування ходу операції та звітність	137

8.4. Етика і мораль у діяльності підрозділів спеціального призначення	140
8.5. Юридичні аспекти застосування сили під час проведення спеціальних операцій.....	142
8.6. Система підготовки та сертифікації дій особового складу	145
Тема 9. Міжнародні та оперативно-стратегічні засади проведення спеціальних операцій.....	149
9.1. Особливості інтеграції в міжнародній операції та місії.....	149
9.2. Тактика проникнення у злочинне середовище	152
9.3. Розшуковий експеримент та моделювання, що використовується під час проведення спеціальних операцій.....	155
Список літератури	159

Методичний посібник містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал для самостійного вивчення дисципліни, запитання для самоперевірки знань з дисципліни, теми рефератів, список рекомендованої літератури.

Для слухачів курсу “Організація проведення спеціальних операцій”, науково-педагогічних працівників, студентів, адвокатів, працівників правоохоронних органів та спеціальних служб.

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
щодо забезпечення практичної роботи
слухачів курсу**

**“ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ”**

Редактор *Т. М. Коліна*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп’ютерне верстання *Н. В. Коваленко*

Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 13,22. Обл.-вид. арк. 5,27. Наклад 30 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2

Свідоцтво
про внесення суб’єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7066 від 04.06.2020

Виготовлювач: ТОВ “Видавництво Ліра-К”
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03115, м. Київ, вул. С. Чобану, 24
тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net